

T.C.

BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

**TÜRKİYE'DE FİNANSAL İSTİKRARIN SAĞLANMASINDA
BANKACILIK UYGULAMALARININ ETKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KÜBRA ÖMÜR

TEZ DANIŞMANI

Dr. Öğr. Üyesi Resül YAZICI

Bilecik, 2019
10118879

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

TÜRKİYE'DE FİNANSAL İSTİKRARIN SAĞLANMASINDA
BANKACILIK UYGULAMALARININ ETKİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KÜBRA ÖMÜR

TEZ DANIŞMANI

Dr. Öğr. Üyesi Resül YAZICI

Bilecik, 2019
10118879

BEYAN

“Türkiye’de Finansal İstikrarın Sağlanmasında Bankacılık Uygulamalarının Etkisi” adlı yüksek lisans tezinin hazırlık ve yazım sırasında bilimsel ahlak kurallarına uyduğumu, başkalarının eserlerinden yararlandığım bölümlerde bilimsel kurallara uygun olarak atıfta bulunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, tezin herhangi bir kısmını Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı beyan ederim.

Kübra ÖMÜR

19.08.2019

İMZA

ÖNSÖZ

Bu tezin yazılması aşamasında, çalışmamı sahiplenerek içtenlikle takip ederek tüm süreç boyunca desteğini ve katkılarını esirgemeyen danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Resül YAZICI'ya değerli katkı ve emekleri için içten teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Desteğini ve yardımlarını esirgemeyen Dr. Öğr. Üyesi Serkan VARSAK'a teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Değerli jüri üyesi Dr. Öğr. Üyesi Filiz TEPECİK'e teşekkürlerimi borç bilirim. Bu günlere ulaşmamda desteklerini esirgemeyen ve emeklerini hiçbir zaman ödeyemeyeceğim aileme şükranlarımı sunarım.

Kübra ÖMÜR

19.08.2019

ÖZET

Finansal sistem; fon arz edenler, fon talep edenler, hanehalkı, finansal piyasalar gibi aktörlerden oluşur. Yurtiçi piyasalar ve bu piyasalarda faaliyet gösteren yurtiçi yatırımcılarla tasarruf sahipleri finansal sistem içerisinde faaliyetlerini sürdürür. Yıllar geçtikçe finansal sistem içerisinde yer alan aktörler gelişir ve büyür. Finansal aktörler, serbestleşir ve küreselleşme olgusuyla uluslararası alanda faaliyetlerini sürdürmeye devam eder.

Bankalar, tasarruf sahiplerinin fonlarını kabul ederek ve fon ihtiyacı olan müşterilerine kredi kullanarak finansal sistem içerisinde güvenli aracılık rolünü üstlenen kuruluşlardır. Fonlarını değerlendirmek ve fon ihtiyaçlarını sağlamak isteyenlerce bankalar daha fazla tercih edilir hale gelmişlerdir. Bunda bankaların güvenli aracılık etmesinin, güvenilir bilgi sağlamanın, işlem maliyetinin düşük olmasının, fonların doğru ve verimli alanlarda değerlendirilmesinin, fonların güvenle saklanmasının rolü büyüktür. Ancak, bankaların ekonomi içerisinde gerçekleşen finansal krizlerden etkilenmeleri söz konusudur. Bankaların yapısal olarak güçlü olmamaları durumunda krizlerden etkilenme dereceleri de artar. Bankaların krizden etkilenmesiyle krizin derinliği artarak tüm finansal sistemi içerisine alır. Bununla mücadele konusunda son yıllarda bankalar açısından düzenlemeler yapılmıştır. Özellikle Basel düzenlemelerinin önemi büyüktür. Risklere karşı bankaların daha korunaklı hale gelmesinde Basel düzenlemelerinin etkisi bulunmaktadır.

Finansal sistem içerisinde yer alan finansal aktörlerin başarılı bir şekilde işlerliğine devam etmesiyle finansal istikrar sağlanmış olur. Bankalar, finansal sistem içerisinde aracılık görevini üstlendiğinden dolayı bankaların finansal istikrara katkıları mevcuttur. Bankalar, daralma ve finansal kriz durumlarında ihtiyaç sahiplerine kredi vererek fon sağlarlar. Bu fonlar verimli alanlarda değerlendirilirse yeni iş alanları açılır. Tüketim canlanır ve böylece krizin etkisi daha az hissedilir. Finansal sistemin gelişmesine ve büyümesine bankalar kredi sağlama fonksiyonuyla destek olurlar.

Anahtar Kelimeler: Finansal Sistem, Bankacılık, Finansal Araçlar, Finansal Kurumlar, Finansal İstikrar

ABSTRACT

Financial system; actors such as fund providers, demanders, households, financial markets and financial markets. Domestic markets and domestic investors and savings owners operate in the financial system. Actors in the financial system develop and grow over the years. Financial actors liberalize and continue to operate internationally with the phenomenon of globalization.

Banks accept deposits and accepting ethics direct loans to productive areas and make loans available to customers. Banks are the institutions that take on the role of safe intermediaries in the financial system by accepting the funds of the savings owners and lending to the customers in need of funds. Over the years, people have become more preferable to banks in order to evaluate their funds and provide funding needs. The safe intermediation of banks, providing reliable information, low transaction costs, the evaluation of funds in the right and efficient areas, and the safe storage of funds are of great importance. However, banks are affected by financial crises in the economy. If banks are not structurally strong, their degree of exposure to crises increases. As the banks are affected by the crisis, the depth of the crisis increases and embraces the entire financial system. In recent years, regulations have been made for banks to combat this. Basel regulations are especially important. Basel regulations have an impact on the banks' protection against risks.

Financial stability is ensured by the successful functioning of the financial actors in the financial system. As banks act as intermediaries in the financial system, they contribute to financial stability. Banks provide loans to the needy in case of financial crisis and contraction. If these funds are evaluated in productive areas, new business areas will be opened. Consumption comes to life and the impact of the crisis is less felt. Banks support the development and growth of the financial system with the function of providing loans.

Key Words: Financial System, Banking, Financial Instruments, Financial Institutions, Financial Stability

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR.....	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

FINANSAL SİSTEM VE FINANSAL SİSTEM UNSURLARI ARASINDAKİ İLİŞKİLER

1.1. FINANSAL SİSTEM TANIMI	6
1.2. FINANSAL SİSTEM UNSURLARI.....	6
1.2.1. Fon Arz Edenler.....	6
1.2.2. Fon Talep Edenler.....	7
1.2.3. Finansal Araçlar.....	8
1.2.4. Finansal Araçlar.....	9
1.2.4.1. Para Piyasası Araçları	10
1.2.4.2. Sermaye Piyasası Araçları	10
1.2.4.3. Türev Finansal Araçlar	10
1.2.5. Finansal Piyasalar ve Finansal Piyasaların Sınıflandırılması	11
1.2.5.1. Örgütlenmiş ve Örgütlenmemiş Piyasalar	11
1.2.5.2. Para ve Sermaye Piyasaları.....	11
1.2.5.3. Birincil ve İkincil Piyasalar	12
1.2.5.4. Bölgesel ve Ulusal Piyasalar.....	13
1.2.5.5. Hisse Senedi, Tahvil ve Bono Piyasaları	13
1.3. FINANSAL SİSTEM UNSURLARI ARASINDAKİ İLİŞKİLER.....	13

1.4. FİNANSAL SİSTEMİN FONKSİYONLARI.....	14
1.4.1. Likidite Sağlama Fonksiyonu	14
1.4.2. Risk Aktarım Fonksiyonu.....	14
1.4.3. Kredi Sağlama Fonksiyonu.....	14
1.4.4. Aracılık Fonksiyonu	15
1.4.5. Fon Transferi Fonksiyonu.....	15
1.4.6. Güvenilir Bilgi Aktarma Fonksiyonu	16
1.4.7. Birikimleri Ekonomiye Kazandırma Fonksiyonu.....	16
1.5. FİNANSAL SİSTEMDE MEYDANA GELEN ÇEŞİTLİ SORUNLAR	16
1.5.1. İşlem Maliyetleri Sorunu	17
1.5.2. Bilgi Maliyetleri Sorunu	17
1.5.3. Ters Seçim Sorunu.....	17
1.5.4. Asimetrik Bilgi Sorunu.....	18
1.5.5. Ahlaki Tehlike Sorunu.....	18
1.6. FİNANSAL SİSTEMİN DEĞİŞİMİ VE BERABERİNDE GELEN REKABET	18
1.7. FİNANSAL SİSTEMİN ULUSLARARASILAŞMASI	19
1.8. FİNANSAL SİSTEMİN DÜZENLENMESİ VE DENETLENMESİ.....	20
1.8.1. Finansal Sistemin Düzenlenmesi.....	21
1.8.2. Finansal Sistemin Denetlenmesi.....	21
1.8.2.1. Finansal Sistemin Denetiminde Sermaye Piyasası Kurulu.....	21
1.8.2.2. Finansal Sistemin Denetiminde Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu.....	22
1.8.2.3. Finansal Sistemin Denetiminde Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası.....	22

İKİNCİ BÖLÜM

FİNANSAL SİSTEMDE BANKALAR VE BANKACILIK SİSTEMİ

2.1. FİNANSAL SİSTEMDE BANKA	24
2.2. BANKACILIĞIN TARİHSEL GELİŞİMİ	24
2.3. FİNANSAL SİSTEMDE MERKEZ BANKACILIĞI	29
2.3.1. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın Yetkileri	30
2.3.2. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın Görevleri	30
2.4. FİNANSAL SİSTEMDE FONKSİYONLARINA GÖRE BANKALAR	32
2.4.1. Finansal Sistemde Ticaret Bankaları	32
2.4.2. Finansal Sistemde Yatırım Bankaları	33
2.4.3. Finansal Sistemde Kalkınma Bankaları	33
2.4.4. Finansal Sistemde Katılım Bankaları	34
2.4.5. Finansal Sistemde İnternet Bankacılığı	35
2.5. FİNANSAL SİSTEMDE BANKALARIN HİZMETLERİ	35
2.5.1. Bankaların Havale Hizmeti	36
2.5.2. Elektronik Bankacılık Hizmetleri	36
2.5.3. Bankaların Döviz Alım Satımı ve Arbitraj Hizmetleri	37
2.5.4. Bankaların Saklama Hizmetleri	37
2.5.5. Bankaların Kredi Hizmeti	37
2.5.5.1. Nitelik Açısından Krediler	37
2.5.5.2. Vade Açısından Krediler	40
2.5.5.3. Teminatları Açısından Krediler	41
2.5.5.4. Veriliş Amacı Açısından Krediler	42
2.5.6. Bankaların Kart Hizmetleri	42
2.5.7. Bankaların Danışmanlık ve Yönetim Hizmeti	43
2.5.8. Bankaların Fatura Tahsili ve Ödenmesi Hizmeti	43

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FİNANSAL İSTİKRAR VE TÜRKİYE' DE BANKACILIK UYGULAMALARININ FİNANSAL İSTİKRARA ETKİSİ

3.1. FİNANSAL SİSTEMDE FİNANSAL İSTİKRARSIZLIĞIN TEMEL GÖSTERGELERİ.....	45
3.1.1. Faiz Oranları ve Faiz Oranlarını Etkileyen Temel Faktörler.....	45
3.1.2. Döviz Kurları ve Döviz Kurlarını Etkileyen Temel Faktörler.....	45
3.1.3. Enflasyon ve Faiz Etkileşimi	46
3.1.4. Enflasyon, Faiz, Devalüasyon Sarmalı	47
3.2. FİNANSAL İSTİKRARIN TEMEL GÖSTERGELERİNE BANKALARIN ETKİSİ.....	48
3.2.1. Faiz Oranlarının Oluşumuna Bankaların Etkisi.....	48
3.2.2. Döviz Kurlarının Oluşumuna Bankaların Etkisi.....	48
3.2.3. Enflasyon ve Faiz Etkileşimine Bankaların Etkisi	49
3.3. FİNANSAL İSTİKRARSIZLIĞIN YAKIN TARİHİNE BAKIŞ: PARA VE BANKACILIK KRİZLERİ	51
3.3.1. 1994 Finansal Krizi.....	51
3.3.2. 2001 Finansal Krizi.....	55
3.3.3. 2008 Küresel Krizi.....	60
3.4. FİNANSAL SİSTEMDE BANKALARIN KARŞI KARŞIYA KALDIĞI RİSKLER.....	64
3.4.1. Likidite Riski	64
3.4.2. Faiz Oranı Riski	65
3.4.3. Kredi Riski.....	66
3.4.4. Piyasa Riski	67
3.4.5. Kur Riski.....	68
3.4.6. Operasyonel Risk.....	69

3.4.7. Yasal Düzenleme Riski.....	69
3.4.8. Ülke Riski	70
3.5. FİNANSAL İSTİKRARSIZLIĞIN ÖNLENMESİNDE BANKALARDA RİSK YÖNETİMİ.....	71
3.5.1. Faiz Oranı Riskinin Yönetimi.....	71
3.5.1.1. Gelirler Yaklaşımı.....	72
3.5.1.2. Ekonomik Değer Yaklaşımı.....	72
3.5.2. Kredi Riski Yönetimi.....	72
3.5.2.1. Standart Yaklaşım.....	73
3.5.2.2. Gelişmiş Yaklaşım	73
3.5.3. Ülke Riski Yönetimi	73
3.5.4. Kur Riski Yönetimi.....	74
3.6. FİNANSAL İSTİKRARIN SAĞLANMASINDA BANKACILIK UYGULAMALARININ ETKİSİ	74
3.6.1. Bankaların Kredi Uygulamalarının Finansal İstikrara Etkisi	77
3.6.2. Bankaların Kredi Kartı Uygulamalarının Finansal İstikrara Etkisi	81
3.6.3. Bankaların Danışmanlık Uygulamalarının Finansal İstikrara Etkisi	82
3.6.4. Bankaların Likidite Sağlama Uygulamalarının Finansal İstikrara Etkisi .	83
3.6.5. Bankaların Risk Yönetimi Uygulamalarının Finansal İstikrara Etkisi	85
3.6.6. Katılım Bankacılığı Uygulamalarının Finansal İstikrara Etkisi	87
3.7. FİNANSAL SİSTEMDE FİNANSAL İSTİKRARIN SAĞLANMASINDA BASEL KRİTERLERİ	88
3.7.1. Finansal Sistemde Finansal İstikrarın Sağlanmasında Basel I Kriterleri..	89
3.7.2. Finansal Sistemde Finansal İstikrarın Sağlanmasında Basel II Kriterleri	90
3.7.3. Finansal Sistemde Finansal İstikrarın Sağlanmasında Basel III Kriterleri	92
SONUÇ	95
KAYNAKÇA.....	97

ÖZGEÇMİŞ	102
-----------------------	------------

KISALTMALAR

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

BKM: Bankalararası Kart Merkezi

ATM: Otomatik Vezne Makineleri

BDDK: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu

DİBS: Devlet İç Borçlanma Senetlerinde

FED: Amerikan Merkez Bankası

GSMH: Gayri Safi Milli Hâsıla

IMF: Uluslararası Para Fonu

OECD: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü

POS: Para Çekme ve Satış Noktası Terminalleri

SPK: Sermaye Piyasası Kurulu

TCMB: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası

TMSF: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu

TL: Türk Lirası

vb. : ve benzeri

vd. : ve diğerleri

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Tüketici Fiyat Endeksleri ve Avans İşlemlerinde Uygulanan Faiz Oranları ..	49
Tablo 2: Banka Çalışan Sayıları (1993-1995)	53
Tablo 3: Banka Çalışan, Şube ve Banka Sayıları (2000-2006)	59
Tablo 4: Banka Çalışan, Şube ve Banka Sayıları (2007-2010)	63
Tablo 5: Yıllara Göre Kredi Tutarları.....	78
Tablo 6: Gayrisafi Yurtiçi Hasıla Cari Fiyatlarla (Harcama Yöntemiyle, 2009=100) .	79
Tablo 7: Yıllara Göre Toplam Kredi Kartı Sayısı	82

GİRİŞ

Finansal sistemin küresel bir hal alması ve 2008 yılında yaşanan kriz, tüm dikkatleri finansal istikrar üzerine çekmiştir. Kriz öncesinde Merkez Bankası'nın bağımsızlığı ve fiyat istikrarı üzerinde durulurken krizden sonra finansal istikrar, bankacılık düzenlemeleri ve bankaların finansal istikrar ile ilişkisi konuları üzerinde durulmuştur. 2008 küresel ekonomik krizi sonrası akademik makalelerde krizin bankacılık alanında düzenlemelerin yetersiz olması sebebiyle meydana geldiği, bankaların krizle ilişkisi, bankaların finansal sisteme etkisi konuları gündemi oluşturmuştur. Bu çalışma da bankaların finansal istikrara etkisini inceleme amacıyla yapılmıştır. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk olarak finansal sistem ve finansal sistem unsurları arasındaki ilişkiler incelenmiştir. İkinci bölümde ise bankaların tarihsel gelişimi, bankaların türleri ve bankaların hizmetleri üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde ise finansal istikrarsızlığa sebep olan unsurlar, bankaların maruz kaldığı riskler, finansal istikrarsızlığa karşı bankaların risk yönetimi ve bankaların finansal istikrara etkisi açıklanmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmada ilk olarak finansal sistem üzerinde durulmuştur. Finansal sistem, fonların bir elden diğer ele yer değiştirmesini sağlayan bir sistemdir. Finansal sistem fonun arz ve talebini dengeler. Finansal sistem ihtiyaç duyduğu fonları tedarik eder. Bu fonları kişi, vade, zaman, miktar gibi unsurlara göre kullanılıp değerlendirilebilir hale getirir. Finansal sistem farklı sektörler ve coğrafi bölgeler arasında fonların yer değiştirmesini sağlaması açısından da önem arz eder. Finansal sistem içerisinde fon arz edenler, fon talep edenler, finansal piyasalar, finansal araçlar bulunmaktadır. Bir ekonomide düzgün ve başarılı bir şekilde işlevini yapan finansal sistemin varlığı önemlidir.

Çalışmanın birinci bölümünde finansal sistemin, küreselleşme akımına kapılarak uluslararası alanda etkili olması sebebiyle her geçen gün daha fazla önemli duruma geldiğine değinilmiştir. Artık finansal sistem sadece yurtiçinde işlerlik göstermemektedir. Uluslararası finansal sistem rekabetçi bir dünyada ülke ekonomisi için oldukça önemlidir. Fonlama sistemi ekonomi içerisinde can damarı durumundadır. Ekonominin olası krizlere karşı düzgün işlemlerini sağlamak amacıyla finansal sistem içerisinde yer alan tüm aktörler üzerine düşen görevi yerine getirir.

Çalışmanın ikinci bölümünde bankalar ve banka türlerine değinilmiştir. Finansal sistem içerisinde bankalar güvenli aracılık fonksiyonunu üstlenir. Bankaların temel görevi mevduat kabul etmektir. Kabul ettikleri mevduatları kredi olarak kullanırlar. Ticari bankalar mevduat bankaları olarak da bilinir. Çünkü asıl görevi mevduat kabul etmek ve kredi alıp vermektir. Yatırım bankaları, hem orta vadeli hem de uzun vadeli kredi kullanırlar. Katılım bankaları, krediyi direkt nakit olarak değil de ticaret yoluyla kullanırlar. Katılım bankaları kâr ve zarar ortaklığı hususuna göre faaliyetlerini sürdürür. Bu yönüyle faizli bankalardan ayrılır. İnternet bankacılığında işlemler elektronik araçlar vasıtasıyla yapılır. İnternet bankacılığı, günümüzde değişen koşullara ayak uydurmak ve kolay işlem yapmak adına çokça tercih edilir. Kalkınma bankacılığı, öncelikli yörelere ve sektörlerle kalkınmanın finansman ihtiyacının karşılanması amacıyla hizmet sunar.

İkinci bölümde ayrıca bankaların hizmetlerine de değinilmiştir. Bankalar çeşitli alanlarda hizmet sunarlar. Havale hizmeti, bir hesaptan diğer hesaba fon aktarma hizmetidir. Döviz alım satım ve arbitraj hizmetini de yabancı parayı Türk lirasına ya da Türk lirasını yabancı paraya çevirerek gerçekleştirir. Değer saklama hizmeti, banka kasalarında müşterilerin maddi veya manevi değerli eşyalarını saklama suretiyle yaptığı hizmettir. Danışmanlık ve yönetim hizmetini müşterilerine güvenilir bilgiler sunma dâhilinde gerçekleştirir. Kart hizmeti, nakit yerine tercih edilen bir ödeme aracı olması sebebiyle çokça tercih edilir. Kartların müşterilere sunduğu ek avantajlar da mevcuttur. Kredi hizmeti ise günümüzde en önemli hizmetlerden biri haline gelmiştir. Bankalar, müşterilerine kredi kullanır ve bu krediler kalkınmanın finansmanında ve sürdürülmesinde etkilidir. Aynı zamanda bu krediler ekonomide, finansal istikrar açısından önemli yere sahiptir.

Bankalar çeşitli faaliyetleri nedeniyle birtakım risklere maruz kalırlar. Bu çalışmada bankaların karşılaştıkları risklere ve risk yönetiminin önemine değinilmiştir. Finansal sistemde aracı pozisyonda bulunan bankalar, çeşitli risklerle karşı karşıya kalır. Bu yüzden bankaların daha başarılı işlev göstermesi için yapılan çeşitli düzenlemeler finansal istikrar açısından gereklidir. Bankalar; faiz oranı riski, kredi riski, likidite riski, operasyonel risk, piyasa riski, yasal düzenleme riski, ülke riski gibi risklerle zaman zaman karşı karşıya kalır. Risk yönetimi bu noktada önemlidir. Risk yönetimi ve kontrolünün geliştirilmesi krizlere karşı korunma bakımından gereklidir.

Türkiye’de önemli finansal krizler yaşanmıştır. Bu çalışmanın üçüncü bölümünde krizler incelenmiş ve bankacılık sektörünün krizlerden etkilenmesi sonucu çeşitli düzenlemelere ihtiyaç duyulduğu üzerinde durulmuştur. 1993 yılında döviz kurunda aşırı dalgalanmalar oluşmuş ve Hazine ağır dış borç ödeme koşullarında Merkez Bankası’nın kaynaklarına yönelmiştir. Türkiye’nin kredi notunun düşürüleceğine ilişkin yapılan açıklama Türk lirasından kaçışları hızlandırmıştır. Borçlar para basılarak ödenmeye çalışılmıştır. Merkez Bankası’nın döviz rezervleri azalmıştır. Birbirini izleyen kur ayarlamaları sonucunda Türk lirasının değeri oldukça düşmüştür. 1994 yılında kriz kaçınılmaz hale gelmiştir. 5 Nisan Kararları ile birlikte krizin etkisi hafifletilmeye çalışılmıştır.

2001 yılında yaşanan krizin finansal istikrar konusunda bankaları nasıl bir sürece dâhil ettiği hususu bu çalışmada incelenmiştir. 2000 yılında yerli ve yabancıların döviz talebi bankaları zorlamıştır. Bu doğrultuda bankaların yılsonunda açıklarını dövizle kapatma isteği ve yabancıların karlarını maksimize etme isteği döviz talebini arttırmıştır. Enflasyon yükselmiş olduğu için Dünya Bankası’nın ve Uluslararası Para Fonu’nun desteği ile enflasyonla mücadele politikası uygulamaya koyulmuştur. Enflasyon gerektiği kadar düşmemiştir. Bunun sonucunda ithalat artmıştır. İhracat yeteri kadar yapılmamıştır. Cari açık artmıştır. 2001 Şubat ayında siyasi anlaşmazlıklar döviz talebini arttırmıştır. Merkez Bankası ilk aşamada talebi karşılamada etkili olsa da daha sonra yetersiz kalmıştır. Döviz kuru dalgalanmaya bırakılmıştır. Bu da finansal krizi beraberinde getirmiştir. Bu dönemde bankacılık sektörünün mali yapısında oluşan bozulmalardan dolayı yapılandırma gerekli görülmüştür. Bankacılık sektörünü yeniden yapılandırma programı uygulanmıştır. Bankaların mali durumunu güçlendirme bu programın amacıdır.

Finansal sistemin uluslararasılaşması sonucunda, yurtdışı kaynaklı bir krizin dahi diğer ülkeleri etkileyebilmesi konusuna da bu çalışmada yer verilmiştir. 2008 yılında finansal piyasalarda borç verilebilen kaynaklarda çok hızlı bir daralma olması ve risk algılama konusunda olumsuz bir durumun oluşmasıyla istikrarsızlık başlamıştır. Amerika Birleşik Devletleri’nde mortgage kredileri ilk önce yüksek gelir sahibi kişilere verilirken daha sonra düşük gelir sahiplerine de verilmiştir. Düşük gelir sahibi kişilerin kullandığı krediler yüksek oranda değişken faizli kredilerdir. Amerikan Merkez Bankası faizleri üst üste arttırmıştır. Faizlerin artması sonucu düşük gelir sahipleri kullandıkları

kredilerin geri ödemesinde sorun yaşamışlardır. Riski dağıtmaya yarayan türev ürünler de bankaların birbirlerine kefil olmasıyla risk unsuru olmuşlardır. Bankalar kullandırdıkları kredileri kısıtlamışlardır. Gayrimenkul fiyatları ucuzlamıştır. Bunun sonucunda güvence olarak gösterilen gayrimenkuller, tahvillerin nominal değerini karşılayamayacak duruma gelerek Amerika Birleşik Devletleri'nde başlayan ve tüm dünyaya yayılan küresel kriz yaşanmıştır. Ancak Türkiye'de 2001 krizi sonrası yapılan bankacılık sektörünü yeniden yapılandırma programının katkısıyla krizin etkisi diğer ülkelerde olduğu kadar fazla olmamıştır. Ayrıca Türkiye'de Amerika Birleşik Devletleri'nde olduğu kadar geniş bir mortgage sisteminin olmaması avantajıyla da krizin etkisi diğer ülkelere etkisi kadar fazla olmamıştır.

Bu çalışmanın kaynak noktası, 2008 krizinden sonra bankacılık alanında düzenlemelere ihtiyaç olduğunun anlaşılması ve bu doğrultuda yapılan çalışmalar sonucu bankaların finansal istikrara katkı sağlayabilir duruma gelmeleridir. Bankaların krizlere karşı daha güçlü duruma gelmesi adına bir takım düzenlemeler yapılmıştır. Basel I düzenlemelerinde sermaye yeterlilik oranının en az yüzde sekiz veya daha fazla olması kararı alınmıştır. Risk hesaplamalarının önemi vurgulanmıştır. Bankalar açısından düzenleme ve denetlemenin şeffaflığı artırması, hesap verilebilirliği sağlaması için önemlidir. Basel II düzenlemelerinde ise sermaye yeterlilik oranının en az yüzde sekiz veya daha fazla olmasının yanı sıra operasyonel riski de hesaplamalara dâhil edilmiştir. Bankalar açısından risk tahmini, risk hesaplaması, risk yönetimi oldukça önemli duruma geldiği için bazı bankalarca zorunlu olmamasına karşın Basel düzenlemelerinin uygulanması tercih edilir. Böylece bankaların risklere karşı daha güçlü duruma gelmesi amaçlanmıştır.

Bu çalışmanın üçüncü bölümünde bankaların finansal istikrara etkisine değinilmiştir. Finansal piyasalar, ekonomide zaman zaman istikrarsızlığa sebep olabilir. Bono piyasaları, hisse senedi piyasaları, emlak piyasaları ve döviz piyasaları istikrarsızlık yaratabilecek piyasalardır. Finansal sistemde yer alan finansal piyasalar, finansal aktörler başarısız bir süreç gösterirse finansal istikrarsızlık oluşur. Finansal istikrarın gerçekleşmesi, finansal piyasaların düzgün, başarılı, güçlü bir şekilde işlerlik göstermesine bağlıdır. Finansal istikrar açısından bankalar da, finansal sistemde aracılık fonksiyonu yapmaları sebebiyle önemlidirler.

Bankaların kredi uygulamalarının finansal istikrara etkisine üçüncü bölümde yer verilmiştir. Bankalar atıl durumda bulunan fonları toplar. Bu fonları ihtiyaç sahiplerine kredi olarak kullanırlar. Bankaların kredi hizmeti ekonomi açısından ve finansal istikrar açısından oldukça önemlidir. Bankalar, ihtiyaç kredisi, konut kredisi, ticari ve kurumsal kredi ve kredi kartlarıyla yıldan yıla daha fazla miktarda kredi sağlamaktadır. Tüketici kredilerinin miktarları küçüktür. Kriz döneminde, tüketici kredileri miktar bakımından küçük olması ve vade bakımından ise kısa olması sebebiyle bankalarca kullanılır. Kriz döneminde geri ödeme konusunda riskli olmasına karşın vade bakımından kısa ve miktar bakımından küçük olması sebebiyle de bankaları çok fazla sıkıntıya sokmamaktadır.

Bankaların kredi kartı uygulamaları ile finansal istikrara nasıl katkı sağladıkları üzerinde durulmuştur. Bankalar kredi kartı hizmeti ile birçok konuda kullanıcılara kolaylık sağlar. Kredi kartı ile hızlı ve kolay alışveriş gerçekleştirilir. Kredi kartıyla yapılan işlemler kayda geçer. Kayda geçen işlemler sayesinde devletin vergi gelirlerinde artış olur. Çünkü kayıtlı işlemler vergi kaçakçılığıyla mücadelede önemli yer tutar. Kamu gelirleri vergiler sayesinde artış gösterir. Kredi kartı kullanımının sebeplerinden biri de nakit taşımanın güvenli olmamasıdır.

Katılım bankalarının finansal sistemde tamamlayıcılık rolüne ve dolayısıyla finansal istikrara etkisine de değinilmiştir. Katılım bankaları genellikle faiz kullanmayı istemeyen kişilerce tercih edilir. Kişiler faiz sebebiyle bankalara fonlarını teslim etmezler. Elde atıl vaziyette bulunan fonlar katılım bankalarınca verimli alanlarda değerlendirilir. Katılım bankalarının gelişimi son yıllarda hızlanmış durumdadır. Finansal sistemin istikrarlı işleyişi bakımından gerekli olan fonları sağlamadaki görevi bakımından katılım bankaları atıl fonları toplamalarıyla önem arz eder.

Son olarak bankaların finansal sistemdeki güvenli aracılık görevi ve finansal istikrara katkılarının ülke ekonomileri açısından önemi üzerinde durulmuştur. Bankaların her zaman gelişmesi ve değişen koşullara cevap verebilmesi açısından çeşitli düzenlemeler yapılmaya devam edilmektedir.

Finansal sistem, sürekli değişim halindedir. Finansal istikrarı sağlamak bu noktada önem arz eder. Bu çalışmanın amacı ise finansal istikrarı bankaların nasıl etkilediğini açıklamaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

FİNANSAL SİSTEM VE FİNANSAL SİSTEM UNSURLARI ARASINDAKİ İLİŞKİLER

1.1. FİNANSAL SİSTEM TANIMI

Ekonominin etkili bir şekilde işlemesi, başarılı bir finansal sistemin varlığıyla mümkündür. Fonlarını ödünç vermek isteyenlerle ödünç fon almak isteyenler arasında aracılık yapmak finansal sistemin bir fonksiyonudur. Bu fonksiyon, finansal araçlar kullanılarak, finansal araçlar vasıtasıyla finansal piyasalarda fonlarını ödünç vermek isteyenlerle ödünç fon almak isteyenlerin buluşmasıyla gerçekleştirilir.

Finansal sistemin yokluğunda servet sahipleri tüm varlıklarını para, dayanıklı mallar, fiziksel sermaye ya da doğrudan ihtiyaç sahiplerine borç verme şeklinde kullanacaklardı. Bunların her birinin avantajlı ve avantajlı olmayan yönleri vardır (Parasız ve Yıldırım, 1994: 4). Bu sebeple finansal sistemin olması finansal faaliyetlerin sürekliliği açısından gereklidir.

1.2. FİNANSAL SİSTEM UNSURLARI

Finansal sistem; fon arz edenler, fon talep edenler, finansal sistemin araçları, finansal araçlar ve finansal piyasalar olarak beş unsuru bünyesinde barındırır. Bu unsurların birbiriyle etkileşime girmeleri sonucu finansal sistem işlerlik kazanır.

1.2.1. Fon Arz Edenler

Tasarruf sahipleri, finansal sistemde fon arz edenler olarak yer alır. Finansal sistemde fon sunanlar arasında kişiler, işletmeler, bankalar ve sigorta işletmeleri yer alır.

Finansal sistem bir ekonomide fonların tasarruf sahiplerinden ödünç almak isteyen kişi ya da gruplara transferini mümkün kılar. Başka bir deyişle, finansal sistemde olup-biten tüm hadise, fonların bir elden diğerine aktarılmasıdır. Ancak, bu fon aktarım mekanizması o kadar kolay bir iş olmadığı için, düzgün işleyen bir finansal sisteme büyük ihtiyaç duyulur (Erdem, 2008: 49-50).

Kişilerin tasarruflarının yatırıma dönüştürülmesi ve yatırım gelirlerinin arttırılmasında sermaye piyasası önemli rol oynamaktadır. Menkul kıymetlerin tasarruf

sahibi kişiler tarafından alınması sermaye piyasasına kişilerin fon sunması anlamına gelmektedir. Kişiler bu yönüyle, sermaye piyasasına fon sunmaları açısından bir kaynak niteliği taşımaktadır. Ülkemizde tasarruf sahibi kişiler, tasarruflarını sahip oldukları kültür seviyesine ve alışkanlıklarına göre çeşitli şekillerde elde tutmakla, bankaya yatırmakta ve bir kısmı da menkul kıymet satın almaktadır (Büker, 1986: 307).

İşletmelerin ellerinde bulundurdukları atıl fonları, verimli alanlarda değerlendirip yatırıma dönüştürebilmeleri açısından sermaye piyasasının varlığı ve başarılı bir şekilde işlerlik göstermesi önem arz eder. İşletmeler atıl fonları kendi yatırımlarında kullanmalarının yanı sıra fonlarının değerlendirilmesi için geçici yatırımlara ve başka işletmelerin menkul kıymetlerine fonlarını yatırarak fon kaynağı sağlama açısından etkili olmaktadır (Büker, 1986).

Bankalar, fonksiyonları sebebiyle fon ihtiyacı duyan müşterilerinin fon ihtiyaçlarını karşılarlar. Bankalar, iştirak amacıyla farklı işletmelerin hisse senetlerini alabilir ve tahvillere de yatırım yapabilirler (Büker, 1986).

Sigorta işletmeleri ise ana görevleri sebebiyle, olası çeşitli riskleri dağıtmak veya azaltmak amacı ile müşterilerinin sigortacılık hizmetlerini yapmaktadırlar. Bu işletmeler, müşterilerine sağladıkları hizmetlerin bedeli olan primleri peşin olarak tahsil etmeleri sebebiyle, risklerin sebep olacağı hasarlar oluşuncaya kadar pirim olarak alınan fonları, gelir sağlamak amacıyla sermaye piyasasına yönlendirerek fon kullanacak olan ihtiyaç sahiplerinin ihtiyaçlarını gidermelerine yardımcı olurlar (Büker, 1986).

1.2.2. Fon Talep Edenler

Harcamaları gelirlerinden fazla olanlar ya da gelirlerinden fazla harcama yapmak isteyenler finansal sistem içerisinde fon talep edenler durumundadır. Fon talep edenler; kişiler, işletmeler, kamu kurumları ve devlettir.

İşletmelerin, menkul kıymet ihracında bulunma sebepleri uzun vadeli fon elde etmektir. Bu sebeple işletmeler sermaye piyasasındaki fon talebinin büyük bir kısmını oluştururlar. İşletmeler tahvil, hisse senedi ve kar ortaklığı belgesi olarak üç çeşit menkul kıymet ihracında bulunarak fon talebinde bulunabilirler. Elde edilen fonlar işletmelerin önceden belirlenen istek ve amaçları dâhilinde kullanılır (Büker, 1986).

Ödünç fon alanlar arasında, iş dünyası ve devlet en önemlileri olarak sayılabilir. Ancak hane halkı ve yabancılar da araba, eşya ve konut alımı gibi harcamalarını finanse etmek için fon ihtiyaçlarını borçlanarak karşılayabilirler (Mishkin, 2011: 23). Devletin fon ihtiyacını, devletin borçları belirler. Devletin uzun vadeli borçları, devletin gelirlerinin önemli bir kısmını oluşturur.

1.2.3. Finansal Araçlar

Aracı kuruluşlar Sermaye Piyasası Kanunu'nda yer alan hükümlere bağlı olarak kurulan, kendi menkul kıymetlerini halka arz edebilen ve sermaye pazarı faaliyetlerinde bulunabilen bankalar ve diğer aracı kurumlardır (Kondak, 1998: 121). Aracı kuruluşlar, açık veren ve fazla veren birimlerden hangi menkul kıymetleri alıp satacaklarına ilişkin talepleri toplamakta ve bu talepleri uyuşturmaktadır (Günel, 2012: 75). Aracılık faaliyetlerinde kurumların güvenilir olması önemlidir.

Finansal sistemin fon aktarımı fonksiyonu açısından genel olarak ticari bankalar, fon fazlası yani para fazlası olan kesimlerden sabit bir getiri karşılığı parasını alır daha sonra da bu parayı fon eksiği yani para ihtiyacı olan kesimlere daha yüksek bir getiri ile satar. Dolayısıyla başta ticari bankalar olmak üzere, bankalar finansal sistemin fon aktarım fonksiyonunu doğrudan gerçekleştiren kuruluşlardır (Sarıaslan ve Erol, 2008: 20). Bu sebeple bankalar güvenli aracılık yapan kurumlar olarak finansal sistemde önemli aracı kurumlar arasında yer alır.

Finansal sistemin yokluğunda servet sahipleri tüm varlıklarını para, dayanıklı mallar, fiziksel sermaye ya da doğrudan ihtiyaç sahiplerine borç verme şeklinde kullanacaklardı. Bunların her birinin avantajlı ve avantajlı olmayan yönleri vardır (Parasız ve Yıldırım, 1994: 4). Bu sebeple finansal sistemin olması finansal faaliyetlerin sürekliliği açısından gereklidir.

Finansal araçlar, tasarruf sahiplerinden fon ihtiyacında olanlara gerekli fonların aktarılmasında köprü görevi yürütürlerken, gerekli vade ayarlamasını da sağlarlar. Şöyle ki, ödünç verecek fonu olanların bazıları, bunları çok uzun vadeli olarak ödünç vermek istemeyebilirler. Oysa girişimciler sağladıkları fonları belli bir vade sonunda geri ödemek isteyeceklerdir. İşte ödünç verenlerle ödünç alanlar arasında vade konusunda ortaya çıkabilecek bu tür uyumsuzluğu, finansal aracı kurumlar ortadan kaldırır. Genellikle tasarrufta bulunanların yapmış oldukları tasarruf tutarları küçük, fon

gereksinimi olanların fon talepleri yüksektir. Eğer tasarruf sahipleri, yapmış oldukları tasarruflar ne kadar küçük olursa olsun bunları yatırılabilecekleri bir finansal aracı kurum bulabilirlerse tasarruf yapmaya özendirilmiş olacaklardır. Öte yandan girişimciler, yatırımlarının finansmanını sağlamakta yeteri kadar fon elde edebileceklerinden eminseler, daha büyük projeleri gerçekleştirme olanağı bulabilecekleri gibi çeşitli alternatif yatırım alanları konusunda daha esnek özellik kazanacaklardır (Parasız, 2005: 76-77). Bu noktada bankaların aracılık fonksiyonu ön plana çıkmaktadır.

Finansal işlemleri gerçekleştirirken harcanan para ve zaman olan işlem maliyetleri ödünç vermek üzere fon fazlasına sahip insanlar için önemli bir problemdir. Finansal araçlar, işlem maliyetlerini düşürmekte uzmanlaştığından ve işlem ölçekleri büyüdükçe her bir işlem maliyetlerinin azalması anlamına gelen ölçek ekonomileri avantajından yararlanacak kadar geniş boyuttaki işlem maliyetlerini önemli ölçüde düşürebilirler. Düşük işlem maliyetleri, finansal araçlara riski düşük maliyette paylaşması imkânını verir ve aldıkları riskli varlıklardan sağlayacakları getiriler ile sattıkları varlıklar için ödeyecekleri getiriler arasındaki marjdan bir kazanç elde etmelerini mümkün kılar (Mishkin, 2011: 35-36). Finansal araçların maliyeti düşürme ve riski düşük maliyette paylaşma becerisi fon fazlasına sahip olanlar için bir avantajdır.

1.2.4. Finansal Araçlar

Fonların, fon sunanlardan fon ihtiyacı olanlara aktarılması sırasında sahiplik ve el değiştirme olgusunu kanıtlayacak çeşitli belgelere ihtiyaç vardır. Finansal sistemin işleyiş sürecinde bu araçlar borç, alacak ve mülkiyet ilişkilerini yansıtmaktadır. Aynı zamanda fon fazlası veren kesimlerin fonlarını, açık veren kesimlerin kullanımına sunulmasında rol üstlenmektedirler. Aynı zamanda finansal araçlar, fonların aktarılması sırasında, aktarılan fonlar üzerinde bir ortaklık hakkı doğuran ya da alacağı temsil eden yazılı belgelerdir (Afşar, 2004: 9). Finansal sistem de ihtiyaç sahiplerinin ihtiyaçları finansal araçlar vasıtasıyla giderilir. Bu araçlar; hisse senedi, tahvil gibi menkul kıymetlerdir.

1.2.4.1. Para Piyasası Araçları

Bankalara istenildiği zaman ya da belirli bir vadenin sonunda çekilmek üzere yatırılan Türk Lirası (TL) ya da yabancı paralara mevduat denir (Güney, 2013: 41). Kişi ya da kurumun fonlarını kayıt altında tutmak için bankalarda mevduat hesabı açılır.

Bono bir yıldan kısa süreli bir borçlanma senedir. Hazinesinin finansman ihtiyacını karşılamak için ihraç edilen bonolara hazine bonusu denmektedir (Hacıoğlu ve Dinçer, 2009: 53). Bir başka deyişle devletin kısa vadeli borçlarına kısa sürede fon sağlamak amacıyla çıkarttığı Devlet İç Borçlanma Senedi (DİBS) hazine bonusu olarak adlandırılır ve vadesi bir yıldan kısadır.

1.2.4.2. Sermaye Piyasası Araçları

Hisse senetleri şirketlere öz kaynak niteliğinde fon sağlayan bir finansal araçtır. Hisse senetlerinin üçüncü kişilere devri, üzerinde yazılı tutarı ve hisse senedine bağlı hakları da devir anlamına gelir ve hisse senedi olmaksızın devir işlemi gerçekleşemez. Ortaklarına şirket karından pay alma, şirket yönetimine katılma, oy kullanma, tasfiyeden pay alma hakkı, şirketin faaliyetleri hakkında bilgi edinme ve rüçhan haklarını sağlamaktadır (Kondak, 1998: 73). Hisse senetleri finansal sistemde fon sağlama amacıyla fazlaca kullanılır.

Anonim ortaklıkların ödünç para niteliğinde fonların temini için itibari değerleri eşit ve ibareleri aynı olarak çıkarttıkları borç senetlerine tahvil denir. Tahvil satın alanlar şirketlere yabancı sermaye sağlamış olmakta ve tahvili çıkartan şirketin uzun vadeli alacaklısı olmaktadır. Tahvil sahipleri yalnız şirket bilançosunun aktifinde yer alan alacağını talep edebilir. Şirketin brüt karı hesaplanmadan önce tahvil sahiplerine faiz tutarları ödenir. Tahvil sahipleri alacaklarını tahsil ettikten sonra şirketin malvarlığı üzerinde hak talebinde bulunamaz, aynı zamanda da şirket yönetimine katılamazlar (Kondak, 1998: 92).

1.2.4.3. Türev Finansal Araçlar

Birincil piyasalarda halka sunulan ve ikincil piyasada alım satım işlemleri yapılan menkul kıymetlere bağlı olarak yapılmış ya da bu menkul kıymetlerden türetilen; futures, forward, swap, opsiyon gibi finansal piyasalarda işlem gören finansal araçlar da mevcuttur.

Türev araçlar kavramı, forward, futures opsiyon ve swap işlemlerinin tamamını içermektedir. Bu işlemler vadeli işlemlerdir. Vadeli işlemlerin ortak özelliği, ilerideki bir tarihte teslimatı yapılmak üzere herhangi bir malın veya finansal aracın bugünden alım satımının yapılmasıdır (Yaslıdağ, 2016: 21).

Türev araçlar kur riski, piyasa riski, faiz riski gibi risklerden korunmak için ayrıca arbitraj ile kar elde etme amacıyla da kullanılır.

1.2.5. Finansal Piyasalar ve Finansal Piyasaların Sınıflandırılması

Fon tasarrufu olanların fonlarını fon ihtiyacı olanlar için finansal araçlar vasıtasıyla finansal araçların fonun yer değişikliğini sağlayacak işlemlerin gerçekleştirildiği piyasalara finansal piyasalar adı verilir.

Finansal piyasalarda fon tasarrufu olanlar, fon ihtiyacı olanlar, finansal araçlar vasıtası ile finansal araçlar sayesinde ve düzenleyici ve denetleyici kurumların gözetiminde faaliyetlerini sürdürürler.

Finansal piyasalar, alımın ve satımın ilk elden olup olmamasına, vadesine, ticaretin yapıldığı yere, ödemenin yapıldığı zamana göre ve ödemenin yapıldığı araca göre sınıflandırılır.

1.2.5.1. Örgütlenmiş ve Örgütlenmemiş Piyasalar

Örgütlenmiş finansal piyasalar resmi ve denetimli piyasalardır. Örgütlenmiş piyasalar, fon tasarruf sahiplerini ve fon ihtiyaç sahiplerini belirlenmiş bir sahada buluşturur. İşlemler gerçekleştirilirken belirli kurallara uyulması gereken piyasalardır. Örgütlenmiş piyasalarda denetimin yanı sıra gözetim de mevcuttur.

Örgütlenmemiş finansal piyasalar ise hukuki ve idari olarak kuralları bulanmayan, bir mekâna sahip olmayan, örgütlenmiş piyasaların dışında alım satım işlemlerine devam eden tezgâh üstü piyasalardır. Çoğu kez denetim ve gözetimin olmadığı piyasalardır.

1.2.5.2. Para ve Sermaye Piyasaları

Bir yıldan daha kısa süreli olan fonların karşılandığı ve yatırımların yapıldığı piyasalardır. Nakdi ve gayrinakdi krediler, bonolar, çekler başlıca borçlanma araçları iken hazine bonosu, mevduat sertifikası ve vadeli mevduat başlıca yatırım araçlarıdır

(Hacıoğlu ve Dinçer, 2009: 35). Bir başka deyişle bir yıldan kısa süreli fonların işlemlerinin gerçekleştiği piyasalar para piyasaları olarak adlandırılır. Para piyasalarında ihtiyaç sahiplerinin geçici süreliğine olan fon ihtiyaçlarını karşılamak için kısa vadeli finansal araçlar tercih edilir.

Orta ve uzun vadeli olmak üzere fon tasarruf sahiplerinin ve fon ihtiyaç sahiplerinin bulunduğu piyasalar sermaye piyasaları olarak adlandırılır. Sermaye piyasaları para piyasalarına göre daha dar kapsamlıdır. Bu piyasayı para piyasalarından ayıran temel özelliği, orta ve uzun vadeli fonların işlem görmesiyle meydana gelmesidir. Başka bir özelliği de bu fonların şirketlerin duran varlıklarının yani şirketin sabit sermaye ihtiyaçlarının karşılanmasında kullanılmasıdır. Kaynağı tasarruftur. Aracı ise hisse senetleri ve tahviller gibi menkul kıymetlerdir.

1.2.5.3. Birincil ve İkincil Piyasalar

Fon ihtiyacı olanların ihtiyaç duyduğu fonları karşılamak amacıyla, fon sağlayıcılara ilk defa başvurduğu finansal piyasalar birincil piyasalar olarak adlandırılır. Başka bir ifadeyle, birincil piyasalar dolaşıma ilk defa dâhil olan yeni finansal araçların alınıp satılmasıyla oluşan finansal piyasalardır.

Birincil piyasalara daha önceden de sunulmuş yani yeni olmayan ve dolaşımda bulunan uzun süreli menkul kıymetler için bu menkul kıymetleri ihraç eden kuruma başvurabildikleri piyasalar ikincil piyasalar olarak adlandırılır. İkincil piyasalar menkul kıymetlerin para dönüşüm hızını artırır. Birincil piyasalara karşı talebi de artırır. Birincil piyasalara katkı sağlayarak gelişmesine yardımcı olur.

Türev piyasalar forward ve swap gibi araçların işlem gördüğu piyasalarken, organize türev piyasalar ise futures, opsiyon gibi türev araçların işleme girdiği piyasalardır. Organize türev piyasalarda işlemi gerçekleştiren yatırımcılar birbirleri ile değil aracı kurumlar ile muhatap olurken aracı kurumlar ise takasbank ya da borsa finans şirketi ile muhatap olmaktadır. Dolayısıyla sözleşme hükümlerinin güven içinde yerine getirileceği garanti altına alınır.

1.2.5.4. Bölgesel ve Ulusal Piyasalar

Bir bölgeyle sınırlı yani bölge içinde alım satım işlemleri yapılan piyasalar bölgesel piyasalar olarak tanımlanır ve işlemler sadece belirli bir bölge içerisinde yapılır.

Finansal araçların ülke içindeki alım satım işlemlerinin gerçekleştirildiği yerli piyasalara ulusal piyasalar adı verilir. Ulusal piyasalar sermayenin aktarılmasına, tasarrufların atıl vaziyetten kurtarılıp aktif hale dönüştürülmesine aracı olurlar. Ayrıca farklı finansman yöntemleri içerisinde düşük maliyetli fonlar ile şirketlere yeni yatırımlara girme imkânı tanımlarının yanı sıra kısa vadeli fonları uzun vadeli fonlara çevirebilme imkânı da tanırlar. Ayrıca şirketlere ait hisse senetlerinin örgütlenmiş piyasalarda, arz ve talebe göre oluşan fiyatlardan istendiği zaman alınıp satılmasını da sağlarlar.

1.2.5.5. Hisse Senedi, Tahvil ve Bono Piyasaları

Hisse senetleri piyasası, şirketlere ait hisse senetlerinin alınıp satıldığı borsalardır (Eğilmez, 2011: 28). Bir başka deyişle hisse senetleri ve türevlerinin alım satım işlemlerinin yapıldığı piyasalara hisse senedi piyasaları adı verilir ve dolayısıyla bu piyasalar hisse senetlerinin işlem gördüğü piyasalardır.

Aracı kurumların menkul kıymetlerin hareketliliğini arttırmak için yatırımcıların hisse senetleri dışında kalan tahvil, bono ve türevlerinin alımı ve satımı gibi işlemlerinin gerçekleştiği piyasalara tahvil ve bono piyasaları adı verilir. Bu piyasalar tahvil ve bonoların işlem gördüğü piyasalardır.

1.3. FİNANSAL SİSTEM UNSURLARI ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Finansal sistem, bir ekonominin ihtiyaç duyduğu kaynağı tedarik eden fonun arz ve talebini dengeleyen, bu kaynakların zaman, miktar, vade ve kişiler bazında kullanılabilir hale getiren bir sistemdir. Bu sistem sayesinde ekonomik bir birim olan hane halkı ile birlikte işletmelerin tasarruf ettikleri birikimler ile gelecekte harcamayı düşündükleri gelirler ihtiyaç sahibi kişi veya kuruluşlar ile buluşturularak, onların yatırımlarına yönlendirilebilmektedir (Ertem, 2015: 5). Bu yönlendirme finansal araçlar tarafından finansal araçlar kullanılarak yapılır. Finansal sistemin unsurları arasındaki ilişki kurulduğu takdirde finansal sistemin işleyişi devam eder.

1.4. FİNANSAL SİSTEMİN FONKSİYONLARI

Finansal sistemin likidite sağlamak, risk aktarımında bulunmak, kredi sağlamak, aracılık yapmak, fon transferi sağlamak, güvenilir bilgi aktarmak gibi fonksiyonları bulunmaktadır.

1.4.1. Likidite Sağlama Fonksiyonu

Likidite, ekonomik varlıkların istenildiği zaman kullanılabilme niteliğine sahip olma kabiliyetidir. Herhangi bir varlığın, farklı mal ve hizmetleri satın alma amacıyla paraya çevrilebilme imkânı likidite olarak adlandırılır. Varlığın likidite durumu, o varlığı başka bir şeyle değiştirilebilme imkânını ortaya koyar. Başka mal ya da hizmetleri satın alma amacıyla kullanılan aktifin likiditesi yüksek ise değişimi de kolay olacaktır. Finansal sistem de bu fırsatın oluşmasını kolaylaştırır. Finansal sistem aktiflerin, kolayca nakit hale dönüşmesini sağlar. Finansal sistemde etkinlik, o finansal sistemin likiditesinin ne derece kolay olduğuna bağlıdır. Buna bakılarak finansal sistemin etkinliği ölçülür.

1.4.2. Risk Aktarım Fonksiyonu

Etkin işleyen bir finansal sistemin diğer fonksiyonu, riskin tabana yayılması ve risk transferinin sağlanmasıdır. İktisadi etkinlikler, farklı risk derecelerine sahip olmalarına karşın, tasarruf sahipleri ve yatırımcıların davranışları riskten kaçınma şeklindedir. Riskten kaçınma arzusu bireyden bireye farklılık gösterir. Eğer, risk tabana yayılmıyor ve çok sayıda birey arasında paylaşılmıyor ise, tasarruf sahipleri ve yatırımcılar, üstlendikleri yüksek risk nedeniyle daha yüksek getiri talep ederler. Bu nedenle etkin bir finansal sistem, riskleri tabana yayarak finansal enstrümanları üretebilen bir sistemdir (Başoğlu, Ceylan ve Parasız, 2009: 9). Başka bir deyişle finansal sistem risk aktarımı konusunda başarılı ise etkin bir finansal sistem oluşturulmuş demektir.

1.4.3. Kredi Sağlama Fonksiyonu

Finansal sistemde kredi fonksiyonu, ihtiyaç sahipleri açısından faaliyetlerini sürdürebilmek amacıyla gerekli bir fonksiyondur. Kredi sağlandığı takdirde ihtiyaç sahiplerinin ihtiyaçları karşılanır ve faaliyetlerinin sürekliliği sağlanır.

Finansal sistemin kredi sağlama fonksiyonu sayesinde kişi ve kurumların tüketim ve yatırım harcamalarının finansmanı için kredi sağlanmaktadır. Sağlanan kredileri kişiler ihtiyaç, konut, taşıt gibi mal ya da hizmetler için, işletmeler farklı yatırımlar için, devletler ise farklı kamu hizmetlerini sağlayabilmek için kullanırlar. Başka bir deyişle kişilerin çeşitli harcamalarının ve kamu hizmetlerinin finansmanı finansal sistemin sunduğu krediler yoluyla karşılanmaktadır.

Günümüzde birçok ihtiyaç, finansal sistemde yer alan aracı kurumlardan tedarik edilen krediler vasıtasıyla giderilir. Ayrıca kredi ile sağlanan fonların tüketimin devamlılığı konusunda ekonomik canlanmaya katkıları oldukça önemlidir. Girişimciler, elde ettikleri krediler sayesinde birçok alanda yatırım da yapabilmektedirler.

1.4.4. Aracılık Fonksiyonu

Finansal sistemin en belirgin fonksiyonu fon arzı olanlarla yani ödünç para vermek isteyenlerle ve fon talebi olanları yani ödünç para ihtiyacı olanları bir araya getirerek aracılık etmektir. Aracılık fonksiyonu sayesinde finansal sistemde birçok faaliyet gerçekleştirilir.

Finansal sistemin aracılık fonksiyonu, bugün birçok alanda ihtiyaç sahipleri ve tasarruf sahipleri arasında iletişimin sağlanmasında ve dolayısıyla finansal faaliyetlerin devamlılığında bir gerekliliktir. Eğer finansal sistemin aracılık fonksiyonu olmasaydı, tasarruf sahiplerinin fonları atıl durumda kalacak ve birçok ihtiyaç sahibi gereksinimlerini karşılayamayacaktı. Ancak finansal sistemin aracılık fonksiyonu sayesinde atıl fonlar gerekli alanlara yönlendirilebilmektedir.

1.4.5. Fon Transferi Fonksiyonu

Finansal sistem fon tasarrufu olanların fonlarını fon ihtiyacı olanlara kaydırarak transfer fonksiyonunu gerçekleştirir. Ayrıca finansal sistem, sektörler arasında ve coğrafi bölgeler arasında fonun transferini de sağlar. Böylece tüketime ve dolayısıyla uzun süreçte kalkınmaya da katkı sağlar.

Fon transferinin olmadığı durumlarda belirli alanlarda fon fazlası, belirli alanlarda da fon ihtiyacı doğacak ve ihtiyaç karşılanamayacaktı. Ancak finansal sistemin fon transferi fonksiyonu ile atıl fonlar belirli alanlarda sıkışmak yerine verimli alanlara yönlendirilmiş olmaktadır.

1.4.6. Güvenilir Bilgi Aktarma Fonksiyonu

Yapmış oldukları tasarrufları borç verenlerin karşılaştıkları tehlike, borç olarak verilen fonların eksiksiz bir şekilde ve önceden belirlenen getiriyle zamanında geri ödenmemesidir. Tasarruf sahiplerinin borç talep edenlerin ödeme gücünü araştırma maliyetleri yüksektir. Ayrıca tam ve güvenilir bilgiye ulaşmaları çok güçtür. Tasarruf sahipleri açısından ödeme gücü hakkındaki bilgi önem arz eder. Bu bilgiyi, finansal piyasalar tasarruf sahiplerine düşük maliyetle sağlar.

Finansal sistem içerisinde güvenilir bilgi paylaşımı ile piyasalardaki şeffaflık sağlanır. Böylece asimetrik bilgi sorununun çözümüne yardımcı olur. Fon fazlası olanlar yatırımlarını güven ortamı içerisinde gerçekleştirir. Verimli alanlarda fonlar değerlendirilir. Ticaretin sürekliliği sağlanır.

1.4.7. Birikimleri Ekonomiye Kazandırma Fonksiyonu

Finansal piyasalar atıl dağınık ve küçük birikimlerin istikrarlı ve geniş tabanlı bir finans havuzunda bir araya getirilip biriktirilmesine ve fon arzının genişlemesine olanak sağlarlar (Afşar ve Afşar, 2010: 43). Neticede az miktardaki fonlar toplanarak ihtiyaç sahiplerine yönlendirilir. Fon tasarrufunda bulunanlar ve fon ihtiyacı olanlar için finansal sistemin birikimleri ekonomiye kazandırma fonksiyonu değişik imkânlar yaratılmasını da sağlar. Küçük miktardaki birikimler finansal sistem içerisinde verimli alanlarda değerlendirilme imkânına kavuşur.

Finansal sistemin birikimleri ekonomiye kazandırma fonksiyonu sayesinde finansal sistem içerisinde yer alan aktörlerin imkânları da arttırılmış olur. Başka bir deyişle küçük miktardaki fonlar biriktirilerek bir araya getirildiği takdirde fon ihtiyacı olanlara sunulur. Fon ihtiyacı olanlar bu fonları çeşitli alanlarda kullanırlar. Böylece fon arzı olanlarla fon talebi olanlar için çeşitli olanaklar yaratılarak piyasalardan yararlanmaları sağlanır.

1.5. FİNANSAL SİSTEMDE MEYDANA GELEN ÇEŞİTLİ SORUNLAR

Finansal sistemde gerçekleşen işlemler sırasında işlem maliyetleri, bilgi maliyetleri, ters seçim, asimetrik bilgi, ahlaki tehlike sorunları ortaya çıkabilir. Bu sorunlar finansal sistemin işlerliğini bozan sorunlardır.

Finansal sistemde meydana gelen sorunlar sonucunda finansal sistemin işlerliği sekteye uğrayabilmektedir. Finansal sistemin işlerliğinin devamlılığı hususunda sistemdeki sorunların saptanması ve analiz edilmesi önem arz etmektedir.

1.5.1. İşlem Maliyetleri Sorunu

İşlem maliyetleri, herhangi bir finansal aracın alım satım maliyetidir. Hisse senedi ve tahvil gibi araçların alım ve satımları esnasında zaman zaman komisyon ücreti, form ücreti ve vergi gibi maliyetlere katlanmak gerekir. Bu maliyetler her bir işlem karşılığında olduğu için, bunları asgari düzeye çekmenin yolu, ölçek ekonomilerine başvurmaktır (Erdem, 2008: 90). Bir başka deyişle, finansal sistemde yer alan araçların alım satımı sırasında oluşan işlem maliyetleri finansal sistem için bir sorun oluşturur. Tek tek yapılan işlemlerin maliyetini azaltmak ölçek ekonomilerinden yararlanmakla azalabilmektedir.

1.5.2. Bilgi Maliyetleri Sorunu

Bilgi maliyetleri, tasarruf sahiplerinin borçlanmak isteyenlerin krediyi kullandıklarında bu krediyi ne şekilde değerlendireceklerinin tam olarak bilinmemesi noktasında, kredinin takibinin de yapılamamasıyla birlikte sorun ile karşı karşıya kaldıklarında oluşur.

Fon ihtiyacı olanlar, kendilerine ait bir takım bilgileri karşı tarafın bilmemesi için saklı tutmayı tercih etmektedirler. Böylece haksız rekabet ortamı oluştururlar. Bir takım bilgilerin gizleyerek finansal sistem içerisinde olumsuz tabloların meydana gelmesine sebep olan finansal aktörlerin yaydığı bilgi maliyetleri finansal sistem açısından bir sorundur.

1.5.3. Ters Seçim Sorunu

Ters seçim, finansal piyasalarda alacaklı konumundaki kişi ya da kurumların fonların yatırıma dönüştürmeden önce iyi riskli başvurularla kötü riskli başvuruları birbirinden ayırt etmelerine dair bir sorundur. Ters seçim sorunun ve bunun yol açtığı maliyetin sebebi, asimetrik bilgidir (Erdem, 2008: 92-93). Ters seçim sorunu bankalarda özellikle kredi kullandırmada ve kredi riski konusunda önemli bir sorundur.

1.5.4. Asimetrik Bilgi Sorunu

Ekonomide finansal olan veya olmayan kuruluşların iflas etmesi, ekonomideki durgunluk, ülkedeki politik istikrarsızlık veya hisse senedi piyasalarında bir çöküş nedeniyle artan belirsizlik, bilginin finansal piyasalarda daha da asimetrik hale gelmesine ve asimetrik bilginin yol açtığı tersine seçim sorununun daha kötüleşmesine neden olur (Özer, 1999: 172). Finansal sistemdeki olumsuz tablolar asimetrik bilgi, ters seçim gibi sorunları daha da derinleştirir.

1.5.5. Ahlaki Tehlike Sorunu

Ahlaki tehlike, finansal piyasalarda borçlunun kullandığı fonları planladığı gibi kullanıp kullanmadığının alacaklı tarafından tespit edilmesi ve takibi ile ilgili bir sorundur (Erdem, 2008: 100). Bankalar finansal piyasalardaki uygunsuz durumları izler ve denetler. Bankalar güvenilir aracılık fonksiyonunu bünyesinde barındırır. Bununla birlikte bankaların finansal piyasalarda riski azaltıcı etkisi ortaya çıkar. Ters seçim ve ahlaki tehlike açısından finansal piyasalarda bankalar gibi aracı kurumlar, oluşabilecek riskleri minimum düzeye indirgeyerek piyasa etkinliğini daha iyi düzeyde sağlayabileceklerdir.

1.6. FİNANSAL SİSTEMİN DEĞİŞİMİ VE BERABERİNDE GELEN REKABET

Finansal sistem her geçen gün değişme ve gelişme göstermektedir. Finansal sistem içerisinde yer alan finansal araçlar ve kurumlar da değişime katkı sağlamaktadır.

Finansal entegrasyon, finansal piyasaların ve araçlarının güçlerine güç katmak, dolayısıyla rekabet güçlerini artırmak ve değişime daha etkili bir biçimde cevap verebilmek amacıyla coğrafi anlamda yaptıkları birleşmelerdir. Bilgi maliyetleri başta olmak üzere, finansal piyasaların yüklenmek durumunda oldukları maliyetlerin bir kısmı bu yolla azaltılmış olacağından, bu yolla sistemin etkinliği artacaktır (Erdem, 2008: 62).

Finansal sistem her geçen gün değişen koşullarla birlikte uluslararası düzeyde etkinliğini göstermektedir. Uluslararası finansal piyasalar, küresel düzeyde birbirleri ile etkileşim içerisinde varlıklarını sürdürmektedirler.

Küreselleşme ise, dünya piyasalarının birbiri ile çok çabuk ve daha az seviyelerde gerçekleşen maliyetle çalışmasını kolaylaştırmıştır. Bu sebeple fon arz edenlerle fon talep edenler küresel ekonomilerde, birbirleriyle daha zahmetsiz, az maliyetle ve tabii çok avantajlı ortamlarda buluşup işlem yapma imkânına sahiptirler. Küreselleşme olgusuyla birlikte finansal sistem değişim göstermiştir. Finansal sistemin değişmesi beraberinde rekabeti de getirmiştir. Finansal sistem içerisinde rekabet çeşitli alanlarda kendisini göstermektedir.

Rekabet olgusu, finans piyasalarında riskin dağıtılması, bilgi ve likidite konularında ortaya çıkmaktadır. Müşterilerinin bu üç konudaki beklentileri ve istekleri finans piyasalarındaki değişimi mecburi hale getirmektedir. Bu değişimde öne geçmek için sarf edilen çaba rekabeti oluşturur. Rekabet, piyasada öne çıkmak için değişime ve gelişime daha çabuk daha iyi bir şekilde cevap verebilme kabiliyetidir. Bu uğurda bir takım yenilikler yapılır. Yapılan bu yenilikler finansal yenilikler olarak adlandırılır.

1.7. FİNANSAL SİSTEMİN ULUSLARARASILAŞMASI

Küreselleşmenin artması ile çok uluslu şirketlerin etkinliği finansal sistem içerisinde belirginleşmiştir. Ticaret yoğunlaşmış ve dışa açıklık artmıştır. Ulusal ekonomilerde yabancıların da yer almaya başlaması ile finansal sistem uluslararası alanda işlerlik kazanmıştır.

Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) 1963 yılında faiz oranlarını eşitleme vergisinin yürürlüğe konması, uluslararası mali piyasada ödünç verenlerin ve alanların yapısını büyük ölçüde değiştirmiştir. Bu değişiklik 1965'ten sonra daha belirgin hale gelmiştir. 1965'ten önce ödünç alanlar olarak özellikle kamusal kuruluşlar ve birkaç büyük Avrupa grubu yer almaktaydı. 1965'ten itibaren, ABD ödemeler bilançosunu desteklemek amacıyla alınan kararların sonucu olarak büyük Amerikan firmaları ve bunların Avrupa'daki büyük grupları uluslararası mali piyasada ödünç alanlar arasına girmişlerdir (Parasız ve Yıldırım, 1994: 8). Bu kurumların yanı sıra günümüzde bankalarda uluslararası sermaye hareketlerinden etkilenerek uluslararası faaliyetlerde bulunmaktadır.

Ulusal olduğu kadar uluslararası açıdan da, bankaların önemli bir fonksiyonu aracılık, yani mevduat toplamak ve kredi vermektir. Bu temel işlevin realize edilmesinde bankalar marjinal maliyetlerini minimum seviyede tutmak istemektedirler.

Yerel tasarruflara ulaşmak istemeleri yanında, uluslararası sermaye hareketlerinin bu kadar yoğun bir şekilde yaşanmakta olması bu konudaki bankacılık hizmetlerine olan talebi önemli boyutlara taşımaktadır. Uluslararası finansal kuruluşlar ve denetim şirketleri anılan sermaye hareketlerinin bir yandan güvenliğini sağlamaya çalışırken diğer yandan yönlendirmektedir (Kaya, 2003: 23-24). Başka bir ifade ile bu noktada uluslararası sermaye şirketlerine sermaye hareketlerinin güvenliğini sağlama görevinin yanında sermaye hareketlerini yönlendirme görevi de düşmektedir.

Uluslararası iletişimin düşük maliyeti dışarıda yatırım yapılmasını kolaylaştırmıştır (Parasız, 2005: 5). Finansal Sistemin gelişmesi ve değişmesi ile birlikte uluslararası alanda iletişim kurmak daha düşük maliyetli hale gelmiştir. Dolayısıyla uluslararası yatırım daha cazip hale gelmiştir.

Uluslararası mali piyasaya katılan tasarruf sahipleri için başlıca motivasyon vergiden kaçınma olanağıdır (Parasız ve Yıldırım, 1994: 8). Yabancılar doğrudan veya dolaylı olarak yatırımlar ile ülkelere fon girişine imkân tanımışlardır. Böylece uluslararası fon transferini gerçekleştirmişlerdir.

Uluslararası bankaların yurtdışına kredi kullandırmaları, nakdi ve gayrinakdi kredi biçiminde olmaktadır. Nakit kredilerin çoğu dış ticaretin finansmanına yöneliktir. Kendi ülkelerinden mal ve/veya hizmet satın alacak yabancı şirketleri finanse etmektedirler. Gayrinakdi kredi biçiminde kullanılan kredilerin yine önemli bir bölümü işletmelerin yurtdışından ithal edecekleri malların güvencesi olarak verilmektedir. Diğer önemli bir bölümü ise, yurtdışında yapılacak işlerin güvencesini oluşturmak üzere kullanılan gayrinakdi kredilerdir (Kaya, 2003: 24). Başka bir ifade ile uluslararası bankalar nakdi ve gayrinakdi krediler ile uluslararası alanda kredi kullandırma faaliyetlerini sürdürürler.

1.8. FİNANSAL SİSTEMİN DÜZENLENMESİ VE DENETLENMESİ

Finansal sistemin her geçen gün uluslararası alana yayılması ulusal düzeydeki sistemin değişimin gerekli olduğunu ortaya koymuştur. Bu doğrultuda finansal sistemin düzenlenmesi ihtiyacı doğmuştur. Düzenlemelerin etkinliğini sağlama amacı da denetimi gerekli kılmıştır.

1.8.1. Finansal Sistemin Düzenlenmesi

Finansal düzenleme ya da regülasyon, düzenleyici otoritenin, finansal birimlerin kararlarına ve davranışlarına kendi sosyal amaç fonksiyonunu maksimize etmek için gerektirdiği kurallar ve kısıtlamalar olarak tanımlanabilir. Alternatif olarak finansal düzenleme hükümetlerin finans piyasalarında rekabetin teminini ve sürdürülmesi için takip ettiği yasal ve politik uygulamalar olarak da tanımlanabilir. Finansal düzenleyici hizmetler; ana hatlarıyla finansal kurumların davranışlarını izleme, disipline etme veya koordine etme çabalarından oluşur (Erdem, 2008: 136).

Finansal sistemde düzenlemeler, belirlenen kuralların türüne, sert bir biçimde belirlenen davranışlardan oluşan kurallara verilen ağırlığa, oluşturulacak olan kuralların biçimlerine, düzenleyici nitelikteki kuralların yol açabileceği sonuçlara ve kuralların farklı finansal kurumlar içerisinde ne derece çeşitlendirilebileceğine odaklanır.

Finansal sistem düzenlendiğinde, bankalarla, bankalar dışında kalan finansal araçlar arasında ayırım yapılması gerekmektedir. Çünkü bu araçlar arasında risk potansiyeli ve sistematik etki gibi konularda farklılık bulunmaktadır. Bankacılık alanındaki düzenlemelerde sistematik risk üzerinde durulur. Bankacılık alanındaki düzenlemeler, sistematik riskleri ortadan kaldırmak veya azaltmak üzerine kuruludur.

1.8.2. Finansal Sistemin Denetlenmesi

Finansal sistem, yazılı veya gelenek halindeki kurallar doğrultusunda çalışır. Hükümetler, hazırlayacakları yasa ve yönetmeliklerle piyasaların hukuksal çerçevesini belirler, işleyişini düzenler ve denetleme kurumları aracılığıyla piyasaları denetim altında tutarlar (Başoğlu, Ceylan ve Parasız, 2009: 2). Finansal sistemin iyi bir şekilde işlerliğinde güvenilir ve şeffaf olmasının etkisi vardır. Denetim kurumları güvenilirliği sağlamakta önemli role sahiptir.

1.8.2.1. Finansal Sistemin Denetiminde Sermaye Piyasası Kurulu

Sermaye Piyasası Kurulu'nun (SPK) denetim yetkileri ise, Sermaye Piyasası Kanunu'nun seksen sekiz ve seksen dokuzuncu maddelerinde düzenlenmiştir. Kurul, denetim faaliyetlerine ilişkin önemlilik ve öncelik ilkeleri ile risk değerlendirmelerinde dikkate alınacak ölçütleri ve uygulama esaslarını belirler. Denetim faaliyeti, önemlilik ve öncelik ilkeleri ile risk değerlendirmeleri kapsamında kurul başkanı tarafından

oluşturulacak program uyarınca yürütülür. Denetim kapsamını düzenleyen seksen dokuzuncu madde hükümlerine göre de denetim, sermaye piyasası kurumları, ihraççılar, bunların iştirakçileri ve ilişkili kuruluşları ile diğer gerçek ve tüzel kişilerin Sermaye Piyasası Kanunu, ilgili mevzuat ve diğer kanunların sermaye piyasasına ilişkin hükümleriyle ilgili faaliyet ve işlemlerini kapsar (Vurucu ve Arı, 2014: 242). SPK finansal sistemde risk değerlendirme konusunda denetimde bulunur.

1.8.2.2. Finansal Sistemin Denetiminde Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun (BDDK) , finansal piyasalar içerisinde güvenin sağlanması, tasarrufta bulunanların haklarının ve menfaatlerinin belirlenmesi ve geliştirilmesi, oluşturulan kredi sisteminin etkili bir biçimde işlerlik göstermesi ve sürekliliği, mali sektör açısından değişim ve gelişim için farklı yetkileri bulunmaktadır. BDDK'nın görev ve yetkilerinin bankacılık sektörünün ve finansal sistemin işleyişi açısından önemi büyüktür.

1.8.2.3. Finansal Sistemin Denetiminde Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

Finansal sistemde istikrarın sağlanması için Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'na (TCMB) mali sistemin alt yapısının güçlendirilmesi ve mali sistemin taşıdığı risklerin belirlenmesi görevi verilmiş, bunun için de banka finansal sistemdeki gelişmeleri yakından izlemek ve mali kesimde oluşabilecek risklerin ekonominin geneline yayılmasını engellemek için gerekli önlemleri almak ile yetkilendirilmiştir (İncekara, 2011: 55). TCMB finansal sistemde fiyat istikrarının aynı zamanda finansal istikrarın da sağlanması amacıyla çeşitli önlemler almaya yetkilidir. Gerekli önlemleri alarak finansal sistemin işlerliğinin devam etmesine katkıda bulunabilmektedir.

Merkez bankaları, para politikası araçlarını kullanarak, finansal sistemin para arzı, kredi hacmi gibi büyüklüklerini düzenler. Para arzının merkez bankası tarafından kontrol edilmesi, aynı zamanda bankacılık sektörünün kontrolünü ve işleyişini sağlar. Bankaların bankası olması nedeniyle reel ve finans kesimi arasında aracılık fonksiyonunu üstlenen merkez bankaları hükümetin izlediği para ve kredi politikalarının da etkin şekilde sürdürülmesini sağlar (Gacener Atış, 2014: 89-90). Bir başka deyişle, Merkez bankaları para arzı kontrolünü sağlamaya yönelik çeşitli müdahalelerde

bulunmaya yetkili olduğu gibi bankacılık sektörünün de işlerliğini düzenlemek adına çeşitli yetkileri kullanabilmektedir. Ayrıca bankaların olası risklere karşı hazırlıklı olmaları amacıyla ve bankaların güçlü yapılara ulaşabilmelerini sağlamak amacıyla da yetkilerini kullanabilmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

FİNANSAL SİSTEMDE BANKALAR VE BANKACILIK SİSTEMİ

2.1. FİNANSAL SİSTEMDE BANKA

Banka, mevduat kabul eden bu mevduatı en verimli şekilde çeşitli kredi işlemlerinde kullanan veya faaliyetlerinin esas konusu düzenli bir şekilde kredi almak ya da vermek olan ekonomik kuruluşlardır (Doğan, E. , 2012: 3). Başka bir ifade ile bankalar, finansal sistemde mevduat kabul ederek fon toplayan ve ihtiyaç sahiplerine kredi kullandırma yoluyla fon sağlayan aracı kuruluşlardır.

Genel anlamda kredi kurumları olarak ifade edilebilecek bankalar, ilgili mevzuatında belirtilen faaliyetleri yerine getiren kurumlar şeklinde tanımlanır. Bankalar, yeni bir servet yaratmakla birlikte, tasarrufların verimli ve karlı yatırım alanlarına akmasını sağladığı ölçüde kaynak kullanımını olumlu yönde etkilemekte ve bu yolla ekonomik kalkınmaya katkıda bulunmaktadır. (Altay, 2014: 7). Bankalar servet yaratma fonksiyonunun yanında fonların çeşitli alanlarda değerlendirilmesini de sağlamak amacıyla aracılık görevini üstlenebilmektedirler.

2.2. BANKACILIĞIN TARİHSEL GELİŞİMİ

Osmanlı Devleti döneminde ilk kâğıt para 1840 yılında bütçe açıklarının kapatılması amacı ile çıkarılmış, “Kaime” adı verilen bu paranın miktarı sürekli açık veren Osmanlı Hazine’sinin kaynak gereksinmesinin karşılanması için kısa süre içerisinde önemli oranda arttırılmıştır. 1845 yılında Galata bankerlerinin ileri gelenlerinden ikisi ile bir anlaşma yapılarak Osmanlı ithalatının finansmanın sabit bir döviz kuru üzerinden bu bankerler tarafından dış mali piyasalara yazılacak poliçeler ile karşılanması uygulaması başlatılmıştır. Bu sözleşme 1847 yılında yenileneceği sırada bankerler Osmanlı hükümetinden aynı işlevi yerine getirmek üzere bir banka kurulmasını istemişler ve bu istek kabul edilmiştir (İncekara, 2011: 82).

Osmanlı devleti zamanında yabancı kaynaklı borç alma çabaları Osmanlı Bankası’nın kurulması ile ivme kazanmıştır. Osmanlı Bankası yabancı kaynaklı borç ihtiyacının karşılanmasında o dönemdeki Osmanlı Devleti ile yabancı sermayeye sahip olanlar arasında aracılık fonksiyonunu yerine getirmek amacı ile İngiliz sermayesi

mevcudiyetinde kurulmuştur. 1863'de yapılan anlaşma ile Osmanlı Bankası'na para basabilme imkânı da tanınmıştır. Batı Avrupa ülkelerinde kurulmaya başlayan merkez bankaları için tanınan yetkiler Osmanlı Bankası'na da tanınmıştır. Osmanlı Bankası'na teminatlar karşılığında devlete kısa vadeli avans verme yükümlülüğü de getirilmiştir (İncekara, 2011).

Osmanlı Devleti'nin 1875 yılında borçlarını ödeyemez duruma düşmesinin ardından, 1881 yılında Düyun-u Umumiye'nin kurulması ve devletin dış borçlarının yönetiminin bu kuruluşa devredilmesi ile borçlanma bankacılığında yeni bir döneme girilmiştir. 1888 yılında tarımsal kredilendirmeyi devlet denetiminde gerçekleştirmek amacını taşıyan Ziraat Bankası ilk devlet bankası sıfatı ile faaliyete başlamıştır. 1908 yılında 2. Meşrutiyet'in ilanı ve milliyetçilik eğilimlerinin artması ulusal sermaye ile pek çoğu yerel ve tek şubeden oluşan bankaların kurulması sürecini başlatmıştır. Bu süreç 1914 yılında 1. Dünya Savaşı'nın başlaması ile hız kazanmıştır (İncekara, 2011: 83). Böylece süre gelen yıllar itibariyle bankacılık alanında çeşitli faaliyetler sürdürülmeye çalışılmıştır.

1923 İzmir İktisat Kongresi, bankacılıkla ilgili önemli gelişmelere yol açmıştır. Kongre'de ileri sürülen görüşler ekonomik kalkınmanın bankacılığın gelişmesi ile sağlanabileceği, özel sektörün olanaklarının yeterli olmaması nedeniyle bankaların kurulmasında devletin katkısının olmasının gerektiği, ulusal bankacılık sisteminin kurulamaması halinde Türk ekonomisinin yabancı sermayenin baskısı altında ezileceği yönünde olmuştur. 1923-1932 yılları arasında bankacılıktaki gelişmeler İktisat Kongresinde dile getirilen görüş ve öneriler doğrultusunda olmuş, bu dönemde ulusal banka sayısında, özellikle tek şubeli yerel banka sayısında büyük artış olmuş ve TCMB kurulmuştur (Coşkun, 2002: 68).

1934 yılında yapılan Birinci Sanayi Planı'nın yürürlüğe girmesiyle, devletin sahip olduğu sermaye ile yani devletin sermayesi öncülüğünde kurulan bankalar çeşitli görevlerle finansal sistem içerisinde yer almışlardır. Bankalar bu görevleri yerine getirmeye çalışmışlardır.

1925 yılında kurulan Sanayi ve Maadin Bankası, 1932 yılında Sanayi ve Kredi Bankası'na dönüştürülmüş yönetimindeki fabrikalar Sanayi Ofisi'ne bağlanmıştır. Bu kısa dönemde özel kanunlarla kurulan devlet bankaları şöyle sıralanabilir: Sümerbank

(1933), Belediyeler Bankası (İller Bankası) 1933, Etibank (1935), Denizcilik Bankası (1938), Halk Bankası ve Halk Sandıkları (1938). Bunlardan Sümerbank, sanayinin gelişmesini desteklemek, Halk Bankası, küçük esnaf ve sanatkârlara kredi sağlamak, İller Bankası, yerel idarelerin gelişmesini sağlamak, şehir imar planlarını hazırlamak, su-elektrik-havagazı-kanalizasyon gibi altyapı hizmetlerinin sağlanmasını orta ve uzun vadeli kredilerle desteklemek, Denizcilik Bankası Türk ve yabancı limanlar arasında ulaşımın sağlanması için feribot işletmeleri kurmak, şehir içi deniz nakliyat işlerini yapmak, çeşitli liman işlerini yürütmek amacıyla kurulmuştur. 1930'lu yıllar, ülkemizdeki bankacılık açısından önemli bir konu, tek şubeli bankacılığın sona ermesidir (Takan, 2001: 6). Böylece tek şubeli bankacılık devri kapanmıştır.

2. Dünya Savaşı sonrasında ülkemizde ticari faaliyetlerin hızla artması, yeni bankalara olan ihtiyacı da arttırmıştır. Bu dönemde ulusal sermayenin yoğunlaşma ve merkezileşme süreci önce bankacılık ve ticarete; daha sonra da sanayide hız kazanmıştır. Özel teşebbüsü destekleme politikaları ve giderek genişleyen ekonomik faaliyetler ile hızlandırılan altyapı yatırımlarının artan likidite gereksinimi, ekonomideki para ve kredi ihtiyacını da süratle artırmıştır. Söz konusu gelişmelere paralel olarak bankacılık alanında yapılan yatırımların karlılığı yükselmiş ve bankacılık sektörünün cazibesi artmıştır (Vurucu ve Arı, 2014: 23). Bankacılık sektörü bu dönemde oldukça ivme kazanmıştır. Bankacılık faaliyetleri gelişme göstermiştir.

Bu gelişmeler sonucunda bu dönemde kurulan özel sektör bankaları; Yapı ve Kredi Bankası (1944), Türkiye Garanti Bankası (1946), Akbank (1948), Türkiye Kredi Bankası (1948), Tutum Bankası (1948), Niğde Bankası (1948), İstanbul Bankası (1953), Türk Ekspres Bankası (1953), Şekerbank (1954), İşçi Kredi Bankası (1954), Pamukbank (1955), Çaybank (1958), Maden Kredi Bankası (1958) şeklinde sıralanabilir. Yine bu dönemde Denizbank, Denizcilik Bankası'na dönüştürülmüş; özel yasalarla Türkiye Sınai Kalkınma Bankası (1950), Türkiye Vakıflar Bankası (1954), Turizm Bankası (1955) ve Türkiye Öğretmenler Bankası (1959) kurulmuştur (Vurucu ve Arı, 2014: 23-24). Bu dönemde birçok banka kurulmuştur. Kurulan banka sayısının artmasında bankacılık sektörünün ivme kazanmasının payı büyüktür.

Beş yıllık kalkınma planlarının düzenli olarak yapıldığı dönemlere “Planlı Dönem” adı verilmektedir. 1950’li yılların sonunda ekonominin içine girdiği durgunluk

ve 1958 İstikrar Programı'na rağmen ekonomik dengelerin kurulamaması, 1950'li yıllarda uygulanan liberal ekonomi politikasının terk edilerek, devletin ekonomik alanda kamu müdahalesinin arttığı karma ekonomi uygulamasına geçilmesine neden olmuştur. 1960-1980 döneminde, kamu iktisadi girişimleri ve özel kesim aracılığıyla, ilki 1963 yılında uygulanmaya başlanan kalkınma planlarında yer alan yatırımlar gerçekleştirilerek, ithal edilen sanayi mallarının ülke içinde üretiminin sağlanmasını amaçlayan ithal ikamesine dayalı bir ekonomi ve sanayileşme politikası izlenmiştir (Yıldırım, 2014: 27). Bu aşamada planlı ekonomi dönemi ile birlikte ithal ikameci ekonomi dönemi baş göstermiştir.

Kamu İktisadi Kuruluşlarının finansman sorunlarının çözümü için 1964 yılında Devlet Yatırım Bankası kurulmuştur. Özel sektörün orta ve kısa vadeli ihtiyacını karşılamak için 1963'de Sınai Yatırım ve Kredi Bankası faaliyete geçmiştir. Ticari bankacılık alanında uygulanan politikalar sisteme girişleri önlemiş, böylece mevcut oligopolcü yapı güçlenmiştir. Bu sırada bölgesel bankaların tümü kapanmıştır. Buna karşılık çok şubeli büyük bankacılığa doğru bir gelişim olmuştur. Banka sermayesini halka açmak ve banka kredilerinden daha geniş kesimin yararlanmasını sağlamak amacıyla, 7129 sayılı Bankalar Yasası 31.08.1979 gün ve 28 Sayılı Yasa Hükmündeki Kararnameyle değiştirilmiş olmakla birlikte arzulanan amaca ulaşamamıştır. Şöyle ki; yerel ve küçük bankaların bazı holdinglerce satın alındıklarına tanık olunmuştur. 25.04.1985 tarih ve 3182 nolu holding bankacılığına bir sınırlama getirilmiştir (Parasız, 2011: 24-25).

Türkiye'de, 24 Ocak 1980 İstikrar Kararlarıyla, iç pazara yönelik üretimin yapıldığı ithal-ikameci sanayileşme stratejisi terk edilerek, piyasa ekonomisine dayalı, dışa açılmayı ve ihracata yönelik üretimi esas alan bir kalkınma politikası benimsenmiştir. Bu doğrultuda Türkiye'nin finansal sistemi ve tabii bankacılık sektörü de hızlı bir serbestleşme sürecine girmiş ve uluslararası banka ve finans sistemi ile bütünleşme sürecine girmiştir. Bu dönemde, finansal hizmetlerde serbestleşmenin önemli aşamalarından olan fiyatların serbest piyasa mekanizması tarafından belirlenmesi sağlanmış, bankaların faaliyetlerinin düzenlenmesi, izlenmesi ve denetlenmesine ilişkin olarak uluslararası standartlara uyum yönünde düzenlemeler yapılmıştır (Erdem, 2008: 239).

Bankalararası (İnterbank) Para Piyasası kurulmuş; böylece para piyasasında fon arzı artmış, bankaların kendi aralarında fon temini kolaylaşmış ve bankaların TCMB üzerindeki fon baskısı hafiflemiştir. Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında çıkarılan 32 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile döviz işlemleri ve sermaye hareketleri serbest bırakılmış, TCMB bünyesinde döviz piyasası kurulmuş ve Türk Lirasının konvertibilitesi ilan edilmiştir. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) kurulmuş, böylece tasarrufların bankacılık sektörüne yönelmesi hususunda daha fazla güven telkin edilmiştir (Erdem, 2008: 239-240).

Altın Borsası kurulmuştur; böylece altın değeri piyasa sürecine bırakılmış ve finansal yatırımcıların alternatif yatırım seçenekleri genişlemiştir. TCMB Açık Piyasa İşlemlerine başlamıştır; böylece para politikası uygulamaları hem serbestleşen finans ve bankacılık piyasaları ile uyumlu hale gelmiş hem de bu piyasaların gelişmesine büyük katkı sağlamaya başlamıştır. Yabancı bankaların sayısı ve sunduğu hizmet arttıkça, sektörde rekabet ortamı yoğunlaşmış; bu da bankaları yeni pazarlama stratejileri geliştirmeye ve daha geniş hizmetlere yöneltmiştir (Erdem, 2008: 240).

1990'lı yıllar piyasaların küreselleştiği ve finansal krizlerin yaşandığı dönemdir. Finansal piyasaların düzenlenme ve denetlenmesinde eksiklikler olduğu için yaşanan finansal krizlerden Türkiye oldukça etkilenmiştir.

Bankacılık sisteminin güçlendirilmesi için gerekli önlemlerin alınmasında 2000 yılında da devam edilmiştir. Bankalar Kanunu'nda yapılan değişiklikler ile bankacılık mevzuatı uluslararası düzenlemelere, Basel Komitesinin önerilerine ve özellikle Avrupa Birliği standartlarına biraz daha yaklaştırılmaya çalışılmıştır. Banka kurulması ve şube açılması ile ilgili koşullar ağırlaştırılmış, bankaların denetiminde ve denetim sonuçlarının alınmasında etkinliğin arttırılmasına yönelik yeni düzenlemeler yapılmıştır (İncekara, 2011: 98).

Bankalar Kanunu'nda özel sermayeli bankalar ile kamu sermayeli bankalar arasında rekabet eşitliğini bozan düzenlemeler kaldırılmıştır. Ayrıca kredi tanımı Avrupa Birliği düzenlemelerine yaklaşmış, getirilen büyük kredi tanımı ile dolaylı kredi ilişkisi yeniden düzenlenmiş ve kredi öz kaynak ilişkisi daha da daraltılmıştır. Risk yönetimi ve konsolide temelli bilanço hazırlanmasını zorunlu kılan düzenlemeler

kanunda ilk kez yer almıştır. Konsolide temelli hazırlanan büyüklükler üzerinden denetim yapılmasına ilişkin düzenlemeler yapılmıştır (İncekara, 2011: 98).

20. yy da yaşanan siyasi ve ekonomik gelişmeler dünya ekonomisinde yeni dönüşümlerin yaşanmasına ortam hazırlamıştır. Bu yüzyılda kapitalist sistemle birlikte, merkezi planlamalı sosyalist ekonomilerde ortaya çıkmıştır. Buna paralel olarak bankacılık faaliyetleri bir yandan merkezi planlı ekonomilerin yapılarına uygun olarak yeniden şekillenirken, diğer yandan da az gelişmiş ekonomilerin finansal açıdan kalkınma çabalarını desteklemek için özellikle devlet eliyle ve yasalarla kurulan yeni bankacılık türleri yaratılmıştır. Bu dönemde özellikle teknolojik gelişmeler bankacılıkta yoğun olarak kullanılmaya başlanmıştır. Teknolojinin yoğun olarak kullanımı ve yaşanan finansal gelişmelere bağlı olarak, bankacılık faaliyetleri gerek çeşit gerekse hacim olarak büyük gelişme göstermiştir (Afşar ve Afşar, 2010: 334).

2.3. FİNANSAL SİSTEMDE MERKEZ BANKACILIĞI

Merkez bankalarının ortaya çıkması ülkelerin ekonomik açıdan gelişmelerine bağlıdır. Merkez bankalarının oluşumu, bankacılığın gelişiminden sonradır. Merkez bankalarının gelişmesi, metal para sisteminin işlerliğini kaybetmesi sonucu bankalarda kaydi para yaratılma fonksiyonunun önemli bir hal alması ile birlikte gerçekleşmiştir. Merkez bankalarının, modern merkez bankacılığı kimliğine bürünmeleri ve modern araçlara sahip olmaları, metal para sistemlerinin önemini yitirmesi ve banknotların altına konvertibilitesi zorunluluğunun ortadan kalkmasıyla gerçekleşmiştir (Erdem, 2008).

Ülkelerin siyasal ve ekonomik bağımsızlıklarının gelişme sürecine koşut olarak ortaya çıkan en temel kurumlardan biri olan merkez bankaları, “ekonomide, bankacılık sektörünün yanı sıra finansal piyasaları etkileyen ve para ihraç etme yetkisine sahip bankalar” şeklinde tanımlanmaktadır. Merkez bankalarının en temel işlevi para ihraç yetkisi olmasına karşın ekonomik gelişmelerle birlikte yeni işlevler gündeme gelmektedir. Bu çerçevede iktisat politikası hedefleri doğrultusunda para ve kredi hacminin ayarlanması, fiyat istikrarının sağlanması gibi işlevler örnek olarak gösterilebilir (Orhan ve Erdoğan, 2008: 43).

Merkez Bankası yasa tasarısı 11 Haziran 1930 tarihinde yasalaşmıştır. Faaliyete geçebilmek için gereken döviz, American-Turkish Investment Corporation şirketine

kibrit imtiyazı verilmek suretiyle uzun vadeli kredi alınarak temin edilmiştir. İdari ve bürokratik işlemlerin tamamlanmasının ardından, 3 Ekim 1931 tarihinde TCMB faaliyetine resmen başlamıştır (Erdem, 2008: 259).

2.3.1. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın Yetkileri

Merkez bankalarının çeşitli yetkileri bulunmaktadır. TCMB'nin yetkileri şöyledir (Parasız, 2005: 289):

1. Ülkede banknot ihracı, tek elden sadece TCMB'ye aittir.
2. Banka kredi işlemlerinde uygulayacağı reeskont, iskonto ve faiz oranlarını tespit etmek hakkına sahiptir.
3. Ödünç para verme işlevinde ve mevduat kabulünde alınacak ve verilecek faiz, komisyon ve öteki ücretlerin oranlarıyla, mevduatta vade ve bunların yürürlük zamanlarını banka saptayabilir.
4. Kalkınma planları ve yıllık programların hedeflerine uygun olarak, banka plasmanları üstünde düzenleme önlemleri alır. Başka bir deyişle, kredi türlerinin sektörler ve konular itibariyle dağıtımını düzenler.
5. Özel sektör kuruluşlarınca satışa çıkarılabilecek tahvillerin miktar, faiz ve satış koşullarının saptanması ile ilgili kararlar alabilir.
6. Banka, Hükümetle birlikte enflasyon hedefini tespit eder, buna uyumlu olarak para politikasını belirler. Banka, para politikasının uygulanmasında tek yetkili ve sorumludur (Erdem, 2008: 261).

2.3.2. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın Görevleri

Merkez bankalarının çeşitli yetkilerin yanı sıra çeşitli görevleri de bulunmaktadır. Bu yetki ve görevleri finansal sistemi düzenlemek ve denetlemek adına kullanır.

Merkez Bankasının görevleri (Erdem, 2008: 260):

1. Açık piyasa işlemleri yapmak,
2. Hükümetle birlikte Türk Lirasının (TL) iç ve dış değerini korumak için gerekli tedbirleri almak ve yabancı paralar ile altın karşısındaki muadeletini tespit etmeye yönelik kur rejimini belirlemek,

3. TL'nin yabancı paralar karşısındaki değerinin belirlenmesi için döviz ve efektiflerin vadesiz ve vadeli alım ve satımı ile dövizlerin TL ile değişimi ve diğer türev işlemlerini yapmak,
4. Bankaların ve Bankaca uygun görülecek diğer mali kurumların yükümlülüklerini esas alarak zorunlu karşılıklar ve umumi disponibiliteler ile ilgili usul ve esasları belirlemek,
5. Reeskont ve avans işlemleri yapmak,
6. Ülke altın ve döviz rezervlerini yönetmek,
7. TL'nin hacim ve tedavülünü düzenlemek, ödeme ve menkul kıymet transferi ve mutabakat sistemleri kurmak, kurulmuş ve kurulacak sistemlerin kesintisiz işlemlerini ve denetimini sağlayacak düzenlemeleri yapmak, ödemeler için elektronik ortam da dâhil olmak üzere kullanılacak yöntemleri ve araçları belirlemek,
8. Finansal sistemde istikrarı sağlayıcı ve para ve döviz piyasaları ile ilgili düzenleyici tedbirleri almak,
9. Mali piyasaları izlemek,
10. Bankalardaki mevduatın vade ve türleri ile katılım bankalarındaki katılma hesaplarının vadelerini belirlemektir.

Merkez bankaları çeşitli görevler üstlenir ve bu görevleri yerine getirerek finansal piyasaların işlerliğinin devamlılığına katkıda bulunur. Finansal piyasalarda finansal istikrarsızlığa sebep olan faktörlerin etkinliğini azaltır.

Merkez bankalarının elinde bulunan makro düzeydeki finansal araçlar ve para politikası finansal istikrarın sağlanması amacıyla yönelik önemli katkılar sağlamakla birlikte, gözetim ve denetim alanındaki politika ve uygulamaların da finansal istikrar açısından oldukça önemli etkileri bulunmaktadır. Çünkü finansal sistemde meydana gelebilecek herhangi bir istikrarsızlık ekonominin temel yapılarını etkileyebilmekte, benzer şekilde ekonominin genelinde meydana gelen olumsuzlukların da finansal sistem üzerinde önemli etkileri olabilmektedir (Afşar ve Afşar, 2010: 69). Bu bağlamda, merkez bankalarının rolü sadece parasal istikrarın sağlanmasını değil aynı zamanda ve daha önemlisi, finansal istikrarın sağlanmasını da içine almaktadır. Merkez bankalarının, bankacılık sistemine ve para piyasasına son borç verme kaynağı olmanın yanı sıra hükümetin bankası ve borçlarının idarecisi olmaları önemlerini artırmaktadır.

(Günel, 2012: 147). Bu sebeple finansal istikrarın sağlanmasında merkez bankalarının etkisi önemlidir.

2.4. FİNANSAL SİSTEMDE FONKSİYONLARINA GÖRE BANKALAR

2.4.1. Finansal Sistemde Ticaret Bankaları

Ticari banka kavramı 19.yüzyılda İngiltere’de ortaya çıkmıştır. İlk çıktığı dönemde tasarruf sahiplerinden mevduat adı altında topladığı kaynakları kısa vadeli ticari krediler olarak kullandıran ticari bankalar, günümüzde kısa vadeli ticari kredilerin yanı sıra, her alanda orta ve uzun vadeli krediler de vermektedirler. Ticari bankaların temel fon kaynağı mevduat olduğundan mevduat bankaları olarak da adlandırılmaktadırlar (Ural, 2014: 55).

Ticari bankalar genel anlamda mevduat kabulünde bulunan ve bu mevduatların bir kısmını ihtiyaç sahiplerine kredi olarak kullandıran kurumlar olarak faaliyetlerini sürdürürler. Ticaret bankaları, işletmelere ihtiyaçları doğrultusunda kısa vadeli krediler açmaktadırlar. Ticaret bankaları bu yolla para piyasasında faaliyet gösterirler. Ticari bankalar düşük risk karşılığında yüksek kar elde etme amacıyla faaliyetlerini sürdürmektedirler. Ticari bankalar, temel fonlarını tasarrufta bulunanlardan topladıkları mevduatlar ile oluşturmaktadırlar. Topladıkları fonları kurumsal ve bireysel krediler vererek kullandırırılar.

Bir ticari banka bir kişi ya da şirketten mevduat adı altında belli bir süre için aldığı paraya karşılık, kullanım ücreti olarak mevduat sahibine yıllık bazda bir faiz oranı ödemeyi vaat eder. Ancak bankalar topladıkları mevduatın hepsini kullanamazlar. TCMB hedeflediği fiyat istikrarını sağlamak için uyguladığı para politikası doğrultusunda ekonomideki para arzını kontrol etmek için, ticari bankalardan topladıkları mevduattan belirledikleri bir oranda zorunlu karşılıklar adı altında bir miktarın ayrılmasını ve TCMB’deki blok hesaplarında tutulmasını zorunlu kılar. Buna ek olarak TCMB yine izlediği para politikası doğrultusunda ticari bankaların taahhütlerine karşılık belli bir likidite düzeyini muhafaza etmeleri için topladıkları mevduattan ayrıca belli bir oranda bir kısmın likiditesi yüksek yani çok kolay paraya çevrilebilir ve disponibl değerler olarak bilinen DİBS de tutulmasını ister (Sarıaslan ve Erol, 2008: 21). Ticari bankaların likidite düzeylerini sağlayabilmelerinde zorunlu karşılık oranı ve DİBS’ler önemli yer tutar.

2.4.2. Finansal Sistemde Yatırım Bankaları

Yatırım bankacılığı esas itibariyle II. Dünya Savaşı sonrasında işletmelerin orta ve uzun vadeli fon ihtiyacının artması sonucunda ticari bankalardan farklı olarak bugünkü anlamında kurulmaya başlamışlardır (Güney, 2013: 18).

İşletmelerin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulan yatırım bankalarının ticari bankalardan farklı statüleri bulunmaktadır. Yatırım bankaları, tasarruf sahiplerinin fonlarını, fona orta vadede ihtiyaç duyan işletmelere yönlendirebilme yetkisine sahip oldukları gibi uzun vadede fona ihtiyaç duyan işletmelere de tasarruf sahiplerinin fonlarını yönlendirebilme yetkisine sahiptirler.

Türkiye’de yatırım bankaları ve faaliyetleri 1980’lerde yapılan yasal düzenlemelerle gelişmiştir. Ne var ki Türkiye’de yatırım bankaları ticari bankalar kadar gelişim gösterememiştir (Güney, 2013: 18).

Orta ve uzun vadeli krediler, işletmelerin yatırımlarını genişletmesi, fabrika kurması gibi konularda kısa vadeli kredilere göre tercih ettikleri krediler olmaktadır. İşletmelerin bu talebi para piyasaları oyuncularını olan ticari bankalarca karşılanamaz. Yatırım bankaları işletmelere sağladıkları bu orta ve uzun vadeli kredileri sermaye piyasası araçlarını kullanarak yaratmaktadırlar. Gelişmiş ülkelerde işletmeler orta ve uzun vadeli kaynak ihtiyaçlarını sermaye piyasalarından, sermaye piyasası araçlarını kullanarak sağlamaktadırlar. Gelişmekte olan ülkelerde sermaye piyasaları yeterince gelişmediğinden ve derinlik oluşturmadığından işletmelerin orta ve uzun vadeli kaynak gereksinmesi yatırım bankaları tarafından karşılanmaktadır (Güney, 2013: 17-18). Başka bir deyişle orta ve uzun vadeli krediler, çeşitli faaliyetleri gerçekleştirme amacıyla kısa vadeli kredilere göre daha çok tercih ettikleri kredilerdir. İşletmelerin bu talebi ticari bankalarca karşılanamadığı için yatırım bankaları, sermaye piyasası araçları vasıtasıyla işletmelere vadeli krediler sağlarlar. Gelişmiş ülkelerin, işletmelere, sermaye piyasalarından sağladığı kaynak ihtiyaçlarını, gelişmekte olan ülkeler de sermaye piyasaları yeteri kadar gelişmediğinden işletmelerin vadeli kaynak gereksinimleri yatırım bankaları tarafından karşılanır.

2.4.3. Finansal Sistemde Kalkınma Bankaları

Hükümet tarafından yapılan kalkınma planları çerçevesinde, kalkınmada öncelikli yöre ve sektörlerle yönelik finansman sağlamak amacıyla kurulan bankalardır.

Kalkınma bankalarının amacı, yatırım sermayesi açığını gidermek ve teknik yardım sağlamak yoluyla girişimcilerin yatırım ile ilgili kuşularını gidermek ve sanayileşme sürecini hızlandırmaktır. Kalkınma bankalarının mevduat toplama yetkisi yoktur. Kaynaklarını, uluslararası kurumlardan aldıkları kredilerle, hükümetten yapılan yardımlarla ve tahvil çıkararak borçlanma suretiyle oluştururlar (Doğan, Ö. , 2012: 83).

Kalkınma bankalarının, yatırımlar için uzun vadede fon kaynağı bulmak, çeşitli fonları sanayi sektörü içerisinde verimli alanlara aktarmak, sermaye piyasasının gelişimine katkı sağlamak, teşebbüs sahiplerini bilgilendirerek yardımlarda bulunmak, yeni ve karlı yatırım sahaları açmak için araştırmalar yapmak, yabancı ülkelerden ve küresel çaptaki finansal kurumlardan alınacak krediyi ve yardımları sanayi alanına aktarmak gibi işlevleri bulunmaktadır.

2.4.4. Finansal Sistemde Katılım Bankaları

Bankalar Kanunu'na göre özel cari ve katılma hesapları yoluyla fon toplamak ve kredi kullandırmak esas olmak üzere faaliyet gösteren kuruluşlar ile yurt dışında kurulu bu nitelikteki kuruluşların Türkiye'deki şubeleri "Katılım Bankası" olarak tanımlanır. Katılım bankaları, mali sektörde bir yenilik olarak, faiz endişesi nedeniyle klasik bankalara gitmeyen fonları ekonomiye kazandırmak ve tasarruf sahiplerinin fonlarını güvenle saklamalarına ve değerlendirmelerine yardımcı olmak amacıyla kurulmuştur (Uzunoğlu, 2014: 20).

Katılım bankacılığı ile tasarruflarını faizli bankalara yatırmak istemeyen kesimin tasarruflarını finansal sistem içerisine çekmek amaçlanmıştır. Katılım bankacılığı, tasarrufların direkt olarak ticaret ve sanayi sektörüne yönlendirilmesini sağlar. Borç alanların karlarını da tasarruf sahiplerine aktarmalarında aracılık eder.

1971 yılında Nasır Sosyal Bankası, faizsiz bazda çalışan ilk ticari banka olarak kuruldu. Bu bankayı 1974 yılında İslam Kalkınma Bankası'nın kuruluşu izledi. Türkiye'deki ilk uygulaması ise, 1985 yılında Albaraka Türk ve Faisal Finans Kurumu tarafından başlatıldı. Faizsiz bankalar, iştirakleri ve şubeleri ile halen 60'dan fazla ülkede faaliyet gösteriyor. Bünyelerinde faizsiz esaslara göre çalışan birimler kuran batılı kurumlar da vardır. Bunlara örnek olarak, Citibank, Honk Kong and Shanghai Banking Corporation Bank, Union Bank of Switzerland, Kleinwort Benson, Australia and New Zealand Grindlays, Goldman Sachs gibi müesseseler sayılabilir. Batılı

bankalarca kurulan ilk bağımsız faizsiz banka Citibank tarafından 1996 yılında, 20 milyon sermaye ile Bahreyn’de kurulan Islamic Investnsent Bank’dır (Uzunoğlu, 2014: 20). Günümüzde birçok banka faizsiz esaslara göre çalışarak faaliyetlerini sürdürmektedir.

2.4.5. Finansal Sistemde İnternet Bankacılığı

Elektronik bankacılık, çeşitli bankacılık ürün ve hizmetlerinin elektronik araçların aracılığında gerçekleştirilmesidir (Güney, 2013: 34). Teknolojinin süregelen yıllar içerisinde gelişmesi sonucunda, bankacılık faaliyetlerinin aracı olan para da değişime girmiştir. Elektronik paranın finansal faaliyetlerde kullanımı yaygınlaşmaya başlamıştır. Ayrıca elektronik araçlar aracılığında yapılan işlemler kullanıcılara birçok yönden sağladığı avantajlar dolayısıyla cazip gelmektedir.

İnternet bankacılığında bankada hesabı olan müşterilere istemeleri halinde internet şifresi verilmektedir. Şifreyi alan kişiler internet bağlantılarıyla nakit para çekme dışında her türlü yatırım, havale, fatura ödemesi ve tüketici kredisi başvurusu gibi örneğin 1998 yılı başı itibariyle 117 değişik bankacılık işlemi yapmaya başlamıştır. Bu işlemler arasında hisse senedi ve yatırım fonu alım satımı, döviz alım satımı, mevduat hesabı açma ön planda gelmektedir. Ayrıca bankaların internet şubelerinde sanal alış veriş yapılmaktadır. Ürün bedelleri, kredi kartı ya da vadesiz TL hesabından ödenmektedir (Parasız, 2000: 16). Günümüzde internet bankacılığı ile birçok işlem gerçekleştirilebilmektedir.

2.5. FİNANSAL SİSTEMDE BANKALARIN HİZMETLERİ

Bankacılık sektöründe hizmet, kişiselleşmiş veya kollektif bir fayda üretimi, bir malın dönüşümü ya da sunuma hazır hale getirilmesi şeklinde ortaya çıkabilmektedir. Bankalar bir yandan ekonomideki likidite akımının en iyi şekilde dolaşımını sağlarken, diğer taraftan ekonomik birimlere, sahip oldukları varlıklarını rasyonel biçimde kullanmalarına yardım ederek onların tatmin düzeylerinin artmasına yardımcı olmaktadır. Bazı durumlarda, bankacılık sektöründe ekonomik birimlerin tatmini, fiziki destek ve hizmetin bir arada olmasını gerektirmektedir. Banka işlemlerini yerine getiren satış noktası hizmetleri ve otomatik çekme makineleri buna örnek olarak gösterilebilir (Afşar ve Afşar, 2010: 340).

Bankaların havale işlemleri, elektronik işlemler, döviz alım satımı ve arbitraj işlemleri, fon saklama, kredi kullandırma, fatura işlemleri, danışmanlık ve yönetim, banka kartı gibi konularda hizmetleri bulunmaktadır.

Şube bankacılığının yüksek maliyet gerektiren alt yapısının, verimli bir şekilde kullanılabilmesi, ancak bankanın çok fazla ürün sunan bir işletme olmasıyla mümkündür. Bu nedenle, önceleri mevduat ve kredi dışında kalan ve müşteri alıştırmaya yönelik, yardımcı hizmetler olarak düşünülen ürün ve hizmetler giderek artan bir önem kazanmaktadır (Afşar ve Afşar, 2010: 340).

2.5.1. Bankaların Havale Hizmeti

Bir kimse bir banka vasıtasıyla, başka bir şehirde veya aynı şehrin başka bir mahallinde oturan diğer bir kişiye veya başka bir şehirdeki kendi adresine, o bankadan para yatırmak veya hesabından para nakletmek suretiyle para gönderebilir (Afşar ve Afşar, 2010: 358). Havale gönderen bazı istisnalar dışında, havalesinden dönebilir. Alıcı da kendisine yapılan havaleyi reddetmek hakkına sahiptir. Eğer havale alıcının alacağını ödeme için yapılmışsa bu havaleden dönme söz konusu olamaz. Bankalar bu hizmet karşılığında fiili giderlerden başka küçük bir komisyon da alırlar (Eyüpgiller, 1978: 107). Havale hizmeti banka hizmetleri arasında en çok tercih edilen hizmetlerden biridir.

2.5.2. Elektronik Bankacılık Hizmetleri

Bankaların ürün ve hizmetlerini sunduğu bir mecra olarak alternatif dağıtım kanalları, ortaya çıkışı ve gelişimi itibariyle temelinde bilgi teknolojilerini barındırır. Bu yapıyla alternatif dağıtım kanalları kavramı elektronik bankacılık kavramının bir alt ögesidir. Elektronik bankacılık kavramı, bilgi teknolojilerine dayalı tüm bankacılık faaliyetleri kapsarken, alternatif dağıtım kanalları kavramı, bankacılık ürün ve hizmetlerinin bilgi teknolojileri temelli mecralarca müşterilere sunumudur (Işkın, 2012: 49). Ayrıca elektronik takas sistemi, elektronik ortamda fon transferleri, ülkeler arasında para transferi, satış noktası terminali, otomatik vezne makineleri (ATM), banka kartı ve kredi kartı, internet bankacılığı, mobil iletişim teknolojileri, otomatik olarak nakit yönetimi ile elektronik bankacılık hizmetleri verilmektedir.

2.5.3. Bankaların Döviz Alım Satımı ve Arbitraj Hizmetleri

Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karar'ın 2. Maddesi h bendine göre tanımlanan döviz, efektif dâhil yabancı parayla ödemeyi sağlayan her nev'i hesap, belge ve vasıta olarak tanımlanmıştır. Buna göre bankalar müşterilerinin talimatı ile yabancı parayı TL'ye, TL'yi yabancı paraya ya da yabancı bir parayı başka bir yabancı paraya çevirerek döviz alım-satım ve arbitraj işlemlerini gerçekleştirmiş olmaktadır. Ülkemizde TCMB tarafından döviz ve efektif fiyatları belirlenen yabancı paralar, konvertibl döviz olarak nitelendirilmekte ve günlük olarak ilan edilmektedir (Okay, 2012: 36). Döviz alım satımı ve arbitraj hizmeti bankaların sağladığı önemli hizmetlerden biridir.

2.5.4. Bankaların Saklama Hizmetleri

Bankalar, şubelerinde bulunan kasalarında müşterilerinin değerli maddi ve manevi değerlerini saklama hizmeti vermektedirler. Saklama hizmeti karşılığında genellikle kasanın büyüklüğüne göre yıllık olarak belirli bir miktar komisyon ücreti talep edilmektedir. Kiralık kasaya ait anahtarlar ancak müşteri veya vekâlet ile yetkilendirilen kişiler tarafından kullanılabilir. Anahtarların kaybedilmesi halinde, müşteri bankaya durumu bildirir, anahtarların kaybedilmesi nedeniyle yapılacak her türlü gider müşteri tarafından ödenir (Gündoğdu, 2016: 13). Saklama hizmeti müşteriler açısından para, değerli eşya, kıymetli senet, resmi belgeler gibi maddi ve manevi değerlerin güvenliğinin sağlanması sebebiyle tercih edilmektedir.

2.5.5. Bankaların Kredi Hizmeti

Ekonomik ve ticari faaliyetlerin artış ve çeşitlilik göstermesi girişimcilerin ve üreticilerin masraflarının da artış göstermesine neden olmaktadır. Üretimin yapılması ve üretilen malların pazarlanması ve dağıtılması için belirli bir paranın yetersiz kalması etkin bir kredi sistemine ihtiyaç doğurmuştur.

2.5.5.1. Nitelik Açısından Krediler

Nitelik açısından kredileri nakdi ve gayrinakdi krediler olarak gruplandırmak mümkündür.

Nakdi Krediler: Faiz ya da komisyon karşılığında verilen ödünçlere nakdi kredi denir. Borçlu cari hesap türleri, iskonto, iştirak ve benzeri (vb.) bu tür kredilerdir (Parasız, 2011: 197).

Borçlu Cari Hesap: Cari hesap Türk Ticaret Kanunu'nun 87. Maddesine göre, iki kimsenin para, mal, hizmet ve diğer hususlardan dolayı birbirlerindeki alacaklarını ayrı ayrı istemekten karşılıklı olarak vazgeçip bunları kalem kalem zimmet ve matlup şekline çevirerek hesabın kesilmesinden çıkacak bakiyeyi isteyebileceklerine dair bulunan mukavele olarak tanımlanmaktadır (Okay, 2012: 29).

Spot Kredi: Bu tür krediler, firmaların kısa süreli fon ihtiyaçlarını gidermek amacıyla başvurduğu ve vadesi geldiğinde tek seferde ödenmesi söz konusu olan kredilerdir. Spot kredilerin en önemli farkı vadesinden önce istenilse de kapatılmamasıdır. Buna göre vadesi geldiğinde anapara ve daha önceden belirlenen faiz oranı üzerinden bedel ödenerek kredi kapatılır (Okay, 2012: 30). Başka bir deyişle bu tür krediler, firmaların kısa vadeli fon ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla başvurduğu kredilerdir. Vadesi geldiğinde anapara ve daha önceden belirlenen faiz oranı üzerinden bedel ödenerek kredi kapatılan bu kredinin en önemli farkı ise vadesinden önce kapatılmamasıdır.

Döviz Endeksli Kredi: İhtiyaç sahibi gerçek veya tüzel kişilerin, talep ettikleri kredileri yabancı para olarak alması ve kredi geri ödemelerini bankayla mutakabata vardıkları döviz cinsinden yapmasına imkân veren ve çoğunlukla yabancı para cinsinden gelirleri olan kişilerce tercih edilen kredilerdir. Bu tür kredilerin avantajı, TL kredilerine göre genellikle maliyet avantajlarının olmasıdır (Okay, 2012: 30). Bir başka deyişle ihtiyaç sahibi kişilerin, talep ettikleri kredileri yabancı para olarak alması ve kredi geri ödemelerini bankayla anlaşmaya vardıkları döviz cinsinden yapmasına imkân tanıyan kredilerdir.

Döviz Kredisi: Bankaların yurtdışına sağladıkları kredi ve fonlar ile kendi döviz kaynakları ve dövizli mevduat hesapları karşılığında döviz olarak kullandıkları kredilerdir (Öztürk, 2015: 25).

Altın Kredisi: Altın işiyle uğraşan kuyumculara ihtiyaç duydukları hammadde temini için tahsis edilen bu krediler mutlaka altın cinsinden kullandırılmakta ve geri ödemeleri altın, yabancı ve yerli para cinsinden yapılabilmektedir (Okay, 2012: 30).

İskonto/İştira Kredisi: İskonto işlemi hukuki açıdan bir alacak senedinin ciro edilerek bankaya satılmasıdır. Vadesi gelmemiş bir senet vadesine kadar geçen süredeki faiz ve komisyonu kesilerek vadesinden önce peşinen müşteriye ödenir. Buradaki faiz senet vadesine paralel olarak hesaplanır. Tahsil işlemiyle ilgili masraflar içinde ayrıca komisyon alınır. İskonto edilerek satın alınan senet vadesinde tahsil edilerek kredi hesabı kapatılır (Öztürk, 2015: 23).

Eximbank Kredisi: İhracatçı ve ihracat bağlantılı mal üreten sanayi firmalara çoğunlukla ihracat öncesi dönemde fon gereksinimlerini gidermek hedefiyle ihracat kredileri tahsis edilmektedir. Bu krediler yerli ve yabancı para cinsinden gerek bankalar aracılığıyla gerekse de Türk Eximbank tarafından ihtiyaç sahiplerine tahsis edilmektedir. Genellikle düşük maliyetli sabit faizli olan bu kredilerde, kredi koşulları Eximbank tarafından belirlenmektedir. Eximbank kredileri vergi, harç ve kaynak kullanımı destekleme fonu açısından diğer kuruluşlara göre çeşitli maliyet avantajları sunmaktadır (Okay, 2012: 31).

Gayrinakdi Krediler: Bankaların yurt içinde ya da yurt dışında bulunan gerçek ve tüzel kişiler lehine bir malın teslimi, bir işin yapılması ya da bir borcun ödenmesi vb. konularda işi yüklenenin yükümlülüğünü önceden kararlaştırılan koşullara uygun olarak yerine getirilmesini sağlamak için verdikleri garanti belgeleridir (Parasız, 2011: 197). Teminat, referans, harici garanti mektupları, kabul ve avâl kredisi, akreditif kredisi gayri nakdi krediler arasındadır.

Teminat Mektupları: Bankanın müşterisi lehine üçüncü kişilere verdiği bir mektuptur. Teminat mektubu veren bankadan başlangıçta herhangi bir nakit çıkışı olmamaktadır. Bu nedenle de bu kredide faiz yoktur. Komisyon geliri vardır (Öztürk, 2015: 27).

Referans Mektupları: Genelde inşaat ve taahhüt işleri ile uğraşan kredili müşterilere yönelik düzenlenen bir üründür. Referans mektupları TL veya yabancı para olarak düzenlenebilir (Uzunoğlu, 2014: 57).

Harici Garanti Mektupları: Yurtdışı ticari işlemlerde, yurtdışındaki muhataba verilmiş taahhütlerin yerine getirileceğini garanti eden teminat mektuplarıdır. Taahhüdün, süresi içinde, iki taraf arasındaki sözleşmeye uygun olarak yerine getirilmemesi durumunda talep edilen bedel banka tarafından muhataba ödenir. Banka,

bu tip ürünler için peşin ya da üç aylık dönem sonlarında olmak üzere komisyon tahsilatı yapar (Uzunoğlu, 2014: 57).

Kabul ve Avâl Kredisi: Kabul Kredisi, ithalat bedelinin vadeli olarak ödenmesini sağlayan bir kredi türüdür. Genellikle, vesaik mukabili ya da mal mukabili ithalat işlemlerinde, ihracatçı tarafından düzenlenen poliçe, ithalatçı tarafından kabul edilir. Banka tarafından Avâl (ticari senetlerden doğan bir borcun ödenmesini sağlamak üzere senet üzerine imza ve şerh konulması) eklenerek ihracatçıya ödeme garantisi verilir. Banka, bu işlemler için komisyon tahsilatı yapar (Uzunoğlu, 2014: 57-58).

Akreditif Kredisi: akreditif dış ticarete kullanılan bir ödeme yöntemi olup ihracatçı ve ithalatçı bakımından mevcut olan risklere bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Buna göre akreditif, ihracatçı ve ithalatçı için ödemeye ait risklerin kontrol altına alındığı bir fonksiyonu yüklenmektedir. İthalat akreditifi kredisi ise ithalatla ilgili olan yüklenme vadesi ödeme şekli, malın cinsi ve tutarı ve benzeri hususları kapsayan akreditif mektubunun bankaca yurtdışındaki ihracatçının bankasına gönderilmesi sonucu meydana gelmektedir (Okay, 2012: 32-33). Bu kredilerde amaç riskleri kontrol altına almaktır.

2.5.5.2. Vade Açısından Krediler

Kısa Vadeli Krediler

Kısa Vadeli Krediler: Vadesiz-18 aya kadar olan kredilerdir (Parasız, 2011: 197). Başka bir deyişle vadesiz ya da vadesi on sekiz aya kadar olan kredilerdir.

Borçlu cari hesap şeklinde çalışan ve aylık veya üçer aylık hesap kesimi uygulamasına tabi tutulan bireysel ve ticari nitelikli rotatif krediler, konut ve otomobil finansmanı dâhil olmak üzere 1 yıldan kısa süreli açılan ve kullanılan tüketici finansmanı kredileri, ticari müşterilere açılan ve kullanılan spot krediler ile 1 yıldan kısa vadeli taksitli ticari krediler, ihracatın finansmanında kullanılan banka veya TCMB / Eximbank kaynaklı sevk öncesi ve sevk sonrası ihracat kredileri bu grupta yer alan kredi ürünlerindedir (Vurucu ve Arı, 2014: 341). Bu grupta yer alan kredi türlerinin hepsinin vadeleri bir yıldan kısa sürelidir.

Orta Vadeli Krediler

Orta Vadeli Krediler: Vadeleri 18 ay -5 yıl olan kredilerdir (Parasız, 2011: 197). Başka bir deyişle vadesi on sekiz aydan başlayan ve beş yıla kadar sürebilen kredilerdir.

Orta vadeli krediler firmalar açısından avantajlıdır, ancak bankalar, orta vadeli kredi vermekten sakınmaktadırlar. Çünkü ticari bankalar bir durgunluk ya da buhran dönemlerinde vadesiz ya da kısa vadeli kredilerin hemen ödenmesini isteyebilirler veya bu tür kredi verilmesine son verebilirler. Bu durum orta vadeli krediler için söz konusu değildir. Orta vadeli krediler özellikle büyük şirketler tarafından tercih edilmektedir. Bu şirketler bankalarda tuttıkları büyük tutardaki para nedeni ile banka karşısında pazarlık gücü sağlarlar ve krediye daha düşük faiz ile elde ederler (Öçal ve Çolak, 1999: 135).

Bankalar, orta vadeli kredi kullanarak fonlarını uzun süreli bir işe bağlamaktadır. Vade sonuna kadar fonların bağlı kalması bankaların hareket serbestisini sınırlamaktadır.

Uzun Vadeli Krediler

Uzun Vadeli Krediler: Vadeleri 5 yıldan fazla olan kredilerdir (Parasız, 2011: 197). Başka bir deyişle vadesi beş yıldan başlayan kredilerdir.

Uzun vadeli kredi genellikle uzun vadeli finansman ihtiyacını karşılamak için talep edilir. Yapı ve onarım işleri arazi satın almak, mevcut araziye iyileştirme, ağaçlandırmak gibi kendisinden uzun müddet faydalanılan; fabrika kurmak, mevcut bir fabrikayı onarmak, modernleştirmek gibi işletmenin yanında devamlı olarak kalan sabit tesis ve onlara yapılacak yatırımlar uzun vadeli finansmana ihtiyaç gösterir. Sabit sermaye ihtiyacı için alınan krediler, işletmelerin karları ve ayıracakları amortisman paylarıyla ödeneceklerinden uzun vadeli olmalıdır (Öçal ve Çolak, 1999: 141). Uzun vadede sürecek olan işler için tercih edilen kredi türüdür.

2.5.5.3. Teminatları Açısından Krediler

Teminatsız Krediler

Teminatsız krediler, kredi müşterisinin imzasına güvenilerek başka bir teminat alınmadan kullanılan kredilerdir.

Bankalar açık kredi verirken açık krediyi alan kimsenin herhangi bir nedenle borcunu ödememesi olasılığına karşı kredi alanın varlığının açılan krediyi karşılayacak bir düzeyde olmasına dikkat ederler. Banka ve piyasa tarafından iyi tanınmış ödeme vaadini zamanında yerine getireceğine güvenilen kişilere açık kredi verilebilir (Öçal ve Çolak, 1999: 129). Açık kredi verilmesinde en önemli husus kredinin geri ödeneceğine olan güvenilirlidir.

Teminatlı Krediler

Teminatlı krediler arasında şahsi teminatlı krediler olduğu gibi maddi teminatlı krediler de bulunmaktadır.

Şahsi teminatlı kredi, kredi müşterisinin yanı sıra güvenilir ve yine bankanın müşterilerinden olan firmaların imzalarına dayanılarak açılan kredilerdir. Maddi teminatlı kredi, ipotek tesisi ya da menkul kıymetlerin rehnedilmesi karşılığında kullanılan kredilerdir (Parasız, 2011: 198). Bir başka deyişle teminatlı krediler, şahsi ya da maddi bir takım teminatlar karşılığında ihtiyaç sahiplerine açılan kredilerdir.

2.5.5.4. Veriliş Amacı Açısından Krediler

Veriliş amacı açısından krediler aşağıdaki gibidir (Parasız, 2011: 198):

Yatırım Kredileri: Firmaların sabit kıymetlerinin finansmanı amacıyla açılan uzun vadeli kredilerdir.

Donanım Kredileri: Firmaların genişletilmesi yenilenmesi modernizasyonu için açılan orta ve uzun vadeli kredilerdir.

İşletme Kredileri: Firmaların kısa, orta ve uzun vadeli net işletme sermayesi gereksinimlerinin finansmanı için kullanılan kredilerdir.

2.5.6. Bankaların Kart Hizmetleri

Kredi kartları nakit yerine kullanılabilen alternatif ödeme aracıdır. Karttaki kullanılabilir tutar kadar ATM aracılığıyla havale ödeme gibi işlemler için ya da Para Çekme ve Satış Noktası Terminalleri (POS) aracılığıyla alışveriş yapmak için kullanılır. Taksit, puan uygulamaları gibi bir takım avantajları nedeniyle kullanıcılar tarafından cazip hale gelmektedir.

Bankaların, değişen ve gelişen banka hizmetleri ile müşterilerine birçok yönden kolaylık sağlanmaktadır. Bu hizmetlerden biri de kart hizmetidir.

ABD’de Hotel Credit Letter Company, 1984 yılında, dönemin seçkin iş adamları için, sadece belirli otellerde geçerli olan dünyanın ilk ödeme kartını kullanıma sundu. Western Union Bank 1914 yılında “şimdi al, sonra öde” sloganı ile dünyanın ilk kredili ödeme kartını müşterilerine tanıttı. Kartlı ödeme sistemleri Türkiye’ye 1968 yılından itibaren geldi. 1975 yılında Eurocard ve MasterCard’ın da devreye girmesi ile kredi kartlarının sınırlı bir çevrede kullanımına başlandı. 1993 yılında Bankalararası Kart Merkezi’nin (BKM) Switch Sistemi’ni uygulamaya başlamasıyla birlikte Türk bankaları ATM ve POS ağlarının BKM Switch Sistemi üzerinden birbirlerinin kullanımına açtı. Dünya’da ilk kez çok ortaklı kart uygulaması Türkiye’de gerçekleşti (Uzunoğlu, 2014: 62). Ülkelerde, yıllar geçtikçe kullanılan kredi kartı sayısı artmaktadır.

2.5.7. Bankaların Danışmanlık ve Yönetim Hizmeti

Bankalar, müşterilerini birçok konuda bilgilendirmektedir. Müşterilerine çeşitli konularda danışmanlık hizmeti yapmaktadır. Ayrıca müşterilerin fonlarını karlı alanlara yönlendirerek yönetim hizmeti de vermektedir.

Bankalar, müşterilerine ihracat- ithalat ya da doğrudan yatırım yoluyla yurtdışındaki işlemlerini genişletme ve yeni iş olanakları bulma konularında da yardımcı olmaktadır. Uluslararası bankalar Çok Uluslu Şirketlere ve diğer firmalara finansal ve diğer konularda danışmanlık ve yönetim hizmetleri sunmaktadırlar. Danışmanlık hizmetleri, ülke riski, döviz kuru riski, müşteri değerlemesi, şirketler arası birleşmeler vb. çok geniş bir alanda verilmektedir. Ayrıca aktif-pasif yönetimi, döviz risklerinin yönetimini performans değerlendirmesi vb. konularda yönetim hizmetleri verirler (Doğukanlı, 2012: 282-283). Bankaların sunmuş olduğu danışmanlık hizmetleri sonucunda firmalar ve şirketler olası risklere karşı bilinçlendirilir. Aynı zamanda fonların verimli alanlarda değerlendirilmesi konusunda danışmanlık hizmeti verilerek müşterilerin bilinçlendirilebilmesi de mümkündür.

2.5.8. Bankaların Fatura Tahsili ve Ödenmesi Hizmeti

Bazı bankalar isteyen müşterisinin faturalarını üzerine aldığı gibi, alış veriş ya da elektrik, su, doğalgaz ve telefon faturalarının ödenmesi hizmetlerini de ücret karşılığı yaparlar (Eyüpgiller, 1978: 106). Başka bir deyişle bankalar müşterilerinin faturalarını

istekleri dâhilinde otomatik olarak zamanında ödemektedirler. Müşteriler için kolaylık sağlayan bankaların fatura ödeme hizmeti günümüzde sıklıkla tercih edilebilmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FİNANSAL İSTİKRAR VE TÜRKİYE’ DE BANKACILIK UYGULAMALARININ FİNANSAL İSTİKRARA ETKİSİ

3.1. FİNANSAL SİSTEMDE FİNANSAL İSTİKRARSIZLIĞIN TEMEL GÖSTERGELERİ

Finansal sistemde gerçekleştirilen işlemler sırasında finansal istikrarsızlığa sebep olabilecek göstergeler arasında faiz oranları, döviz kurları, enflasyon gibi göstergeler bulunur. Bu noktada göstergelerin birbirleri ile etkileşimleri sonucu oluşabilecek etkiler ve bu etkiye sebep olabilecek temel faktörler önem arz etmektedir.

3.1.1. Faiz Oranları ve Faiz Oranlarını Etkileyen Temel Faktörler

Bankaya ya da benzeri yerlere işletilmesi amacıyla ödünç olarak verilen paranın kullanılmasının karşılığı olarak alınan kâr, faiz olarak adlandırılır.

Faiz oranının belirlenmesinde TCMB, enflasyon oranlarını, cari açık oranını, ülkenin döviz miktarını, diğer ülkelerin faiz oranlarını, ülkenin riskini etkileyen durumları dikkate alır. Bu faktörler doğrultusunda faiz oranları belirlenir.

3.1.2. Döviz Kurları ve Döviz Kurlarını Etkileyen Temel Faktörler

Nominal döviz kuru, iki ülke parasının nispi fiyatıdır. Reel döviz kuru iki ülkedeki malların nispi fiyatıdır (Parasız, 2007: 458).

Bir ülkenin gerçekleştirdiği ithalat, o ülke parasının arzını arttıracığından paranın değerini düşürecektir (Uzunoğlu, 2003: 74). Bir başka deyişle ithalat yapan ülke malını satın aldığı ülkenin parasıyla ödeme yapacağı için ihracatçı ülkenin parasını talep eder. İhracatçı ülkenin parası değer kazanır ve ithalatçı ülkenin parasının değeri düşer. Neticede ithalat döviz kurunu etkiler.

İhracat ülke parasının değerini ithalatın tam tersi biçimde etkiler. Bir ülke mal ihracatı gerçekleştirdiğinde o ülke parasına talep yaratır (Uzunoğlu, 2003: 74). Bir başka deyişle ihracat yapan ülke malın bedelini kendi ülke parasıyla isteyeceğinden paranın talebi artar. Böylece ihracat döviz kurunu etkiler.

İhracat ve ithalatın etkileri döviz kurunun belirlenmesinde karşılıklı olarak birbirlerini etkiler. İhracat, ihracat yapan ülke parasının değerini arttırırken ithalat ise

ters bir etki yaratmaktadır (Uzunoğlu, 2003: 74). Döviz kurunun, ihracat ve ithalat artışlarına duyarlılık derecesine göre etkinin boyutu ortaya koyulabilmektedir. Ülkeye ihracatta rakip bulunmadığı takdirde ülke parasının değerinde oluşan değişme, ülkenin ihraç malının miktarında küçük bir değişikliğe sebep olabilmektedir. İthal mallarına ülke içerisinde ikame mallar bulunmaktaysa ithal malının fiyatında meydana gelen yükselme ithalatın miktarını büyük oranda etkileyebilmektedir. Yani ülkede rekabet edecek alternatiflerin bulunması oluşacak etkinin boyutunu ortaya koyma konusunda önemlilik arz eder.

Mal ve hizmetlerin dış alım satımının dışında sermaye hareketleri de döviz kurlarının değerini etkileyebilir (Uzunoğlu, 2003: 74). Bir başka deyişle uluslararası alanda sermaye hareketlerinin gerçekleşmesi döviz kuru üzerinde etkilidir. Kısa vadeli sermaye hareketleri beklenen kârı hızla sağlarsa döviz dengeleri bozulur. Uzun vadeli sermaye ülke ekonomisinde istihdamın artmasını sağlarsa dövizleri olumlu etkiler.

Tek fiyat yasasının uluslararası piyasalarda uygulanmasına satınalma gücü paritesi denilmektedir. Satın alma gücü paritesi, eğer uluslararası arbitraj mümkünse o takdirde bir doların ya da herhangi bir paranın her ülkedeki satın alma gücü aynı olacaktır. Uluslararası arbitrajcıların hızlı eylemlerine bağılı olarak net ihracat reel döviz kurundaki küçük hareketlere son derece duyarlıdır. Yabancı mallara göre yerli malların fiyatlarındaki küçük bir düşüş yani reel döviz kurundaki küçük bir azalma arbitrajcıların yerli malları satın alıp onları dışarıda satmalarına neden olacaktır. Reel döviz kurundaki herhangi bir hareket net ihracatta büyük bir dalgalanmaya neden olacaktır. Net ihracatın bu aşırı duyarlılığı denge reel döviz kurunun her zaman satın alma gücü paritesine yakın olmasını garanti etmektedir (Parasız, 2007:465-466). Satın alma gücü paritesi ülkedeki enflasyon oranını dikkate alır. Ülkeler arasındaki enflasyon oranında oluşan fark, enflasyon oranının yüksek olduğu ülke parasının diğer ülke paraları karşısındaki dış değerinde olumsuz etkiye sebep olur. Yani döviz kurunun belirlenmesinde ülkeler arasındaki enflasyon farkı da etkilidir.

3.1.3. Enflasyon ve Faiz Etkileşimi

Piyasadaki mal ve hizmetlerin fiyatlarının yükselmesi oranında ekonomik birimlerin cebindeki-kasasındaki yerli paranın satın alma gücü de düşecektir. Bu düşüş finansal sistemde faiz oranlarında da yükseliş neden olacaktır. Çünkü hanehalkının hem mal ve hizmetlere talebini ertelemesini hem de tasarruflarını artırmasını teşvik için

(geleneksel finansal sistemde) faizlerin enflasyondan yüksek (pozitif reel faiz) veya eşit olması gerekmektedir. Faiz oranlarındaki bu yükseliş süreci, sonrasında üretimde girdi olarak kullanılan finansal sermayenin maliyetini de artırdığından enflasyonun belirleyicisi olacaktır (Yazıcı, 2016: 64-65).

Ülkede satışa sunulan mal ve hizmetin arzı, talebi karşılama konusunda yetersiz kalıyorsa mal ve hizmetin fiyatı yükselir. Bu durumda paranın satın alma gücünde azalma gerçekleşir. Paranın satın alma gücündeki azalma faiz oranlarının artmasına sebep olabilmektedir. Çünkü faiz oranı, en az enflasyona eşit ve enflasyondan fazla olarak belirlenir. Bu sebeple enflasyon ve faiz etkileşimi söz konusu olmaktadır.

3.1.4. Enflasyon, Faiz, Devalüasyon Sarmalı

Ülkedeki fiyat istikrarsızlığı, yerli paranın hem iç değerinin dolayısıyla faiz oranlarının; hem de dış değerinin yani yerli paranın yabancı paralar karşısındaki değeri olan döviz kurunun oluşmasında da etkilidir (Yazıcı, 2017: 30). Bir başka deyişle enflasyon, faiz oranlarının ve döviz kurunun oluşumuna etki eder.

Ülkeler arasındaki enflasyon farkları, enflasyonun yüksek olduğu ülke parasının dış değerinin aleyhine durum yaratacaktır. İlgili ülkede yerel para devalüe olacaktır (Yazıcı, 2017: 30). Bir başka deyişle enflasyonun yaygın olduğu ülke parasının değeri düşecektir.

Farklı ülke paralarının birbirine değeri olan döviz kurlarının belirlenmesinde, enflasyon oranları yanında, ülkelerin dövize ihtiyacı yani cari açık da önemlidir. Özellikle cari açık sorunu ve tasarruf yetersizliği olan ülkeler, yüksek faize katlanılmak zorundadır (Yazıcı, 2017: 30). Bir başka deyişle cari açık ve tasarruf sorunu olan ülkelerin, yüksek faiz oranlarına katlanması ve dış borçlanmaya gitmesi enflasyonist baskı oluşturur. Enflasyon ülke parasının değerinde düşümlere sebep olurken döviz kurunu da etkiler.

Tüm bu istikrarsızlıkları finansal sisteme ve oradan tekrar reel ekonomiye aktaran gösterge; ekonomideki riskleri, fiyatlara yani finansal sermayenin değerine yansıtarak ifade edilen değer; enflasyonun bazen nedeni bazen de sonucu olan; geleneksel finansal sistemin kullandığı temel araç faiz oranlarıdır (Yazıcı, 2017: 30).

3.2. FİNANSAL İSTİKRARIN TEMEL GÖSTERGELERİNE BANKALARIN ETKİSİ

Finansal istikrarın temel göstergeleri olarak faiz oranlarının oluşumuna, döviz kurlarının oluşumuna ve enflasyon faiz etkileşimine bankalar etki edebilmektedir.

3.2.1. Faiz Oranlarının Oluşumuna Bankaların Etkisi

Bankacılık işlemlerinde faiz hesaplamaları, yasal izinler çerçevesinde ve faize konu finansal enstrümanın niteliğine göre farklı yöntemlerle hesaplanabilmektedir. Faiz hesaplamasına esas alınan süre başlangıç tarihidir. Bankacılık işlemlerinde valör tarihi hesaba yatırılan paralarda bir iş günü sonrası; hesaptan çekilen paralarda ise aynı iş günü olarak esas alınmaktadır. Uluslararası para transferlerinde ise bankaların transferi yapılan iki ile beş iş günü arasında valör uygulama hakları bulunmaktadır (Vurucu ve Arı, 2014: 749). Bir başka deyişle bankalar, işlemlerin başlangıç tarihini dikkate alarak faiz oranlarını belirler.

Ülkemizde genel bankacılık uygulamalarında ise kredilere uygulanan faiz hesaplamalarında Uluslararası Yöntem (1 yıl = 360 gün); mevduata uygulanan faiz hesaplamalarında ise İngiliz Yöntemi (1 yıl = 365 gün) esas alınmaktadır. (Vurucu ve Arı, 2014: 749). Bir başka deyişle bankalar, kredi ve mevduat işlemlerinin faiz hesaplamalarında farklı yöntemler kullanarak faiz oranlarının oluşumuna etki eder.

Parasal bir değerın zaman boyutu eklenmiş ifadesi olarak adet, faiz hesaplamalarında kullanılan ve her türlü faiz için esas alınan değişken değerdir. Faize esas olan anapara ve paranın kullanıldığı gün sayısının çarpımı sonucu ortaya çıkan rakamsal değerden oluşur (Vurucu ve Arı, 2014: 749).

Bankalar; kredi, kredi kartı, konut kredisi, mevduat faiz oranını belirlerken TCMB'nin belirlediği faiz oranları ve enflasyon dikkate alınarak yasal sınırlar çerçevesinde hesaplama yaparak faiz oranlarını belirler. Çünkü bankalar olası riske karşı korunma amacıyla, riski yansıtır.

3.2.2. Döviz Kurlarının Oluşumuna Bankaların Etkisi

Bankaların temel ekonomik kurumlar arasında aracılık faaliyetini yürütmesi sebebiyle döviz kurunda oluşan değişikliğe karşı ilk tepki bankalarda meydana gelebilmektedir. Çünkü bankalar elinde döviz fazlası olan ya da döviz ihtiyacı olanlarca tercih edilen kurumlardır.

Bankalar, yapılan açıklama ya da gerçekleşen gelişmeler sonucu kurun yükselmesini ya da düşmesini öngörüyorsa buna göre pozisyonunu değiştirir. Döviz fiyatlarını finansal piyasa fiyatlarına göre uyumlaştırırlar. Döviz kuru yükseldiğinde bankalar arası döviz piyasasında da kur yükselir. Dolayısıyla banka döviz alış ve satış fiyatlarını da yükseltir bunun sonucunda bankalarda döviz daha yüksek fiyattan satılır veya alınır. Belirsizliğin olduğu ortamda risk artacağı için alım satım fiyatları arasındaki fark fazla olabilmektedir. Böylece bankalar, beklentilere göre de döviz kurunun oluşumunu etkileyebilmektedir.

3.2.3. Enflasyon ve Faiz Etkileşimine Bankaların Etkisi

Faiz oranlarının oluşumunda enflasyon etkili olabilmektedir. Çünkü faiz oranları enflasyona eşit veya enflasyondan fazla olarak belirlenir. Bankalar, enflasyon dönemlerinde kredi faiz oranlarını arttıırırlar. Böylece olası risklere karşı korunma amacıyla riski yansıtmış olurlar.

Enflasyon düştüğünde banka kredileri artmaktadır. Enflasyon arttığında ise banka kredilerinde bir düşüş söz konusudur. Enflasyonun artmasıyla ekonomik kriz başlamaktadır. Ekonomik kriz dönemlerinde banka kredilerinde bir daralma yaşanmaktadır. Bunun nedeni kriz dönemlerinde tüketicilerin mal ve hizmete olan taleplerinin az olması ve beraberinde krediye olan taleplerinin az olmasıdır. Aynı zamanda bankaların kredi faiz oranlarını yükseltmeleri krediye olan talebi de azaltmaktadır (Bakkal ve Aysan, 2011: 67).

Tablo 1: Tüketici Fiyat Endeksleri ve Avans İşlemlerinde Uygulanan Faiz Oranları:

Ay/Yıl	Tüketici Fiyat Endeksleri (Yıllık % Değişim) (2003=100)	Ay/Yıl	Bankalarca Açılan Kredilere Uygulanan Ağırlıklı Ortalama Faiz Oranları Tüketici Kredisi (TL Üzerinden Açılan) (Akım Veri %)
12.2005	7.72	12.2005	17.13
12.2006	9.65	12.2006	23.12
12.2007	8.39	12.2007	17.97
12.2008	10.06	12.2008	23.27
12.2009	6.53	12.2009	13.96
12.2010	6.04	12.2010	10.58
12.2011	10.45	12.2011	17.10
12.2012	6.16	12.2012	11.92
12.2013	7.4	12.2013	12.58
12.2014	8.17	12.2014	13.07
12.2015	8.81	12.2015	16.42
12.2016	8.53	12.2016	14.51
12.2017	11.92	12.2017	17.85
12.2018	20.30	12.2018	31.74
06.2019	15.72	05.2019	27.82

Kaynak: TCMB (2005-2019) ; Elektronik Veri Dağıtım Sistemi (2005-2019)

Tablo 1'e göre; enflasyonun yükselişe geçtiği yıllarda faiz oranları da yükselişe geçmiştir. Buna bağlı olarak da bankaların kullandığı kredilerde daralma olması muhtemeldir. Aynı zamanda kriz dönemlerinde kullanılan kredilerin geri dönüş aşamasında problemler ortaya çıkmaktadır. Bankalar kredi riskinden dolayı kriz dönemlerinde kredi kullandırma işlemlerini titizlikle yaparlar ve kredi miktarını sınırlı tutabilirler. Dolayısıyla enflasyon faiz oranlarını etkiler ve faiz oranları da kredi

miktarını etkiler. Bankalar bu süreçte faiz oranlarını enflasyona göre uyumlaştırarak faiz oranlarının oluşumunu etkiler.

3.3. FİNANSAL İSTİKRARSIZLIĞIN YAKIN TARİHİNE BAKIŞ: PARA VE BANKACILIK KRİZLERİ

Türkiye'nin dünya ekonomisine eklemlenme çabaları, IMF ile yapılan anlaşma uygulamaları ve finansal serbestleşme konusunda atılan adımlar gerek reel, gerekse finansal kesimde uyum sorununu gündeme getirdi (Uzunoğlu, 2003: 115). Bir başka deyişle finansal sistemde serbestleşme eğilimleri ile altyapı oluşturulmadan yapılan yeniliklerin sonucunda ülkemizde küresel sisteme uyum sorunu ortaya çıkmıştır. Finansal piyasaların düzenleme ve denetleme hususlarında eksiklikleri bulunmaktadır. Bu sebeple Türkiye ekonomisi dışsal krizlerden etkilenmiştir.

3.3.1. 1994 Finansal Krizi

1993 yılının son aylarında mali piyasalarda istikrarsızlık artmış ve döviz kurlarında aşırı dalgalanmalar görülmeye başlanmıştır. Giderek artan bütçe açıkları, ithalat artışı nedeniyle döviz çıkıntısının artması, ağır dış borç ödeme koşulları nedeniyle bozulan dış denge, Hazine'nin düşük faiz oranlarıyla borçlanma talebine piyasalardan yeterince cevap alamaması ve TCMB kaynaklarına yönelmesi nedeniyle uluslararası derecelendirme kuruluşlarının Türkiye'nin kredi notunun indirileceğine dair yaptığı açıklamalar TL'den kaçışı hızlandırmıştır. Bu eğilimde kamu kâğıtlarının faiz geliri ile repo kazançlarının vergilendirilmesinin de etkisi vardır (Uyar, 2003: 108).

Hazine borçlanma ihaleleri iptal edilerek ve suni bir şekilde artan oranlarda TCMB'de para basma yoluyla, kamu kesiminin borçlanma ihtiyacı azaltılmadığı takdirde ve iç borçlanma faiz oranlarının yüksek olmasının sebepleri ortadan kaldırılmadan borç finanse edilmeye çalışılmıştır. Böylece faiz oranları da düşürülmeye çalışılmıştır.

1994 yılına gelindiğinde ise, yüksek kamu açıklarına rağmen faizlerin düşük tutulması sonucu, devlet tahvillerine olan talep düşmüş ve piyasadaki fazla likidite döviz piyasasına yönelerek, kurlarda aşırı baskıya neden olmuştur. Bu gelişmeler sonucunda TCMB'nin döviz rezervleri azalmıştır. Ekonomik koşulların dış borçlanmaya elverişli olmaması nedeniyle, Hazine açıklarının TCMB kaynaklarından karşılanması sonucunda, kamuya kullanılan kredilerde büyük bir artış olmuştur.

Bununla birlikte, bankalardan da borçlanılması bankacılık sistemini bir yandan açıklarını finanse eder duruma getirmiş, diğer yandan da bankaların kaynak kullanımını sınırlandırmıştır (Yıldırım, 2014: 103). Bu gelişmeler üzerine, 26 Ocak 1994 tarihinde TL yaklaşık %14 oranında devalüe edilmiştir. Bu devalüasyonu 1 Mart ve 17 Mart tarihlerindeki iki devalüasyon izlemiştir. TL'nin yabancı paralar karşısındaki değer kaybı nisan ayına kadar sürmüş bu doğrultuda Nisan sonuna kadar olan dönemde TL'nin dolar karşısındaki değer kaybı nominal olarak %172'ye kadar yükselmiştir (Afşar, 2011: 30).

TCMB açık piyasa işlemleri ile döviz ve TL piyasalarına müdahalelerde bulunmuş ancak bu müdahaleler kur ve faiz hareketlerinin istikrarını sağlamamıştır. Döviz rezervi kayıpları devam etmiştir. 1994 yılında Türkiye ekonomisinde finansal kriz baş göstermiştir.

TCMB ve bankacılık sektörü ile ilgili 5 Nisan 1994 kararları (Parasız, 1996: 256):

1. Son yıllarda hızla artan kamu açıklarını TCMB ve mali piyasalar üzerindeki baskısı, para politikalarının etkin bir şekilde kullanılmasını zorlaştırmıştır. İstikrar programının kamu açıklarını düşürücü etkisi, TCMB'nin parasal büyüklükler üzerindeki kontrol gücünü arttıracak ve mali piyasalarda kalıcı bir istikrar sağlanacaktır.
2. Hazine ve diğer kamu kuruluşlarının TCMB'den kredi kurumlarına sınırlama getirilerek, TCMB daha özerk bir yapıya kavuşturulacaktır.
3. TCMB, para politikasını ekonomideki fiyat, ücret ve döviz kuru için öngörülen hedeflerle uyumlu bir şekilde yürütecek ve parasal büyüklükler kontrol altında tutulacaktır.
4. TCMB'nin parasal büyüklükler üzerindeki kontrolünü artırabilmek için, mevduat munzam karşılığı ve disponibilite uygulamaları yeniden düzenlenmiştir.
5. Sigortaya tabi tasarruf mevduatı üst sınırı 50 milyon TL'den 100 milyon TL'ye yükseltilmiştir. Bir süre sonra da 150 milyon TL kabul edilmiştir. Daha sonra hükümet tüm tasarruf mevduatlarına güvence getirmiştir.

Krizin etkileri 5 Nisan Kararlarından sonra biraz hafifletilmiş, ancak Mayıs 1995'te mevduata %100 güvence verilerek kriz durdurulabilmiştir (Günel, 2012: 233). Böylece 1995 yılında ekonomik süreç daha olumlu gerçekleşmiştir.

1995 yılı ekonominin yeniden büyümeye yöneldiği bir yıl olmuştur. 1995 yılı Gayri Safi Milli Hâsıla (GSMH) reel büyümesi %8,1'lik bir büyüme sergilemiştir. Buna karşın fiyatlar genel düzeyinde ilk başta görülen düşme trendi kısa zaman sonra geçmişe göre daha da büyük bir artma eğilimi içine girmiştir. 1994 yılsonu itibariyle 12 aylık toptan eşya fiyatları endeksi %150 olmuştur. Bu oran bir önceki 12 aylık döneme göre yaklaşık iki misli bir artışa işaret etmektedir. Fiyat artışları 1995 yılında yeniden istikrar programı öncesindeki düzeyine dönmüş ve %70'ler dolayında gerçekleşmiştir (Eğilmez, 2011: 7). Başka bir deyişle ekonomideki belirsizliğin azalması sebebiyle de iç talep canlanmış ve sanayi üretimi artmıştır. 5 Nisan kararları sonucunda ihracat artışı ve ithalat azalmasıyla dış ticaret açığında azalma meydana gelmiştir. Kamu gelirleri artmış ve kamu giderlerinde azalma meydana gelmiş sonuçta ödemeler dengesinde olumlu gelişme yaşanmıştır.

1994 krizi bankacılık sektörünü de etkilemiştir. Banka sektörü, istihdam yaratmada önemli bir sektör olmasına rağmen krizin etkisini azaltma amacıyla çalışan sayılarını azaltmıştır.

Tablo 2: Banka Çalışan Sayıları (1993-1995):

Çalışan Sayısı	1993	1994	1995
TCMB	7.462	7.202	
Ticaret Bankaları	139.317	133.623	135.709
Kamusal Sermayeli Bankalar	76.553	74.462	72.699
Özel Sermayeli Bankalar	62.764	59.161	63.010
Yabancı Bankalar	2.408	3.256	2.985
Türkiye’de Kurulmuş Bankalar	1.661	2.500	2.157
Türkiye’de Şube Açan Bankalar	747	756	828
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	2.258	2.167	6.099
Kamu Sermayeli Bankalar	1.496	1.457	5.245
Özel Sermayeli Bankalar	762	710	854
Genel Toplam	151.445	146.248	144.793

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği (1993-1995)

Bankalar çalışan sayısında daralmaya gitmiştir. Tablo 2’ e göre, 1993 yılında toplam banka çalışan sayısı 151 445, 1994 yılında toplam banka çalışan sayısı 146 248, 1995 yılında ise toplam banka çalışan sayısı 144 793 olmuştur.

Bankalar ilerleyen yıllar süresince halktan mevduat toplamayı başarabilmiştir. Bankalardaki mevduat oranı artış göstermiştir. Ancak mevduatın krediye dönüşme oranı azalmıştır. Bankalar, mevduatları büyümenin finansmanı için kullanmamış kamunun finansmanı için kullanmıştır. 1996 yılında ise ekonomideki belirsizlikler devam etmiştir.

Yaşanan siyasi gelişmelerin yanı sıra 1994 krizi sonrası Uluslararası Para Fonu (IMF) ile yapılan Yakın İzleme Anlaşmasının 1996 yılı başında sona ermesi ve Gümrük Birliği'ne girilmesi mali piyasalar üzerindeki belirsizliği arttırıcı bir nitelik taşımıştır. Bu ortam içerisinde mali piyasalarda istikrarın sağlanması öncelikli hedefi doğrultusunda temel ilkeleri geçmiş yıllar uygulamaları ile benzerlik taşıyan bir para programı TCMB politika yapıcıları tarafından uygulamaya sokulmuştur. Bu program ile TCMB iç varlık artışını sınırlamayı ve dış varlık artışı kadar TL yükümlülük yaratmayı öngörmüştür. TCMB Kanunu gereği Hazine'ye açılan kısa vadeli avansın bir sınırının olması ve 1996 yılında kısa vadeli avans dışında hiç bir kamu kuruluşuna TCMB kaynaklı kredi kullanılmaması iç varlık artışının parasal yetkililerin denetiminde ve düşük oranlı gerçekleşmesine neden olmuştur (İncekara, 2011: 96).

İki rakamlı kronik enflasyon devam etmektedir. Hatta 5 Nisan kararları öncesine göre kronik yüksek enflasyon oranı %10-15 artmıştır (Parasız, 1996: 335).

Enflasyon ile mücadelede yeterli siyasi kararlılığın oluşturulmaması ve kamu mali disiplini sağlamaya yönelik bütçe politikalarının enflasyon ile mücadelede zayıf kalması 1997 yılında da para politikasının 1996 yılında olduğu gibi mali piyasalarda istikrarın sağlanması amacına yönelmesine neden olmuştur. Diğer bir deyiş ile TL ve döviz piyasalarında gerçekleşebilecek kısa süreli, hızlı ve değişken fiyat hareketlerinin önlenmesi, ayrıca piyasalardaki belirsizliklerin azaltılması temel politika amaçları olarak saptanmıştır. Bu doğrultuda yıl boyunca döviz kurlarının beklenen enflasyon paralelinde bir gelişim göstermesi ve bankalar arası para piyasasında faiz oranlarındaki hareketliliğin azalması politikaların yılın başındaki hedeflere uyum sağladığını göstermektedir (İncekara, 2011: 96). Başka bir deyişle uygulanan döviz kuru politikası sonrası kurda istikrar sağlanmıştır.

3.3.2. 2001 Finansal Krizi

2000 yılının son aylarında bankaların ve yabancı yatırımcıların yoğun döviz talebi ile karşılaşmış, bu talep piyasalarda ciddi bir likidite sıkışıklığına neden olmuş, gecelik faizler ve fonlama maliyetleri yükselmiştir. Yılsonuna doğru bankaların açık pozisyonlarını kapatmak için döviz alımına geçmeleri, yabancı yatırımcıların yılsonunda buldukları ülkede pozisyonlarını kontrol ederek karlarını realize etmek istemeleri, döviz talebindeki artışın en önemli nedenleri olmuştur. Ortaya çıkan likidite

riskini aşmaya dönük olarak, bir yandan TCMB döviz satışı ve repo ihaleleri ile piyasaları fonlamaya devam ederken, diğer yandan IMF ve Hazine'den gelen açıklamalar piyasaların sakinleşmesini sağlayamamıştır (Erdem, 2008: 248). Döviz talebinin artmasıyla likidite sıkışıklığı ortaya çıkmış ve döviz talebinin baskılanması hususunda sorun yaşanmıştır.

Türkiye 2000 yılında IMF ve Dünya Bankası'nın desteğini alarak üç haneli rakamlara ulaşan enflasyonu düşürmek için bir dezenflasyon programını uygulamaya koymuştur. Uygulamaya konulan, döviz kuruna dayalı enflasyonu düşürme programı ekonomik gelişmeleri belirleyen temel unsur olmuştur. Program, sıkı maliye politikası ile faiz dışı fazlanın artırılmasını, yapısal reformların gerçekleştirilmesini, özelleştirmenin hızlanmasını ve enflasyon hedefi ile uyumlu gelir politikası uygulamasını benimsemiştir (Afşar, 2011: 32). Program enflasyon sorununu çözme ve enflasyonu düşürme amacıyla hazırlanmıştır.

Programın pasif temelini oluşturan para politikası açısından en belirgin temeli ise TCMB'nin Net İç Varlıkları üzerine konulan performans kriteriydi. Buna göre TCMB yalnızca döviz girişleri karşılığında yaratacağı Türk lirasını piyasaya verecek ve ek likiditeyi ancak bu yolla sağlayacaktı. Vergi gelirlerinde sağlanacak artış ve dış borçlanmanın, iç borçlanma yerine ikame edilmesi sonucunda Hazine'nin iç borçlanma talebi azalacağı için piyasanın diğer aktörlerine yönelecek fon miktarı artacak ve yurt dışından döviz girişi karşılığında yaratılacak para da piyasaya ek likidite olarak sunulacak böylece piyasada bir likidite sıkışması önlenmiş olacaktı. Programın açıklanmasının yarattığı olumlu etkiler sonucunda 1999 yılında ortalama %106'ya ulaşmış olan Hazine iç borçlanma yıllık bileşik faiz oranı ortalaması ise Aralık 1999'da ulaşmış olduğu %67'den %3'e düştü (Eğilmez, 2011: 75). Programın açıklanması ekonomi üzerinde olumlu etki yaratmıştır.

Programla birlikte, döviz kuru riski kur çıpası ile ortadan kaldırıldığı için 2000 yılının ilk yarısında özel bankalar dış borçlarını ve dolayısıyla açık pozisyonlarını daha fazla artırmışlardır. Yurt içindeki olumlu hava nedeniyle faizler düşük seyrettiğinden, bankalar sağladıkları fonları düşük faiz oranlarından krediye dönüştürmüşlerdir. Ancak, enflasyon beklentisi hedeflere göre yüksek seyrettiği için reel faizler negatife dönüşmüş ve bankalar yurtdışından borçlanıp, yurtiçinde kredi verme faaliyetinden zarar

etmişlerdir (Bastı, 2006: 129). Bu noktada bankalar beklenen enflasyon konusunda temkinli davranmadıkları için zarara uğramışlardır.

Enflasyonun hedeflere göre yüksek seyretmesi, uygulanmakta olan programın riskini de artırmıştır. Enflasyon hedeflendiği oranda düşürülemediği için TL değerlenmiş, ithalat patlama yaparken ihracat yavaşlamış ve cari işlemler açığı artmıştır. Ekonomide bu gelişmeler olurken gerekli önlemler alınmadığı için programın riski giderek artmıştır. Bankacılık sektörünün açık pozisyonu Eylül ayı itibariyle öz sermayesinin 2 katına (20 milyar dolara) çıkmıştır. TL 2000 yılı boyunca %14 değerlenmiş, programda GSMH'nin %1.8'i olarak tahmin edilen cari açık da, yine Eylül itibariyle %4'ü geçmiştir. 2000 yılı Ağustos ve Eylül aylarından itibaren olumlu beklentiler tersine dönmüş ve yurtdışında Türkiye'nin krize doğru sürüklendiği şeklinde yorumlar yapılmaya başlanmıştır (Bastı, 2006: 129). Programın uygulanmasında enflasyon konusunda hedeflenen oran gerçekleşmediği için ekonomide sıkıntılı süreç devam etmiştir.

2001 yılı Şubat ayında, devletin üst kademesinde ortaya çıkan anlaşmazlıkla birlikte, ağırlıklı olarak bankacılık sektöründen olmak üzere, yoğun bir döviz talebi gelmiştir. Başlangıçta, TCMB döviz talebinin bir kısmını karşılamıştır. Fakat daha sonra, döviz atağının durdurulamayacağı anlaşıldığı için, döviz kurları dalgalanmaya bırakılmıştır. Bu karar ile birlikte döviz atağı yaygınlaşarak yeni bir finansal krize dönüşmüş ve ödemeler sistemi kilitlemiştir (Bastı, 2006: 120). Bu ortamda uygulanmakta olan döviz kuru sistemi terkedilerek TL dalgalanmaya bırakılmasının ardından Doların fiyatı 685 000 TL' den 1 350 000 TL'ye fırlamıştır. Kurlardaki yaklaşık %70'lik ani artış büyük belirsizlikleri de beraberinde getirmiştir (Uyar, 2003: 137). Döviz kurunun dalgalanmaya bırakılmasıyla birlikte kriz kaçınılmaz olmuştur.

Sistemde bir süre hiçbir öngörü yapılamamış, bankalar alış ve satış kurları arasında büyük farklılıklara giderek bir süre zaman kazanmaya çalışmışlardır. Kurlardaki bu belirsizlik iç talebin birdenbire kesilmesine yol açmıştır. Mali sisteme olan güven sarsılmıştır, döviz üzerinden yapılan kontratlar TL'ye çevrilmeye başlanmıştır. Bankalardan kredi kullananlar borçlarını ödeyemez duruma gelmiş, özellikle döviz kredisi kullanan firmalar zor duruma düşmüştür. Doğrudan reel kesime yansıyan bu kriz neticesinde işyeri kapanmaları ve işsizlik önemli düzeyde artmıştır

(Uyar, 2003: 137). Başka bir deyişle kurdaki belirsizliklerin ekonomide yarattığı olumsuzluğun sonucunda işsizlik artmıştır.

Kasım 2000 dalgalanması ve Şubat 2001 krizinin ardından Türkiye ekonomisi 2001 yılını yaklaşık %9.5 oranındaki bir reel milli gelir küçülmesi ile kapatmıştır. Bu dönemde işsizlik oranı 2000 yılı sonuna göre %6.5 düzeyinden %8.4 düzeyine doğru artış göstermiş, tüketici fiyatları temelli yıllık enflasyon %39'dan %69'a ve kamu kesimi borçlanma gereğinin GSMH' ya oranı %11.8'den %16.4'e yükselmiştir. 2001 krizini izleyen dönemde bankacılık kesiminin yeniden yapılandırılması çerçevesinde çok sayıda banka TMSF tarafından devredilmiş veya kapatılmıştır. Bu dönemde bankacılık kesiminin mali yapısında meydana gelen olumsuzluklar bankalara ilişkin kapsamlı bir yeniden yapılanma uygulamasını zorunlu kılmıştır (İncekara, 2011: 115). Bu doğrultuda bankacılık sektörünü yeniden yapılandırma programı hazırlanmıştır.

Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması programının amacı kamu bankalarını mali sistem içinde bir istikrarsızlık unsuru olmaktan çıkarmak, mali sistemin istikrarı ve kamu maliyesine getirdikleri yükün azaltılması bakımından TMSF bünyesindeki bankaların sorunlarını en kısa sürede çözüme kavuşturmak ve yaşanan krizlerden olumsuz yönde etkilenen bazı özel bankaların sağlıklı bir yapıya kavuşmalarını sağlayacak düzenlemeleri gerçekleştirmek olarak açıklanmıştır. Bu amacın gerçekleştirilmesi için hem Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren bankalar (kamu ve özel sermayeli) ile mali yapıları bozulduğu için TMSF bünyesine alınan bankaların bilanço yapılarının kuvvetlendirilmesi hem de bu işlemin yapılabilmesi için gerekli hukuki altyapının oluşturulması öncelikli hedefler olmuştur (Parasız, 2011: 31). Bu doğrultuda bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması başlamıştır. Yaşanan krizin etkisiyle bankacılık sektöründe bir takım değişiklikler yapılmıştır. Bankaların sayısında, banka şubelerinin sayısında ve banka çalışanlarının sayısında değişiklikler gerçekleşmiştir.

Tablo 3: Banka Çalışan, Şube ve Banka Sayıları (2000-2006):

Çalışan Sayısı	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Mevduat Bankaları	164.845	132.274	118.329	118.607	122.630	127.857	138.570
Kamu Bankaları	70.191	56.108	40.158	37.994	39.467	38.046	39.223
Özel Bankalar	70.954	64.380	66.869	70.614	76.880	78.806	73.220
Fondaki Bankalar	19.895	6.391	5.886	4.518	403	395	333
Yabancı Bankalar	3.805	5.395	5.416	5.481	5.880	10.610	25.794
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	5.556	5.221	4.942	4.642	4.533	4.401	4.573
Genel Toplam	170.401	137.496	123.271	123.249	127.163	132.258	143.143
Toplam Şube Sayısı	7.837	6.908	6.106	5.966	6.106	6.247	6.849
Toplam Banka Sayısı	79	61	54	50	48	47	46

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği (2000-2006)

Yaşanan Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizinden sonra bankaların çalışan sayısında azalma gerçekleşmiştir. Tablo 3' e göre; banka çalışan sayısı 2000 Kasım kriziyle 170 401'e ve ardından yaşanan 2001 Şubat kriziyle de 137 495' düşmüştür.

2002 yılında bankaların yeniden yapılandırma süreci çalışmaları tamamlanmıştır. Bankalar kar eder duruma gelmişlerdir. Kurdaki aşırı dalgalanmalar TCMB'nin ara ara müdahalede bulunmasıyla birlikte önlenmiştir. Enflasyonda olumlu

gelişmeler meydana geldiği için TCMB zaman zaman faiz oranlarında indirim gitmiştir. Ekonomide büyüme 2002 ve sonrası süreçte olumlu seyir izlemiştir.

2000 Kasım ve 2001 Şubat krizlerinden sonra banka sayısında düşüşler başlamıştır. TMSF yönetiminde bulunan bankaların birleştirilmesi, tasfiyesi ve satış süreci sonucunda banka sayısında azalma meydana gelmiştir.

2002 döneminde bankaların toplam şube sayısı da, TMSF yönetimine alınan bankaların birleşmesi veya tasfiye edilmesi ile yeniden yapılandırma çalışmalarına bağlı olarak azalmıştır.

3.3.3. 2008 Küresel Krizi

Küresel kriz öncesinde dünyada yaşanan likidite bolluğuna bağlı olarak bankalar likiditeyi veri kabul etmiş, işlemlerinde karmaşık yapılandırılmış ürünlere ve toptan fonlamaya ağırlık vermiş, gerek varlık, gerekse fonlama piyasaları uzun bir dönem boyunca likit olduğundan temel varlık ve fonlama piyasalarının çalışmamasına yönelik stres senaryoları, kredi, piyasa ve likidite riskleri arasındaki etkileşimi ve uzun dönemli likidite sıkıntısına yönelik senaryoları göz ardı etmişlerdir. Bu nedenle, bankacılık sektörü finansal krize yeterli likidite yedekleri olmadan girmiş ve sonuç olarak Merkez Bankaları tarafından piyasalara önemli miktarda likidite enjeksiyonu yapılması gerekmiştir (Parasız, 2011: 143). Başka bir ifade ile bankalar uzun dönemde likiditenin bol olmasına güvenerek likidite bolluğunun süreceğine olan inançla hareket etmişlerdir. Bu inançla çeşitli riskleri hesaba katmadan işlemlerini gerçekleştirmişlerdir. Kriz baş gösterdiğinde ise bankalarda yeterli likidite yedekleri bulunmamaktaydı.

2007 yılının sonlarına doğru Amerika Birleşik Devletleri (ABD) para ve sermaye piyasalarında başlayan istikrarsızlık ve küçülme 2008 yılında dünya geneline yayılmış gelişmiş ve gelişmekte olan diğer ülkeleri de etkileyerek küresel bir nitelik kazanmıştır. Finansal piyasalarda borç verilebilir kaynaklarda ciddi ölçüde ve hızlı bir daralma olmuş, ekonomik birimlerin finansal piyasalara yönelik risk algılamalarında olumsuz yönde önemli bir değişme meydana gelmiştir. Bunun sonucu olarak gelişmekte olan ülkelere net sermaye çıkışları başlamıştır. Finansal piyasalardaki küçülmenin ve risk algılamasındaki değişimin bir sonucu olarak gelişmekte olan ülkelere sermaye girişinin önce yavaşlaması sonra tersine dönmesi tasarruf açığı yüksek olan ülkemiz

finansal piyasalarında da istikrarsızlığa yol açmıştır (İncekara, 2011: 129). Ülke ekonomisi bu istikrarsızlıktan etkilenmiştir.

ABD mortgage piyasasında mortgage kredileri prime, alt-A ve subprime mortgage kredileri şeklinde gelir düzeyi ve kredi derecesine göre sınıflandırılmaktadır. Prime, iyi kredi derecesine sahip üst gelir grubuna ait borçlanıcıyı ifade eder. Alt-A orta gelir grubunu, subprime ise borçlarını ödeyebilecek güçte olmayan, daha düşük kredi derecesine sahip alt gelir grubunu temsil etmektedir (Kansu, 2011: 81). İlk aşamada mortgage kredileri, üst gelir grubuna ait borçlanıcılara verilirken, daha sonraki aşamalarda borçlarını ödeyebilecek durumda olmayan, alt gelir grubuna ait borçlanıcılara verilmiştir. Alt gelir grubuna ait borçlanıcılar yüksek ölçüde değişken faizli kredileri tercih etmişlerdir. Çünkü ABD’de önceki dönemlerde faizler düşük düzeydedir. Daha sonra Amerikan Merkez Bankası (FED) faizleri arka arkaya arttırmıştır. Yüksek ölçüde değişken faizli kredi kullanan alt gelir grubuna ait borçlanıcılar, borçlarını ödeyemez duruma gelmişlerdir. Mortgage kredisini verenlerin, bu kredilerin geri ödenmemesi durumunda riski üçüncü kişilerle paylaşmasına yarayan türev ürünler, risk unsuru oluşturmuştur. Çünkü uluslararası alanda işlem yapan bankalar birbirlerine kefil olmuşlardır.

Bahsedilen bu problemlerin akabinde, bankalar verdikleri kredilerde daralmaya gitmiştir. Söz konusu durum, ev fiyatlarının düşmesine yol açmıştır. Bu durum sonucunda da çıkartılan tahvillere teminat olarak gösterilen gayrimenkullerin değeri tahvillerin nominal değerini karşılayamaz hale gelmiştir. Belirtilen olumsuzlukların sonucunda ABD ekonomisi %6.4 oranında küçülmüş ve ABD’de birçok banka ve sigorta şirketi iflas etmiştir. Öte yandan, bahse konu kriz sadece ABD ile sınırlı kalmamış Avrupa’ya da sıçramıştır. Netice itibarıyla, ilgili süreçte bankaların almış oldukları riskleri etkin yönetemedikleri belirlenmiştir (Yüksel, 2016: 61). 2008 krizi mortgage kredileri ile türev ürünlerin oluşturduğu küresel krizdir.

Türkiye 2008 küresel krizinden önceki yıllarda yaşanan krizlere oranla daha az etkilenmiştir. Çünkü bankacılık sektörüne 2001 krizi sonrası yeniden yapılandırma programı uygulanmıştır. Bankacılık sektöründe çeşitli düzenlemeler yapılmış ve bu düzenlemeler denetlenmiştir.

2008 küresel kriz karşısında Türkiye'nin avantajlarından bir diğeri ise, Türkiye'de Amerika'daki gibi düzenli işleyen bir mortgage sisteminin bulunmamasıdır. Böyle bir sistem bulunmadığı için, bu sistemdeki türev ürünlere bankalar tarafından yatırım yapılmamış, böylece bankalar risk almamış ve krizden çok uzun süre etkilenmemiştir (Yıldırım, 2014: 121). Tüm bu avantajlar neticesinde ülke ekonomisi diğer ülke ekonomilerine göre süreçten daha az etkilenmiştir.

Krizin dünya genelinde yayılmasına rağmen Türk bankacılık sektörü krizden aşırı etkilenmemiştir. Bu süreçte banka çalışan sayısında ve banka şube sayısında artışlar gözlenmiştir. Kapatılan banka sayısı bir taneye sınırlı kalmıştır.

Tablo 4: Banka Çalışan, Şube Ve Banka Sayıları (2007-2010):

Banka Çalışan Sayısı	2007	2008	2009	2010
Mevduat Bankaları	153.212	166.325	167.063	173.133
Kamu Sermayeli Bankalar	41.056	43.333	44.235	47.235
Özel Sermayeli Bankalar	75.124	82.158	82.270	83.633
Fona Devredilen Bankalar	325	267	261	252
Yabancı Bankalar	36.707	40.567	39.676	42.013
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	5.322	5.273	5.339	5.370
Genel Toplam	158.534	171.598	172.402	178.503
Toplam Şube Sayıları	7.618	8.750	9.027	9.465
Toplam Banka Sayısı	50	49	49	49

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği (2007-2010)

2007 ve 2010 yılları arasında banka sektöründe çalışan sayısı artış göstermiştir. Tablo 4'e göre; 2007 yılında toplamda 158 534 olan çalışan sayısı 2008 yılında 171 598, 2009 yılında 142 402, 2010 yılında 178 503 olmuştur. Bu dönemde sadece bir bankanın bankacılık faaliyetlerine son verilmesiyle birlikte banka sayısı 2008 yılında bir önceki yıla göre azalış göstermiştir.

Tablo 4'e göre; bankaların şube sayıları yıllar içinde artış göstermiştir. Tablo 4'e göre; 2007 yılında toplam şube sayısı 7 618, olurken 2008'de 8 750, 2009'da 9 027 ve 2010 yılında ise 9 465 olmuştur.

Tablo 4'e göre; bankalar, 2007 ve 2010 yılları arasında artan şube ve çalışan sayısıyla istihdam yaratmaya devam etmiştir.

Türkiye Bankalar Birliği'ne göre; 2018 yılı Aralık ayı itibariyle banka sayısı 52'iken banka şube sayısı 10 454 ve banka çalışan sayısı 192 313 olarak belirlenmiştir. 2019 yılı Mart ayı itibariyle banka sayısı Emlak Katılım Bankası'nın faaliyete başlamasıyla birlikte 53 olmuştur. 2019 yılı şube sayısı 10 412 ve banka çalışan sayısı 190 908 olarak belirlenmiştir.

Bankaların operasyonel maliyetleri düşürme uğraşları, elektronik bankacılık hizmetleri ve şubeler için uygulanan harç, bankaların istihdam yaratmadaki hızını düşürmüştür.

3.4. FİNANSAL SİSTEMDE BANKALARIN KARŞI KARŞIYA KALDIĞI RİSKLER

Bütün işletmelerde olduğu gibi bankacılıkta da yapılan veya yapılmayan her faaliyetin riski bulunmaktadır (Güney, 2013: 178). Bankacılık faaliyetleri finansal sistem içerisinde bulunan bir takım risklere maruz kalmaktadır. Riskin bulunması yönetimini de beraberinde getirir.

Risk yönetimi farklı risklere karşı politika ve stratejilerin geliştirildiği ve uygulandığı entegre bir yapıyı ifade etmektedir. Bu nedenle risk yönetiminde koordinasyon ve izleme faaliyetleri büyük önem taşımaktadır. Bankaların faaliyetleri sürecinde sermaye yönetimi ve buna bağlı olarak etkin risk politikaları belirlemesi ve uygulaması beklenmektedir (Tuna, 2013: 91). Riskin bilinmesi ve ölçülebilmesi, risk gerçekleşmeden tedbirlerin alınması risklere karşı hazırlıklı olma yeteneği kazandırır (Güney, 2013: 178). Bu noktada riskin belirlenebilir olmasının ve ölçülebilir olmasının önemi ortaya çıkmaktadır.

3.4.1. Likidite Riski

Bankaların normal işlemleri için gerekli likiditenin yetersizliğine likidite riski denir. Bir diğer deyişle, likidite riski, bankaların vadeleri gelen yükümlülüklerini karşılama kabiliyetidir (Parasız, 2000: 183). Bankaların, kriz dönemlerinde mevduat sahipleri arasında yaygınlaşan panik ile mevduatlarını bankalardan çekme eğilimi sürecinde müşterilerinin fon ihtiyaçlarını karşılarken maruz kaldıkları risktir.

Sorun bankaların nakit aktiflerinin yetersizliğinden ya da bankaların perakende ve toptan piyasalardan nakit sağlayamamasından kaynaklanmaktadır. Mudiler paralarını mevduat olarak bir bankaya yatırırlar ve istedikleri zaman paralarını geri çekebileceklerinden emindirler. Eğer bankanın istendiği anda ödemede bir sorunu olursa, bütün işini bir gecede kaybedebilir. Banka kısa dönemde genel giderlerini azaltmak için hiçbir şey yapamayacağı için, kayba uğrayacak ve borçlarını ödeyemez duruma düşecektir (Parasız, 2000: 183-184). Bu anlamda bir yandan bankanın cari ve gelecek faaliyet dönemlerinde gereksinim duyacağı likidite oranı müşterilerin yapısına genel ekonomideki ve finansal piyasalardaki gelişmelere ve yönetimin benimsediği banka stratejilerine göre ayarlanırken, diğer taraftan kısa vadeli, düşük riskli ve paraya çevrilebilirliği yüksek menkul değerlerden oluşan portföyler oluşturularak likit fonların ataleti engellenmeye çalışılmaktadır (Selçuk ve Tunay, 2014: 140). Bu çabalar sonucunda bankalarda nakit varlıkların yeterliliği sağlanmaya çalışılır.

Bazı küçük bankaların aşırı fonları vardır. Bu bankalar bu fonlarını bazı gelir getiren aktiflere yatırmak gereksinimi duyarlar. Onların yapmak gereksinimi duydukları şey kendilerine likiditeyi sağlayacak şekilde aktif karmasını oluşturmaktır. Devletin menkul kıymetleri kredi riski taşımamaktadır ve pazarlanmaları kolaydır. Devlete ait menkul kıymetlerin bazı dezavantajları da vardır. Bu dezavantajları hafifletmek için bankalar ellerinde vadeli menkul kıymetler tutmak ve fona gereksinim duyduğunda bunları satmak yerine repo yapmalıdır. Bu şekilde işlem maliyetleri daha düşük olacaktır ve banka hesaplarında herhangi bir kayıp gözükmeyecektir (Parasız, 2011: 112-113).

3.4.2. Faiz Oranı Riski

Faiz oranı riski, bankaların tasarruflara ödediği faiz oranı ile uzun vadeli olarak yaptıkları yatırımlar veya verdikleri kredilerden elde edecekleri faiz gelirleri arasındaki farkın değişmesinden kaynaklanmaktadır. Bankalardaki yöneticiler, genel ekonomik veriler çerçevesinde faiz oranlarının yönü hakkında fikir sahibidirler. Bunlardan faiz oranlarının gelecekte artacağını düşünenler, uzun vadeli borçlanıp, kısa vadeli borç verecektir. Eğer, piyasada faiz oranlarının düşeceği beklentisi varsa bu sefer, banka yöneticileri kısa vadeli borçlanıp, uzun vadeli borç vereceklerdir. Ancak, finansal alanda faizlerin yönünü sürekli doğru tahmin edebilmek mümkün değildir. Dolayısıyla,

banka yöneticileri yatırımlarını ve kararlarını sürekli değiştirmek ve pozisyonlarını yakından takip etmek zorundadırlar (Ceylan ve Korkmaz, 2006: 401-402). Doğru tahminlerin yapılabilmesi için bu gereklidir.

1980'lerde faiz oranlarının artan volatilitesi, finans kurumlarının ve bankaların yöneticilerini faiz riskini yönetmeye yönlendirdi. Geleneksel faiz riski yönetme yaklaşımları bankanın bilançosuna (aktif ve yükümlülüklerine) odaklanırken; modern risk yönetimi bankanın bilanço dışı alım satım aktivitelerine vurgu yapmaktadır. Bilanço dışı finansal enstrümanlar, ya arbitrajlarda ve spekülasyonlardan kar elde etmek amacıyla, korunma amacıyla veya müşterilerle bir alım satım işlemini yürütmek amacıyla kullanılmaktadır. Bankanın bilançosu ve bilanço dışı aktiviteleri faiz oranlarındaki değişmeden farklı etkilenmektedir. Faiz oranlarındaki bir yükselme, bilanço dışı aktiflerin piyasa değerinde düşmeye yol açarken, banka bilançosunda ekonomik değer bir artışa/kazanca yol açar. Ayrıca bilanço dışı işlemlerin piyasa değerindeki kayıp ve kazançları, kar ve sermaye üzerinde hemen etki yaratırken, bilanço üzerinde etkiler zaman içinde gerçekleşmektedir (Yay, 2012: 380). Bu sebeple gelişmeleri yakından takip edilmekte ve buna göre düzenlemeler yapılmaktadır.

Faiz oranı tahmini yapılarak gerçekleştirilen yatırımlar riskli yatırımlar olarak kabul edilmektedir. Bankanın varlık/kaynak yönetiminden sorumlu kişiler, faiz oranı riskini sürekli takip ve kontrol etmek durumundadırlar. Faiz oranı riskinden korunmak için, birçok finansal enstrüman kullanılmaktadır. Bunlardan bazıları; değişken oranlı tahviller, değişken oranlı ipotekli krediler, faiz oranı swapı ve faiz oranı opsiyonu gibi enstrümanlardır (Ceylan ve Korkmaz, 2006: 402). Bu çeşitlilik riski dağıtacağından dolayı riski azaltıcı etki göstermektedir.

3.4.3. Kredi Riski

Kredi riski, temel olarak bankanın kredi alacaklarını zamanında ve tam olarak tahsil edememesi riskidir. Kredi müşterisinin ödeme sıkıntısına düşmesi, borcun ödenmeme riskini doğurmaktadır. Bankalar, kredi talebi olan müşterilerinin kredibilitesi konusunda doğru karar vermelidir. Bankadan kredi alan müşterilerin kredibilitesi çeşitli faktörlere bağlı olarak zaman içerisinde değişebilir. Dolayısıyla, bankaların maruz kaldıkları en temel risk olan kredi riski kredi alan tarafın yapılan anlaşma şartlarına uymaması durumudur. Yalnızca kredi işlemlerinden değil, garanti ve kabuller, menkul

kıymet yatırımları, türev ürünler gibi bilanço dışı işlemlerden dolayı da bankalar kredi risklerine maruz kalabilirler (Leblebici Teker, 2006: 3-4). Bu etkenlere karşı kredi riskinden korunmak amacıyla risk ölçümü yapılmaktadır.

Kredi riskinin ölçülmesindeki amaç, kredilerin bir portföy yaklaşımıyla yönetilmesi, fiyatlanmasının riskleri içerecek şekilde yapılması ve beklenmedik zararlara karşı güvence sağlanmasıdır. Kredi riskindeki artışlar borcun ve öz kaynağın marjinal maliyetini arttırır. Bu sebeple krediden sorumlu birim ya da kişilerin kredilendirme kararlarını verirken, çeşitli temel göstergeleri izlemeleri önem taşımaktadır (Leblebici Teker, 2006: 4). Temel göstergeler yakından izlenerek olası risklerle karşı karşıya kalma durumu ortadan kaldırılmaktadır.

Bankaların kredilerinin ödenmeme risklerini arttıran yanlış seçim ve ahlaki risk sorunlarının üstesinden gelmek için bazı kredi riski yönetme araçları/önlemleri vardır. Kredilerin tayınlanması, kredi piyasasında, mevcut faiz oranlarında, kredi talebinin kredi arzını aştığı bir durumu ifade etmektedir. Kredi tayınlama iki şekilde olabilir: İlki borç almak isteyen bir kişinin, kredi sözleşmesindeki tüm fiyat ve fiyat dışı unsurları ödemeye gönüllü olduğu durumda bile, kredi talebinin tümünün geri çevrilmesi durumudur. Kredi sözleşmesindeki fiyat unsuru, banka tarafından belirlenmiş kredi faizi iken, fiyat dışı unsurlar ise, teminat gerekliliğidir. İkincisi ise, bankanın kredi almak isteyenine istediği miktar krediden daha az miktarda kredi vermesidir (Yay, 2012: 406). Bu tür yöntemlerle risk yönetimi yapılarak risk azaltılmaya çalışılmaktadır.

3.4.4. Piyasa Riski

Piyasa riski bankanın sahip olduğu enstrümanların alım satım, pozisyon taşıma, faiz oranı, döviz piyasası veya mal piyasasında fiyat değişikliğine uğramasıdır. Bilanço içi ve bilanço dışı hesaplarca bankalarca tutulan pozisyonlarda finansal piyasadaki dalgalanmalardan kaynaklanan faiz, kur ve hisse senedi fiyat değişmelerine bağlı olarak ortaya çıkan faiz oranı riski, hisse senedi pozisyon riski ve kur riski gibi riskler nedeniyle zarar etme ihtimalidir (Güney, 2013: 181). Piyasa riski, finansal piyasadaki sürekli dalgalanmalar sonucu oluşur. Piyasa riskinden korunma amacıyla yetkililerin sürekli olarak piyasadaki gelişmeleri yakından takip etmesi gerekmektedir. Dikkate alınmayan bir gelişme, yapılan işlemlere piyasa riski olarak etki eder.

3.4.5. Kur Riski

Kur riski, bankaların cüzdanında bulunan yabancı paraların fiyatlarında oluşan değişimlerin bankaların karını azaltması ihtimalidir. Döviz riskinin kaynağı, döviz kurlarının değişkenliğinden kaynaklanır. Bankalar kur riskine açık durumdaysa döviz kuru riskinin ortaya çıkma ihtimali vardır. Bankaların kur riskine açık olması, döviz fiyatındaki değişmelerin döviz cinsinden gelir ve giderlerin değerini etkilemesidir. Yani bankanın, ellerinde bulundurdukları varlıkların ve yükümlülüklerin döviz kurlarında oluşan değişimlere duyarlı olması değişimlerden etkilenmesi kur riskine açık olması anlamına gelmektedir.

Bankalar müşterilerinin döviz gereksinimlerini karşılamak veya başka amaçlara yönelik olarak döviz alım satımında bulunurlar. Bu işlemler sırasında bankalar döviz aktif ve pasif dengesini sağlayamazlarsa kur riski ile karşılaşılırlar (Doğukanlı, 2012: 282).

İşlem riski, parite riski, muhasebe riski, ekonomik risk gibi riskler kur riski çeşitleridir. Bu risklere sebep olan çeşitli faktörler bulunmaktadır.

İşlem riski, ulusal para ve işlemin yapıldığı yabancı ülke parası arasındaki kur farklılıklarının nakit akışları üzerinde yarattığı potansiyel etkidir (Erdem, 2008: 216). Bir başka deyişle işlem riski, işleme dâhil olan farklı ülke paralarının arasında oluşan hareketlerin nakit akışları üzerindeki etkisidir.

Muhasebe riski, firma bilançolarında yabancı para cinsinden değerlerinin muhasebe dönemleri içinde herhangi bir fiziki işlem olmaksızın değişimini ifade eder (Erdem, 2008: 216). Muhasebenin temel kavramları gereği gerçekleşen işlemlerin kayıt altına alınmasında yerli para cinsi tercih edilmektedir. Kayıtların yerli para cinsinden yapılmasıyla birlikte döviz kurunda oluşan olumsuz değişimler zararın meydana gelmesine yol açabilmektedir.

Ekonomik risk, firmaların hem cari hem de gelecekteki nakit akış değerleri üzerinde döviz kurundaki değişmelerin etkisini gösterir (Erdem, 2008: 217). Bir başka ifade ile döviz kurundaki değişimlerin firmaların bugünkü ve ilerleyen zamanlardaki nakit akışını etkilemesiyle ekonomik risk meydana gelmektedir.

Parite riski, bankanın döviz portföyündeki yabancı paraların çapraz kurlarında meydana gelen değişmeden kaynaklanabilecek kar ya da zarar etme ihtimalidir (Erdem, 2008: 217). Bankanın yapmış olduğu işlemlerde çapraz kurun etkisi ile kar ya da zarar durumları oluşabilmektedir.

3.4.6. Operasyonel Risk

Sistem, operasyonel riskin ortaya çıkmasında çok önemli bir faktör olarak kabul edilmektedir. Özellikle son yıllarda piyasalara sunulan yeni hizmet ve ürünlerin karmaşıklığı ve teknolojiye yaşanan gelişmeler, bankaların mevcut sistemlerinin kapasitesini yetersiz bırakmıştır. Bu nedenle, bankalar sistemlerini değiştirme ya da yeniden düzenleme yoluna gitmişlerdir. Ancak, banka bünyesinde kurulan yeni bir sistemde ya da mevcut sistemin güncellenmesi sırasında oluşabilecek hatalar ve yanlış programlamalar veri kayıplarına neden olabilir (Leblebici Teker, 2006: 31). Bu nedenle sistemin yeni kurulması aşamasında ve sistemin güncellenmesi aşamasında işlemlerin dikkatle yapılması gerekmektedir.

Süreç kaynaklı operasyonel riskler ise bankacılık faaliyetlerinin işleyişi ile ilgili aksaklıkları içermektedir. Söz konusu riskler genel olarak bankanın iç kontrol sisteminin yetersiz olması veya bankanın stratejilerinin hatalı olmasından kaynaklanmaktadır. Öte yandan gerekli yasal izinlerin alınmadan faaliyette bulunulması ve hatalı piyasa uygulamaları gibi konularda bu kapsam altında değerlendirilen risk türleridir (Yüksel, 2016: 37). Operasyonel riske etki eden birçok faktör bulunmaktadır.

Operasyonel riskin oluşturacağı zarar ihtimalinin tam olarak tahmin edilebilmesi mümkün olmadığından riskin bütünüyle hesaplanamamaktadır. Hesaplanabilen bölüm için de, operasyonel riskin sebep olacağı zararın boyutuna dair bilgileri kapsayan yeterli seviyede bir veri bankası oluşturmak da güç olmaktadır. Operasyonel riskte gerek sayısallaştırılabilen kısım gerekse sayısallaştırılamayan kısım için ölçümler güçlük arz etmektedir.

3.4.7. Yasal Düzenleme Riski

Finansal sisteme yönelik yasal düzenlemelerin sık sık değişmesi, sistemdeki belirsizliği arttırmakta ve bankaların likidite yönetimlerini güçleştirmektedir. Türk bankacılık sektörüne Hazine ve TCMB kanalıyla yapılan müdahaleler çoğu zaman bankaların kaynak maliyetleri üzerinde önemli yükler getirmektedir. Hiç şüphesiz, bu

tür düzenlemelerin başında mevduat munzam oranı ile umumi disponibiliteler oranları ile ilgili yürürlüğe konulan tebliğler gelmektedir. 5 Nisan 1994 Kararları'ndan bugüne değin bu oranlara yönelik kamu kesimine kaynak aktarma hedefi öne çıkmıştır (Çolak ve Yiğidim, 2001: 50). Yapılan yasal düzenlemeler sonucunda değişen koşullar karşısında bankalar riskle karşı karşıya kalmaktadır. Düzenlemelerin getirdiği ek yükler karşısında bankalar riske karşı duyarlı hale gelmektedir.

Şubat 1999'da yapılan değişikliğe kadar bankalar ayırmış oldukları disponibilitenin tamamını DİBS olarak bulundurmaya zorundaydılar. Bu oran 13/Şubat/1999 tarihinde yapılan düzenleme ile yine %6 olarak kalmış ancak DİBS olarak bulundurulacak kısmı %4 olarak tespit edilmiştir. 10/Aralık/1999'da TCMB tarafından yayımlanan yeni bir tebliğle disponibiliteler oranı %8'e çıkartılmış DİBS oranı değiştirilmemiştir. Kanuni karşılık oranının maliyetler üzerinde yarattığı olumsuz etkiyi sonunda algılayabilen sistemi düzenleyen üç ana kurum TCMB, Hazine ve BDDK ortak karar olarak, 2001 yılı bu oran %4'e indirilmiştir. Bir yıl içerisinde disponibiliteler oranında yapılan üç değişiklik bankaların karşı karşıya olduğu yasal düzenleme riskinin boyutunu açıkça göstermektedir (Çolak ve Yiğidim, 2001: 50-51).

3.4.8. Ülke Riski

Bankaların kredi kullandırmaları halinde, borçlu kişi ve kuruluşun bulunduğu ülkedeki ekonomik, siyasi ve her türlü nedenden dolayı alacağın tahsil edilememesi durumunda karşılaşılan risktir.

Ülke riski, politik risk, transfer riskini ve hükümet riskini de içine alan daha geniş bir risk türünü ifade etmektedir. Bu kapsamda bu ülkenin kredibilitesini ve borçlarını ödeme kapasitesini değerlendirmek; yatırım yapılması halinde, yatırımcının bundan dolayı yükleneceği riski tahmin etmek amacıyla yapılan ülke riski tahmini, borçlu ülkenin borç ödeme gücünü etkileyebilecek her olayın tahmin edilmesini gerektirir. Dolayısıyla bu tahminde, kredi açılacak veya yatırım yapılacak ülke hükümetinin izlediği ekonomik politikaların sosyal, politik ve ekonomik unsurlar yanında jeopolitik konumu ile bir bütün olarak incelenmesi büyük önem taşımaktadır (Kaya, 2003: 26). Ülke riski tahmininde her unsurun tahmine dâhil edilmektedir. Böylece yapılan tahminler ile riske karşı korunma amaçlanmaktadır.

3.5. FİNANSAL İSTİKRARSIZLIĞIN ÖNLENMESİNDE BANKALARDA RISK YÖNETİMİ

Finansal araçların finansal sistemde var olması ve etkin bir şekilde işlerliğini sürdürmesi ekonomide bulunan para stokunun verimli alanlarda ve gerekli düzeyde kullanılmasını sağlar. Bu sebeple TCMB kaynaklarına ihtiyaç kısıtlı düzeyde kalmaktadır. Finansal kurumların yerine getirdiği başka bir fonksiyon ise risk ayarlama ve dağıtma fonksiyonudur. Bilindiği gibi finansal yatırımlarda türüne göre farklı olmakla birlikte risk önemli ve yönetilmesi gerekli bir unsurdur.

Risk yönetimi farklı risklere karşı politika ve stratejilerin geliştirildiği ve uygulandığı entegre bir yapıyı ifade etmektedir. Bu nedenle risk yönetiminden koordinasyon ve izleme faaliyetleri büyük önem taşımaktadır (Tuna, 2013: 91). Bunun için risk yönetimine bankanın stratejik ve yönetsel süreçlerinde yer verilmesi gerekir. Risk yönetiminin hedeflerinin banka örgütüne yayılması, stratejik planlar, operasyonel süreçler ve kontrol sistemlerinde yer alması ve banka içinde risk kültürünün yerleştirilmesi zorunludur (Candan ve Özün, 2006: 15).

Risklerin ayarlanması ve dağıtılması hususunda bireysel yatırımcıların bilgi ve tecrübeleri yetersiz kalmaktadır. Finansal araçlar bu konuda yeterli bilgi ve tecrübeye sahip elemanlar bulundurmaktadır. Finansal araçlar, toplanarak elde edilen fonları farklı risk seviyelerindeki finansal araçlara yatırmayı mümkün kılmaktadır. Finansal araçların finansal yatırımları farklılaştırması da mümkün olmaktadır. Bu nedenle, finansal araçlar bireylerin bilgisizlik ve tecrübesizlik sebebiyle gerçekleştiremediği yatırım farklılaştırma işlemlerini, riski göz önünde bulundurarak yapmaktadırlar.

Finansal araçlar ayrıca bireylere çeşitlendirme konusunda yardımcı olarak ve böylece, onların karşılaştıkları risk miktarını azaltarak da risk paylaşımını gerçekleştirirler. Düşük işlem maliyetleri, finansal araçların bir varlık sepetini yeni bir varlık çeşidinde birleştirerek ve bunu da bireylere satarak risk paylaşımını gerçekleştirmelerine olanak verir (Mishkin, 2011: 37).

3.5.1. Faiz Oranı Riskinin Yönetimi

Faiz oranındaki değişimler banka varlıklarının değerinde farklı etkilere sebep olabileceğinden yönetimi oldukça önemlidir. Faiz oranı riski yönetiminde kullanılan yaklaşımlar gelirler yaklaşımı ve ekonomik değer yaklaşımıdır.

3.5.1.1. Gelirler Yaklaşımı

Gelirler Yaklaşımı: bu yaklaşımdan faiz oranlarındaki değişimin büyüme veya açıklanan gelirler üzerindeki etkisi temel alınmaktadır. Esas olarak faiz oranlarındaki değişimin, bankanın net faiz gelirini ne yönde ve ne tutarda değiştirdiği ve net faiz gelirinin toplam gelirler arasındaki önemi izlenmektedir. Faiz dışı kaynakların da faize duyarlı olabileceği dikkate alınmaktadır (Canbaş ve Doğukanlı, 2012: 169). Bu yaklaşım çerçevesinde net faiz gelirlerinin ve faiz dışı gelirlerin de faize duyarlılığının oluşturduğu etki üzerinde durulur.

3.5.1.2. Ekonomik Değer Yaklaşımı

Ekonomik Değer Yaklaşımı: piyasa faiz oranlarındaki değişim banka varlıklarının, yükümlülüklerinin ve bilanço dışı pozisyonlarının ekonomik değerini de etkileyebilmektedir. Bir bankanın ekonomik değeri, bilanço içi ve dışı varlıkların yaratacağı beklenen nakit girişleri ile nakit çıkışlarının farkı olarak tanımlanan, o bankanın beklenen nakit akışlarının bugünkü değeridir. Ekonomik değer yaklaşımı, bankanın faiz oranlarındaki dalgalanmalara karşı net varlık değerindeki duyarlılığı yansıtan bir görüş ortaya koymaktadır. Ekonomik değer yaklaşımı, faiz oranlarındaki değişimlerin gelecekteki bütün nakit akışlarının bugünkü değeri üzerindeki olası etkilerini dikkate alınmakta ve faiz oranlarındaki değişimin uzun dönemli olası etkileri hakkında gelir yaklaşımına kıyasla daha geniş bir bakış açısı sağlanmaktadır (Canbaş ve Doğukanlı, 2012: 169).

3.5.2. Kredi Riski Yönetimi

Bankaların bireylere kullandırdıkları kredilerin geri ödenmemesi durumunda karşılaşılan risk türü olması sebebiyle bankalara sorun oluşturmakta ve bankaları sıkıntıya sokmaktadır. Kredi riskinin yönetimi bankalar açısından bu sebeple önem taşımaktadır.

Bankalarda kredi riski, genellikle sektör veya ülke bazında kredi limitleri konulması veya kredinin tahsis edilmesi kararını veren kişi ve bunu takip eden karar alma mekanizmasının denetlenmesi gibi klasik yöntemlerle yönetilmektedir. Buradaki riskin iki unsuru vardır. Bunlardan birisi, riske edilen miktar yani kaybedilebilecek miktar. İkincisi riskin kalitesi yani kötü çıkma olasılığıdır. Temelde kredinin kalitesi genellikle derecelendirme yöntemi ile anlaşılmaya çalışılır. Kredi kalitesinin ölçümü,

riskini tahmini miktarını ifade eder (Leblebici Teker, 2006: 4). Böylece riske karşı korunma adına ölçüm dâhilinde risk yönetimi yapılır. Kredi riski yönetiminde, iki yöntem bulunmaktadır. Standart yaklaşım ve gelişmiş yaklaşım yöntemlerine başvurulmaktadır.

3.5.2.1. Standart Yaklaşım

Standart yaklaşım, bankaların dış derecelendirmelere başvurdukları bir risk belirleme metodudur. Bu noktada bir bankanın, müşterisine kredi kullandırması için bağımsız denetim kuruluşlarının verdiği reyting notları belirleyici olmaktadır. Genel olarak kredi riski, banka tarafından sağlanan kredinin ödenebilirliği konusu üzerine yoğunlaşmaktadır. Firmanın referansları, mali tabloları benzer çalışmaları, banka ile yürüttüğü ticari ilişkiler ve hesaplarındaki şeffaflık dış denetim firmaları tarafından olumlu not edilmekte ve derecelendirme notunu yükseltmektedir (Aydın, 2007: 23-24). Bu hususa dikkat edildiği takdirde değerlendirme daha başarılı olmaktadır.

3.5.2.2. Gelişmiş Yaklaşım

Bankaların kredi tesislerinde firmaların derecelendirme notlarını kendi reytingleri ile belirleyecekleri yaklaşımdır. İçsel derecelendirme yaklaşımları bankalara, kendi derecelendirme modellerini kullanma imkânı tanıdığından ve bu sayede temerrüt olasılıklarını belirleme mümkün olduğundan, önemli bir manevra alanı sağlamakta ve yaklaşımın uygulanmasında özerklik vermektedir (Aydın, 2007: 25). Böylece bankalar kendi kredi derecelendirme notlarını kendileri belirleme fırsatı elde etmektedirler.

3.5.3. Ülke Riski Yönetimi

Ülke riskinin değerlendirilmesi gelecekte ortaya çıkacak olayları ve bu olayların ülkeleri nasıl etkileyeceğinin tahmin edilmesi üzerine kurulu olması nedeniyle, her zaman geçerli olan tek bir değerlendirme yöntemi oluşturulmasına imkân tanımamaktadır. Ortaya çıkan her yeni olay, uluslararası risk üstlenen kuruluşlara ülke risk değerlendirmesi konusunda farklı bakış açıları kazandırmış ve bu konuda yeni arayışları gündeme getirmiştir. Uluslararası mali piyasalarda yaşanan şoklar, finans piyasalarındaki küçük olumsuzlukların bile zincirleme etkisiyle bunalıma dönüşebilme tehlikesi olduğunu ortaya çıkarmıştır. Sonuç olarak, üzerinde anlaşmaya varılan, doğruluğu kesin olarak kabul edilen tek bir yöntem bulunamamış ortaya çıkan her yeni gelişme ülke risk değerlendirmesine daha önce tahmin edilemeyen yeni boyutlar

kazandırmıştır (Kaya, 2003: 27). Bu yönüyle ülke riski değerlendirmesi çeşitlilik arz etmektedir. Her an farklılaşan olaylar sebebiyle ülke riskinin tahmini oldukça güçtür. Günümüzde finansal piyasaların ülke sınırlarını aşması ve uluslararasılaşması sonucu bir ülkede gerçekleşen olumsuz durumların diğer ülkeleri de etkisi altına alması ülke riskinin yönetiminin önem arz ettiğini ortaya koymaktadır.

3.5.4. Kur Riski Yönetimi

Bankalar açık pozisyonda iken döviz kurlarındaki hareketlerin bir sonucu olarak fiyat uyumsuzlukları yaşayabilirler. Bu uyumsuzlukların asgariye indirilmesi her ülkenin merkez bankalarının gün sonu ve sabah işlem saatleri başlamadan önce bankalara bildirdiği kurlar aracılığı ile giderilmektedir. Aniden ortaya çıkan risk durumlarında ise bankalar yatırımcılarının döviz kuru dalgalanmalarından korunması için riski farklı finansal enstrümanlara kaydırarak anapara veya borç üzerinden yeniden yapılandırma süreçlerine girmektedirler (Ulusoy, 2012: 362-363). Kur riski yönetiminde çeşitli araçlar ile risk yönetimi yapılmaktadır.

Kur riskine maruz kalınabileceği dönemlerde bilanço içi açık pozisyonların kapatılması da dâhil kur riskinden korunmaya yönelik olarak çoğunlukla özel ve yabancı bankalar üzere hemen hemen tüm gruplar tarafından türev araçlara başvurulduğu görülmektedir. Kur riskinden korunmak için başvuru alan türev araçlarında başlı swap işlemleri çekmektedir. Sonrasında ise forward ve opsiyon işlemlerinden yararlanıldığı görülmektedir. Kur risklerinde bankaların kredi müşterisi durumunda olan şirketlerin ya da en genel ifadeyle tüzel kişiliklerin yurt dışından kullandığı krediler ile diğer müşterilere kullanılan dövize endeksli kredilerin yarattığı olumsuzluklar bankalar tarafından dikkatle izlenmekte ve önlemler bu doğrultuda alınmaktadır (Ulusoy, 2012: 363). Kur riski yönetiminde değişimler sürekli olarak takip edilmektedir. Değişimler neticesinde önlemler alınmaktadır.

3.6. FİNANSAL İSTİKRARIN SAĞLANMASINDA BANKACILIK UYGULAMALARININ ETKİSİ

Finansal istikrarsızlık, finansal sistem içerisinde yer alan piyasaların, finansal kurumların ve finansal araçların başarılı bir şekilde işlerliğini sağlayamamasından kaynaklanır.

Finansal istikrarsızlığa konu olan piyasalar döviz piyasaları, hisse senedi piyasaları bono piyasaları ve emlak piyasalarıdır. Bu piyasalardan döviz piyasalarında istikrarsızlık, sabit veya askılanmış bir döviz kuruna yönelik spekülasyon saldırılar ve dalgalı döviz kurlarındaki aşırı volatilité nedeniyle iki şekilde oluşur. Finansal istikrarsızlığa yol açan dört farklı etken vardır. Bunlar, faiz oranlarındaki artış, belirsizlikteki artış, bilançolar üzerinde varlık piyasaları etkisi ve bankacılık kesiminin sorunlarıdır (Özer, 1999: 171).

Ülkede finansal sistem içerisinde yer alan, finansal piyasalar, finansal araçlar istikrarlı bir şekilde işlerliğine devam ediyorsa finansal istikrar gerçekleşmiş demektir. Bir başka deyişle finansal sistem içerisinde yer alan tüm etmenlerin sistemli ve güçlü bir şekilde ilerleme göstermesi finansal istikrarın sağlandığını gösterir. Finansal istikrardan kasıt finansal sistem içerisinde yer alan etmenlerin stabil olarak işlerlik göstermesi değil beklenmeyen bir şekilde ani, şok değişim göstermemeleridir.

Finansal piyasaların günümüzde hem yurtiçinde hem de uluslararası ulaştığı önem ve finansal krizlerin global etkileri gibi konular öncelikle yurtiçi ve daha sonra uluslararası finansal istikrarın sağlanması konusunun ne kadar önemli olduğunu bir kere daha gözler önüne sermektedir. Günümüzde finansal piyasaların giderek daha da bütünleşmeleri ve finansal işlemlerde kullanılan teknolojinin ulaştığı boyutlar nedeniyle neredeyse artık tek bir dünya finansal piyasasından söz eder hale gelmiştir. Bu nedenle finansal istikrarın sağlanması için sadece yurtiçi finansal istikrarı sağlamak yeterli olmayacaktır. Yurtiçi finansal istikrarla birlikte uluslararası finansal istikrarında sağlanması gerekmektedir (Özer, 1999: 173).

Uluslararası düzeylere ulaşan finansal sistemde finansal istikrarı sağlamak amacıyla devlet finansal piyasalarda düzenleme ve denetleme yapar. Böylece finansal piyasalar daha sistemli bir şekilde işlerliğini sürdürür.

Türkiye’de yaşanan krizler neticesinde finansal istikrarı sağlamanın önemi artmıştır. Finansal istikrarı sağlama amacıyla finansal sistem içerisinde aracı kuruluşlar olarak var olan bankaların önemi ortaya çıkmıştır.

Finansal istikrarın sağlanması amacı, finansal sistemin ve bunun en temel unsuru olan bankacılık sektörünün oldukça iyi değerlendirilmesini ve analiz edilmesini getirmektedir (Afşar ve Afşar, 2010: 69). Bankacılık kesiminde istikrarın sağlanması

iki açıdan önem taşımaktadır. Bunlardan ilki, bankaların yükümlülüklerinin istem üzerine ödenmesi zorunluluğu, buna karşılık, bankaların varlıklarının yükümlülüklerine oranla daha az likit olmasıdır. Varlıklar ile yükümlülükler arasındaki bu dengesizlik, bankaların yükümlülüklerini yerine getirememesine veya başarısızlığa daha açık hale gelmelerine neden olmaktadır. İkincisi, bankaların ödeme sistemi içerisinde oynadığı önemli roldür. Bu nedenle, sistem içerisindeki bir bankada ortaya çıkan sorunlar, kolaylıkla finansal sistemin tümüne yayılabilmekte ve ödemeler sistemi bu durumdan tümenden zarar görebilmektedir. Dolayısıyla, bankacılık sistemindeki bir istikrarsızlık, finansal sistemin tümünde istikrarsızlığa yol açabilecek sistemik bulaşıcı etkiler yaratma kapasitesine sahiptir (Özer, 1999: 169).

Finansal araçlar hanehalkının ellerinde bulundurdukları bilgisizlik ve tecrübesizlik gibi sebeplerle atıl durumda tutmayı tercih ettikleri fonları, sundukları hizmetlerle finansal piyasalara kazandırır. Atıl fonların finansal piyasalarda değerlendirilmesi konusunda bireylere hangi finansal aracın uygun olduğu hakkında bilgilendirme yaparak sistem içerisinde işlerliği sağlanır. Bankalar, aracılık fonksiyonuyla ekonominin canlanmasına ve dolayısıyla finansal istikrara katkı sağlarlar.

Bankacılık sektörü uluslararası alanda faaliyet göstermektedir. Bu sebeple bankacılık sektörü uluslararası standartlara uyumlaştırılmıştır. Sektörde düzenlemeler ve denetlemeler yapılmıştır. Bankacılık sektörünün güven arz etmesi ekonomi içinde güvenin zeminini oluşturur. Sektöre karşı oluşan güven finansal istikrara karşı da güvenin zemini oluşturur.

Finansal istikrarı sağlamada önem arz eden aracı kurumların içinde bankaların önemi büyüktür. Banka, bir ekonomide ödeme sisteminin işlerliğinden sorumludur. Bu kurumlarda oluşan bir istikrarsızlık ödeme sisteminin işleyişini bozar. Bankalardaki istikrarsızlık, birbirine bağlı durumda olan diğer kurumlara ve reel sektöre geçer. Bankalardaki ve diğer aracı kurumlardaki istikrarsızlıklar aracılık faaliyetlerine olan güveni azaltır. Bunun sonucunda oluşan finansal baskı tasarrufların yanlış yönlendirilmesine sebep olur. Bu durumda sorunlu kurumları kurtarmak, tasarruf sahiplerini korumak ve ekonomik istikrarsızlıkları gidermek adına bütçesel maliyetler oluşturur. Bankalar ödeme sisteminin işleyişini sağladıkları takdirde finansal istikrarı etkilerler.

Ülkemizde bankacılık sektörü, finansal sistemde geniş bir yere sahiptir. Bankalar, işlemlerini istikrarlı bir şekilde yürüttüğünde ülke ekonomisindeki olumlu hava uluslararası kredi derecelendirme kuruluşlarının ülkenin kredi notunu arttırmalarını sağlar. Kredi notunun artması düşük maliyetle uzun vadeli borçlanmayı beraberinde getirir. Borçlanma ile elde edilen fonların verimli alanlarda değerlendirilmesiyle sektörün ve dolayısıyla ülkenin rekabet edebilirliği artar. Bankacılık sektöründe başlayan istikrar, finansal istikrarın sağlanmasını da etkileyebilmektedir.

3.6.1. Bankaların Kredi Uygulamalarının Finansal İstikrara Etkisi

Bankalar kredilendirme işlevleri ile ekonomide de belirleyici rol üstlenmişlerdir. Bu da bankalara özel bir önem atfetmektedir. Tasarruf sahiplerinin tasarrufları bankalarda toplanır ve bu kaynaklar bankalar aracılığı ile bireylerin ve kuruluşların ihtiyaçlarını krediler yoluyla karşılar (Öztürk, 2015: 14). Krediler yoluyla ihtiyaçlar karşılanır. Krediler ekonomide canlanmayı tetikler.

Kredi, bir ülkenin kalkınması ve ekonomik büyümenin sürekliliği açısından kullanımı gerekli olan bir kaynaktır (Öztürk, 2015: 15). Bankaların kullandıkları krediler sayesinde ekonomik faaliyetlerin sürekliliği sağlanmaktadır. Bankalar kullandıkları kredilerle ticari faaliyetlerin sürekliliğine katkı sağlarken, yeni yatırım alanlarının açılmasına da katkıda bulunmaktadır.

Ekonomide iktisadi ve ticari faaliyetlerin sürekli artması ve gelişmesi, işletmelerin faaliyetlerini sürdürebilmesi ya da konjonktürel değişimlere uyum sağlayabilmesi yeni fon ihtiyacı yaratmakta olup, bu fon ihtiyacı da büyük ölçüde bankalardan sağlanan kredilerle karşılanmaktadır (Öztürk, 2015: 15).

Tablo 5: Yıllara Göre Kredi Tutarları:

Yıllar	Tüketici Kredileri ve Kredi Kartları Milyar TL	Kobi Kredileri Milyar TL	Ticari ve Kurumsal Kredi Milyar TL	Toplam Milyar TL
12.2010	173	125	228	526
12.2011	224	163	296	683
12.2012	266	200	329	795
12.2013	332	271	444	1.047
12.2014	356	333	551	1.241
12.2015	385	389	711	1.485
12.2016	420	421	894	1.734
12.2017	488	513	1.097	2.098
12.2018	504	611	1.279	2.394
03.2019	507	636	1.375	2.518

Kaynak: BDDK (2010-2019a)

Tablo 5'e göre; kredi miktarı 2010 ve 2019 yılları itibariyle artış göstermiştir. Kullanılan kredilerin artış göstermesi ise finansal sistemde kredilerin ve kredi kullandıran kuruluşlar olarak bankaların önemini ortaya koymaktadır.

Kullandırılan krediler yıldan yıla artış göstermektedir. Bankalar tüketici kredisi kullandırarak, kriz dönemlerinde oluşabilecek riskleri tabana yaymaktadır. Çünkü tüketici kredileri miktarları düşük ve vadeleri kısa olan kredilerdir. Ekonomik kriz dönemlerinde bankaların kullandıkları kredilerin geri ödemelerinde sorunlar yaşanmaktadır. Ancak bunlar miktarları az olan krediler olduğundan, diğer kredi türleri gibi bankaları çok sarsmamaktadırlar (Bakkal ve Aysan, 2011: 67). Başka bir deyişle tüketici kredileri bireylerin tüketimini arttırır ve kriz dönemlerinde ekonomik canlanmayı tetikleyici etki yaratır. Ekonomik canlanmayla birlikte üretim artışı yaşanır. Yeni iş alanları oluşturularak bireylerin refahında artış gerçekleştirilir. Bankalar,

finansal istikrarın sağlanmasına ekonomik daralma dönemlerinde bireylere tüketici kredileri kullandırarak katkıda bulunurlar.

Bankaların kredi kullandırma uygulaması ve krediler ekonominin gelişmesi ve büyümesi açısından en önemli destektir. İşletme sermayesi, yatırımların finansmanı ve bireysel harcamaların finansmanı için gerekli olan tutarı bireyler tek başlarına sağlayamazlar. Bireylerin küçük miktardaki tasarrufları bankacılık sistemi içerisinde toplanır. Bu küçük tasarruflar birleştirilerek büyük kaynakların ve fonların oluşmasını sağlar. Oluşan bu büyük fonlar da bankalarca kredi olarak kullandırılır. Bu krediler ekonominin ihtiyaçlarının finansmanı için kullanılır. Bu yönüyle bankaların kredi uygulaması ekonominin büyümesi için bir gerekliliktir.

Tablo 6: Gayrisafi Yurtiçi Hâsıla Cari Fiyatlarla (Harcama Yöntemiyle, 2009=100):

Yıllar	Değer Bin TL	Değişim Oranı %	Önceki Yıla Göre Değişim Oranı %
2008	994.782.858	13.0	0.8
2009	999.191.848	0.4	-4.7
2010	1.160.013.987	16.1	8.5
2011	1.394.477.166	20.2	11.1
2012	1.569.672.115	12.6	4.8
2013	1.809.713.087	15.3	8.5
2014	2.044.465.876	13.0	5.2
2015	2.338.647.494	14.4	6.1
2016	2.608.525.749	11.5	3.2
2017	3.106.536.751	19.1	7.4
2018	3.700.989	19.1	2.6

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (2008-2018)

Tablo 6'ya göre; 2008 ve 2018 yılları arasında Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla değerlerinde artışlar ve azalışlar olmuştur. Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla'da 2009 yılında 2008 yılında yaşanan küresel kriz sebebiyle gerileme gözlemlenmiştir.

Ekonomik büyüme sürecinde bankaların kullandırdıkları kredilerin desteği büyüktür. Bankalar aracı kurumlar olarak kullandırdıkları kredilerle büyümeye en büyük desteği sağlarlar. Büyüme ve kredi kullanımı birbirlerini besleyen durumlardır. Banka kredilerinin kullanımının arttığı yıllarda büyüme oranının da arttığı gözlemlenmiştir. Bankalar kullandırdıkları krediler sayesinde büyümeye ve dolayısıyla finansal istikrarın sağlanmasına katkıda bulunmuşlardır.

Kriz dönemlerinde bankalar kullandırdıkları kredilerle krizin etkisini azaltır. Ancak, kriz dönemlerinde banka kredilerinde bir düşüş gözlemlenir. Bunun sebebi enflasyona bağlı faiz artışlarıdır.

Konut satın almak için gerekli olan fonların uzun vadeli olması nedeniyle enflasyon ve buna bağlı olarak faiz oranlarının yüksek ve değişken olması bu sektördeki fon hareketlerini olumsuz etkilemektedir. Enflasyon nedeniyle faiz oranları da çok yükseldiğinden borç alınan fonların maliyeti artmaktadır. Enflasyonun konut finansmanı üzerindeki olumsuz etkisi yalnız kredi alanlar açısından değildir. Kredi kurumları genellikle, göreceli olarak kısa vadelerle toplamış oldukları fonları daha uzun vadelerle plase etmektedirler (Alp, 2000: 146). Bir başka deyişle uzun vadeli fonlar konut satın alma işleminde kullanılmaktadır. Konut sektörünü olumsuz etkileyen şey enflasyonist ortamın oluşmasıdır. Enflasyona bağlı olarak faiz oranları da yükselir. Ayrıca bu süreçte faiz oranlarında değişiklikler oluşur. Borç alınan fonların maliyetinin artması, enflasyonun ve dolayısıyla faiz oranlarının artmasıyla gerçekleşir. Kredi alanlar enflasyonun konut finansmanı üzerindeki olumsuzluklarından etkilenirler. Kredi veren kurumlar ise bu süreçte kısa vadeli fon toplayıp uzun vadeli olarak kullandırmaları sebebiyle enflasyondan etkilenirler.

Verilen kredilerin sabit faizli olması ya da değişken faizli olmakla beraber faizlerin yeniden belirlenme dönemlerinin, enflasyondaki değişmelere adapte olacak şekilde kısa olmaması halinde, kredi kurumları toplamış oldukları fonları maliyetinin altında plase etmiş olacaklardır. Doğal olarak bu tür maliyetler, finansman kurumlarının bünyelerini olumsuz etkileyecek ve hatta onları iflas riskiyle karşı karşıya getirecektir. Dolayısıyla kredi veren kurumların enflasyonun olumsuz etkilerini hafifletmek için verdikleri kredileri enflasyon oranına göre yeniden ayarlanabilen faiz oranlarıyla

vermesi ve faiz oranlarının yeniden belirlenme dönemlerinin enflasyondaki değişmelere adapte olabilecek şekilde kısa olması gerekir (Alp, 2000: 146).

Kredi verenler ve kredi alanlar enflasyon riskine karşı aynı koşullara sahip olmadıkları için enflasyondan farklı şekilde etkilenirler. Kredi verenler, enflasyonist süreçte kredi alanlara göre daha avantajlı olabilme durumları vardır.

Kredi veren kurumlar belirli koşulları göz önünde tutarak enflasyon riskini azaltabilecek önlemlere sahipken, kredi alanların durumu bu kadar kolay değildir. Çünkü enflasyon yaşanan ekonomilerde kredi veren kurumlar uzun vadeli olan konut kredilerini verirken değişken faizli verip, faiz oranı riskini kredi alanlara yansıtmaktadırlar. Bu nedenle kredi alanlar, faiz oranlarının yükselmesiyle beraber, reel olarak çok fazla artmasa bile nominal olarak gittikçe artan tutarlarda geri ödeme yapmak zorunda kalırlar (Alp, 2000: 148). Bir başka deyişle kredi verenlerin enflasyon oranlarında artış olduğunda riski yansıtma amacıyla hareket etmeleri sonucu kredi alanlar geri ödemelerini artan tutarlarda yaparlar.

Kredi alanların bu artan ödemeleri yapabilmeleri için, doğal olarak gelir düzeylerinin de enflasyon oranında artması, en azından gelir düzeyindeki artışların enflasyon oranına yakın olması gerekir. Aksi takdirde kredi alanlar geri ödemelerinde ödeme güçlüğü içine düşecek satın aldıkları konutun haczi gündeme gelecektir (Alp, 2000: 148). Bir başka deyişle enflasyon oranındaki artışla gelir düzeyindeki artışların paralel seyir izlememesi durumunda kredi alanlar ödeme güçlüğüne düşeceklerdir. Kredi alan bireylerin gelir düzeyleri enflasyon oranlarının atında kaldığında, alınan kredilerin bakiyesi enflasyon oranlarına ve gelir düzeylerindeki artış oranları kısıtına göre düzeltilerek, enflasyona göre yapılan hesaplamalarda meydana gelen farkın kredi bakiyesine eklenmesine olanak tanıyan kredi türleri kullanılmalıdır. Böylece bankalar, konut kredileri ile de finansal istikrarın sağlanması konusunda ekonomiye katkı sağlar.

3.6.2. Bankaların Kredi Kartı Uygulamalarının Finansal İstikrara Etkisi

Hane halkı birçok amaç için harcama yaparken kredi kartı kullanımını tercih etmektedir. Hane halkının genellikle yeterli alım gücü olmaması sebebiyle kullandığı kredi kartları aynı zamanda harcama takibini kolaylaştırması, nakit taşıma zorunluluğunu ortadan kaldırması, para üstünün eksiksiz alınması, para üstünde sahte para problemi yaşanmaması, güvenli alışveriş, internet üzerinden alışveriş gibi

sebeplerle de tercih edilir. Bu sayede hane halkı kısıtlara takılmadan tüketimini daha kolay bir şekilde gerçekleştirir.

Tablo 7: Yıllara Göre Toplam Kredi Kartı Sayısı:

Yıllar	Toplam Kredi Kartı
2014	57.005.902
2015	58.215.318
2016	58.795.476
2017	62.453.610
2018	66.304.603

Kaynak: BKM (2014-2018)

Tablo 7' ye göre; 2014 yılından 2018 yılına kadar kredi kartı sayısı 9 298 701 artmıştır.

Kredi kartı işlemleri kayıt altında yapılmaktadır. Kayıt altında yapılan işlemlerle finansal sistemdeki büyüklük gerçek değeriyle belirlenir. Bu sebeple kayıt dışılık azaltılarak devletin vergi gelirlerinin artışına katkı sağlanmış olur. Kamu gelirlerindeki artışın yanı sıra kredi kartıyla yapılan tüketim, üretim etkisine de etki eder. İş yerleri açısından bakıldığında ise hesapların kolay kontrolü ve nakit yönetimi açısından kolaylık sağlaması yönleriyle tercih edilir. Kredi kartı kullanımının artışı, nakit ihtiyacının azalarak para talebinin de azalmasına sebep olur. Böylece finansal sisteme istikrar kazandırma konusunda katkı sağlar.

3.6.3. Bankaların Danışmanlık Uygulamalarının Finansal İstikrara Etkisi

Bankalar bireylere, firmalara, şirketlere hatta uluslararası firmalara ve şirketlere de danışmanlık hizmeti verir. Bankalar şirketlere şirketler arası birleşmeler konusunda danışmanlık hizmeti vererek şirketlerin gelişimine katkıda bulunur.

Bankalar müşterilerine çeşitli konularda danışmanlık yapar. Müşterilerini ihracat ve ithalat gibi konularda doğru hamleler yapmaları konusunda bilgilendirir. Bankalar, müşterilerini yeni iş alanları hakkında bilinçlendirir ve istihdam yaratılmasına katkı sağlar. Bankaların doğrudan yatırımlar konusunda danışmanlık vermesiyle de fonların doğru alanlarda kullanılması sağlanır.

Kredi riski, kur riski, piyasa riski gibi konularda şirketlere danışmanlık hizmeti vererek risklere karşı korunmalarını sağlar. Bankalar ekonomideki olumsuz süreçlere karşı şirketlerin mali yapılarının güçlenmesine katkıda bulunur.

Bankalar müşteri değerlemesi konusunda da danışmanlık hizmeti vermektedir. Müşteri değerlemesi en çok kredilendirme ve kredi riski konularında önem arz eder. Çünkü kredilendirme ekonominin gelişimi ve büyümesi için olmazsa olmaz bir unsurdur. Ancak müşteri değerlemesi yapılmadığında kredinin geri ödenmesi sürecinde olumsuz bir tablo ortaya çıkabilir. Bu da ekonomik faaliyetlerin ilerlemesi sürecinde sıkıntı çıkmasına sebep olur.

Kredilendirme, bankalar için karlı, karlı olduğu kadar da riskli bir işlemdir. Bu nedenle bankaların kredilendirme faaliyetlerini verimli olduğu kadar da güvenli şekilde yürütmeleri gerekir. Esas itibariyle üçüncü kişilere ait kaynakları kullanan ticari bankaların verdikleri kredilerin geri dönmemesi veya donuklaşması, kar amaçlarına ulaşamadıkları gibi varlıkların zayıflamasına hatta sona ermesine sebep olacaktır. Bu kadar önemli sonuçlarının olması nedeniyle bankalar kredilendirme yaparken kredi verecekleri müşterilerini titiz ve kapsamlı bir analizden geçirerek seçerler (Öztürk, 2015: 14). Kredi analizi olası risklere karşı önlem alma amaçlı yapılır.

Kredi analizinin asıl amacı, borçlunun kredi sözleşmelerine uygun olarak yükümlülüklerini yerine getirme kapasitesinin olup olmadığını saptayarak kredi riskini azaltmaktır. Bir başka amacı ise firmaların finansman gereksinimine doğru tanı koyma ve firmaların finansman gereksinimine uygun düşecek tutar, vade ve koşullarda kredi verilmesini sağlamaktır. Bankalar kredi müşterilerinin bir anlamda mali danışmanlarıdır (Öztürk, 2015: 14-15). Bu noktada bankaların danışmanlık hizmeti öne çıkar.

3.6.4. Bankaların Likidite Sağlama Uygulamalarının Finansal İstikrara Etkisi

Bankalar, vadesi gelen yükümlülüklerini zamanında karşıladıklarında fonlama likiditesini sağlamış olurlar. Bankalar, topladıkları mevduatlardan, bankalararası piyasadan, varlık piyasasından likidite sağlarlar. Likiditeyi varlık satışı, sendikasyon, seküritizasyon gibi araçlarla sağlarlar. Bankalar, aynı zamanda bu piyasalarda likiditeyi değerlendirirler.

Bankalar finansal sistemde, kısa vadeli mevduatlarla uzun vadeli kredileri fonlama konusunda aracılık görevi üstlenir. Bankalar ihtiyaç sahiplerine fonlama likiditesi sağlamak için kısa süreli varlıkları uzun süreli yükümlülüklerle dönüştürür. Bu aşamada bankalar vade uyumsuzluğu ile karşı karşıya kalırlar. Bu uyumsuzluk sonucunda bankaların mali yapısında dengesizlikler oluşur. Yeterli düzeyde likit aktif buldukları sürece risk unsuru minimize olur.

Finansal piyasalarda bozukluklar ve asimetrik bilgi sorunu mevcutsa kriz çıkacağı söylenebilir, tasarruf sahiplerinin bankalardan mevduatlarını talep etmeleri sonucu bankalara bir hücum gerçekleşir ve banka paniği oluşur. Bankaların yüksek oranda nakit çıkışına karşılık veremediği durumda bankalarda temerrüt durumu ortaya çıkar.

Fonlama likiditesi riskinin bir bankada başlayıp daha sonra diğer bankaları da etkilemesi durumunda bankalararası piyasada ve varlık piyasalarında risk oluşturur. Bir bankada oluşan likidite sorunu aynı piyasaya ihtiyaç duyan diğer bankaları da etkiler. Bankalararası piyasadaki likidite sıkışıklığı tüm bankalara yayılır.

Bankalararası piyasada yaşanan likidite sıkışıklığını aşmak adına bankalar, varlık piyasalarında satışlarda bulunurlar. Varlık satışında öncelikli olarak sorunlu varlıklar tercih edilir. Ancak piyasalarda bozukluk mevcut olduğu için varlık satışını karşılayabilecek likidite piyasalarda bulunmamaktadır. Bu da varlık fiyatlarında değişikliklere ve varlıkların fiyatının altında satılmasına sebep olur. Bankaların bilançoları yeni fiyatlara göre değerlendirilir bu da beraberinde daha fazla varlık satışını getirir.

Piyasa riski ve fonlama likiditesi riski arasında oluşan döngü merkez bankalarının müdahalesi ile değişir. Merkez bankaları likidite riskinin nedenlerinin ortadan kaldırılması amacıyla bankalara likidite desteğinde bulunur. Ancak merkez bankalarının uzun dönemli desteği döngüye girmesine sebep olur. Bu sürecin aşılmasında etkin bir düzenleme ve beraberinde etkin bir denetleme mekanizmasını gerektirir. Piyasaların etkinliği, piyasalarda düzenleme ve denetleme ile riskin tersine hareket edilerek sağlanmaya çalışılır.

Finansal istikrarın yaygın olduğu ekonomilerde merkez bankaları gerekli tutardaki likiditeyi piyasaya sağlar. Piyasaya sağlanan likidite bankalar ve farklı finansal

aracı kurumlarca varlık piyasaları ve bankalararası para piyasası yoluyla ihtiyaç sahiplerine aktarılır. Böylece ihtiyaç sahipleri kolaylıkla likiditeye ulaşır. Merkez bankaları daha sonraki süreçte ihtiyaç oldukça gerekli likiditeyi arz ve talebe göre ayarlayarak piyasaya sağlamaya devam eder.

Bankanın likidite riskine karşılık olarak serbest rezerv bulundurması kriz dönemlerinde faaliyetlerinin devamlılığını sağlama konusunda önemli bir husustur. Bankaların fazladan serbest rezerv bulundurması karlılıktan vazgeçmiş olduklarının göstergesidir. Eğer piyasalarda uzun dönemde likidite bolluğu mevcutsa ve bu bolluğun devam edeceğine olan inanç varsa bankalar serbest rezerv yerine fonların tamamını karlı alanlara yatırabilirler. Ancak küresel kriz öncesinde dünya çapında bankalar piyasalarda uzun süre mevcut olan likidite bolluğuna güvenerek serbest rezervlerini kısıtlı tutmuşlardır. Küresel kriz sürecine girildiğinde bankalarda yedek likidite yeterli düzeyde olmadığı için bankalar krizden oldukça etkilenmiştir. Bankaların riski göz ardı etmeleri sonucu oluşan bu durumun aşılması noktasında merkez bankaları devreye girmiştir. Ancak merkez bankalarının kısa süreli likidite sağlamasıyla kriz süreci aşılamadığı için merkez bankalarını da içine alan döngüyle birçok ülkenin ekonomisi büyük zarar görmüştür. Ülkemiz ekonomisinde daha önceki yıllarda yaşanan kriz neticesinde bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması sonucu küresel kriz ağır sonuçlar getirmeden atlatılmıştır.

Bankacılık sektörünün likidite sağlama fonksiyonunu yerine getirmesinde aktif büyüklüğü önem arz eder. Türk bankacılık sektörünün, Haziran 2019 itibariyle toplam aktifleri 4 233 955, toplam kredileri 2 539 782, toplam öz kaynakları 449 428, menkul değerleri 586 107, mevduatları 2 272 575 milyon TL'dir (BDDK, 2019b).

Bankalar, finansal sistemde likidite aktarımını başarılı bir şekilde sağladıkları takdirde finansal istikrar açısından önemli aracı kurumlardır. Bankaların likidite sağlama uygulamalarıyla da finansal istikrara etkisi bulunmaktadır.

3.6.5. Bankaların Risk Yönetimi Uygulamalarının Finansal İstikrara Etkisi

Finansal piyasalarda normal değişkenlik olduğu durumlarda risk priminin artmasıyla veya faiz oranındaki yükselmeye fiyat mekanizması işler. Bu durumda müdahaleye ihtiyaç duyulmaz.

Varlık fiyatlarında oluşan aşırı değişkenlik, faiz ve döviz kurlarını etkiler. Kurlardaki değişkenlik riskin artmasına sebep olur. Bu süreçte finansal istikrarsızlık meydana gelir. Finansal istikrarsızlık finansal kurumların istikrarını etkiler. İstikrarsızlık durumu bankalar gibi aracı kurumların sözleşmelerine, tasarrufların toplanmasına olumsuz etki eder. Yabancı yatırımcılar sorun ortaya çıktığında piyasayı terk eder. Tüm bu süreç ekonomik faaliyetlere zarar verir.

Bankalar, aktif pasif yönetimi yaparak risk yönetimini gerçekleştirirler. Bankalar riskleri ölçer, izler ve kontrol eder. Çünkü risk almak zarara uğrama ihtimalini de beraberinde getirir. Bu sebeple risk yönetimi önem kazanmıştır.

Risk yönetimi iyi olmayan bankalar, öz kaynaklarına göre fazla risk alırlar. Oluşabilecek riskleri sermaye yeterliliği çerçevesinde değerlendirmede problem yaşarlar. Oluşabilecek krizleri öngöremezler ve bu krizlerin neticesinde uğrayabilecekleri zararları tespit edemezler. Bu bankaların riski ölçen modelleri olmadığı için olası krizlerin kayıplarını sayısal olarak bilemezler ve dolayısıyla kayıpları sermayeleri ile karşılayamazlar. Bunun neticesinde bankacılık sektöründe riske karşı güçlü olmayan bankaların mali yapıları olumsuz etkilenir. Finansal sistemin bir zincir oluşturması sebebiyle bir bankada oluşan mali olumsuzluk diğer bankalara da etki edebilir. Finansal sistemin uluslararası düzeylere gelmesi sebebiyle oluşan mali olumsuzluğun yayılma alanı da genişleyebilir. Olumsuz süreçlere karşı koyabilen bankaların risk yönetimi konusunda başarılı oldukları söylenebilir.

Risk yönetimi iyi olan bankalar, piyasa, kredi ve operasyon risklerini incelerler. Risk ve kazanç karşılaştırması yaparak riski alıp almayacaklarına karar verirler. Oluşabilecek krizler neticesinde uğrayabilecekleri kayıpları tespit ederler ve böylece önlemler alırlar. Risk yönetimi başarılı olan bankalar iç ve dış faktörlerden gelebilecek olası risklerden güçlü durumda olan mali yapılarıyla en az düzeyde hasar almaları mümkün olabilmektedir.

Bankalar risk yönetimi sayesinde krizlere karşı da daha korunaklı hale gelirler. Krizin etkisini minimum seviyeyle atlatan bankalar finansal sistemin işleyişini olumlu yönde etkiler. Dolayısıyla bankaların risk yönetimi uygulamaları da finansal istikrarı etkiler.

3.6.6. Katılım Bankacılığı Uygulamalarının Finansal İstikrara Etkisi

Katılım bankacılığı fon sağlama ve kullandırma işlemlerinde faiz aracını kullanmayan onun yerine, fon toplama işleminde kar ve zarara katılma modelini, fon kullanma işleminde de müşteriye doğrudan nakit verme yerine mal ve hizmet tedariki, kiralanması, kar/zarar ortaklığı yatırım modellerini uygulayan bir bankacılık türüdür. Kar payında ise halktan para toplanırken belli bir gelir taahhüdünde bulunmadığı gibi anapara garantisi dahi yoktur (Uzunoğlu, 2014: 21). Katılım bankaları, faiz gibi sabit bir getiriyi üstlenmediği için maliyetleri düşürücü etkisi bulunmaktadır. Katılım bankaları genellikle faiz aracını kullanmamaları sebebiyle tercih edilir. Katılım bankaları, faiz aracını kullanmadıkları için kriz dönemlerinin daha çabuk atlatılmasına yardımcı olurlar. Çünkü yapılan işlemlerin bünyesinde faiz riskini taşımazlar.

Katılım bankaları kredi kullandırırken müşteriye doğrudan nakit ödeme yapmazlar. Ödemeyi fatura karşılığında ve kredi müşterisinin işletmesi için ihtiyaç duyduğu malı satan satıcıya yaparlar. Ödemeyi yaptıktan sonra üzerine kar paylarını ekleyerek müşteriye borçlandırır ve müşteriden taksitler halinde tahsil ederler. Bu yöntem aynı zamanda verilen kredinin amaç dışı, verimsiz spekülatif alanlara gitmesini önleyen ve kayıt dışını kayda alan bir finansman yöntemidir (Uzunoğlu, 2014: 21).

Katılım bankaları finansal kiralama şeklinde de kredilendirme uygulaması yapar. Kredileri fon kullanan firmanın nakit akımlarına uygun tarzda kullandırır. Böylece kurumların aktif kalitesi artar ve kredilerin güvenliği sağlanır. Bilançonun pasifinde yer alan ve kişilerden toplanan mevduatın yükümlülükleri, kara ve zarar katılma yöntemi, sabit oranı, yükümlülükler göre rahatlık sağlama ve kur riskini barındırmaması sebebiyle kriz dönemlerinin daha hızlı atlatılmasına yardımcı olur. Aktifteki kredilerin emniyetini sağlama, aktif kalitesini artırma ve bilançonun pasifindeki riskleri de azaltması sebebiyle katılım bankaları finansal sistemde istikrarı etkiler.

Geleneksel bankaları faiz kullanmama sebebiyle tercih etmeyen kesimin elinde atıl olarak bulunan fonlar tasarruf sahibi açısından kayıp olduğu gibi ekonomi açısından da bir kayıptır. Bu fonların finansal sistem içerisine yönlendirilmesinde katılım bankalarının etkisi bulunmaktadır. Katılım bankaları atıl durumdaki fonları ekonomiye kazandırmada aracılık eder. Tasarrufta bulunanların bankalara yatırdıkları fonları güvenli bir şekilde saklar. Aynı zamanda fonları çeşitli şekillerde farklı alanlarda

kullanmalarına da yardımcı olur. Müşterilerine danışmanlık hizmeti vererek bilgi aktarımını da gerçekleştirirler. Bilinlenen girişimciler atıl durumda bulunan fonları nitelikli şekilde değerlendirilecek alanlarda kullanabilirler. Katılım bankaları da, kayıt dışılığı kayda alarak ve fonların verimli alanlarda değerlendirilmesine yardımcı olarak finansal istikrarın sağlanmasına katkıda bulunur.

3.7. FİNANSAL SİSTEMDE FİNANSAL İSTİKRARIN SAĞLANMASINDA BASEL KRİTERLERİ

Finansal sistemde yaşanan istikrarsızlıklar ülkelerin finansal sektörlerinin dayanıklı yapılanması gerektiğini ortaya koymuştur. Bu sebeple uluslararası işbirliğini sağlamaya yönelik çalışmalar yapılmıştır. Finansal sistemde denetim yapısında düzenlemeler yapılmış ve denetim yapısına sağlıklı işlerlik kazandırma amacı güdülmüştür. Bankalar ekonomik süreç içerisinde zaman zaman finansal istikrarsızlık sebebi olmuştur. Bankaların mali yapısını güçlendirme amaçlı düzenlemeler yapılmıştır.

En önemli temel bankacılık problemleri, bankaların aktif hesaplarındaki kayıpları doğru tespit ederek, yeterli karşılığı ayırmamaları ve faiz gelirlerindeki ertelemeleri zamanında hesaplarına yansıtılmamalarından kaynaklanmaktadır (Leblebici Teker, 2006: 4). Bu temel problemler sonucunda bankalar bir takım risklere maruz kalır.

Bankalar, kendilerine başvuran ihtiyaç sahiplerinin mali güçlerini öğrenme amacıyla araştırma yapabilir. Bankalar, yapılan araştırmalar neticesinde elde edilen bilgilere göre ihtiyaç sahiplerinin taleplerine geri dönüş yapar. Tasarrufta bulunan müşteriler açısından da bankaların mali güçlerinin çeşitli riskler karşısında sağlam duruşu ve güvenilir olması önem arz eder. Bankaların, uluslararası finansal sistem içerisinde bulunmaları sebebiyle denetimlerinin de uluslararası standartlarda yapılması gerekliliktir. Bankalar için yapılan düzenlemelerin denetimi tasarruf sahipleri ve yatırımcılar için önemli olmakla birlikte finansal istikrar açısından bir gerekliliktir.

Bankanın faaliyetlerinden dolayı üstlendiği risklerin risk alan fonksiyonlardan yönetsel ve özlük hakları açısından bağımsız bir fonksiyon tarafından ölçümü, izlenmesi, kontrolü ve raporlanması; hata veya zararların gizlenmesi, potansiyel risklerin gözardı edilmesi, performansın gerçeğe aykırı olarak bildirilmesi vb.

hususların önlenmesi açısından önem taşımaktadır (Candan ve Özün, 2006: 15). Bankaların denetimi bu hususların gözlemlenebilmesi açısından önemlidir.

Basel Komisyonu, uluslararası alanda finansal istikrar için en gelişmiş düzenlemeleri yapmaktadır. Bankaların gerçekleştirdiği riskli davranışları azaltmak amacıyla düzenleme ve denetlemeleri güçlendirmek adına kriterler geliştirmiştir.

3.7.1. Finansal Sistemde Finansal İstikrarın Sağlanmasında Basel I Kriterleri

Basel I, 1988 yılında Basel Komitesi tarafından bankacılık sisteminin sermaye standardını oluşturmak üzere yayınlanan bir sermaye yeterliliği düzenlemesidir. Basel I esasen bir bankanın batması halinde mevduat sahiplerinin karşılaşılabileceği maliyetleri en aza indirmek için asgari olarak tutulması gereken sermaye üzerine yoğunlaşan bir anlaşma metnidir (Erdem, 2008: 222). Başka bir deyişle bankacılık sektörünün sermaye yeterlilik standardını belirleyen bir düzenlemedir.

Basel I Standartları ile bankaların uymaları gereken çalışma kriterleri belirlenerek bankaların olası krizlere karşı dayanıklılığını arttırmak amacı ile banka sermayelerinin, bankaların bilançolarındaki riskli aktiflere oranının yüzde 8'den az olmamasını gerektiren "Sermaye Yeterliliği Rasyosu" sistemi geliştirilmiştir. Basel I standartları gereğince bankalar, sahip oldukları aktif ve bilanço dışı kalemlerini belirli ve kurallar kapsamında çeşitli risk ağırlıkları (%0-%20-%50-%100) ile ilişkilendirerek risk ağırlıklı aktiflerini hesaplamak durumundadırlar. Basel I Standartları ile tanımlanan sermayenin, risk ağırlıklı aktiflere oranının minimum yüzde 8 olması öngörülmüştür. Başlangıçta sermaye yeterliliği rasyosunun hesaplanmasında sadece kredi riski kullanılırken, 1996 yılından itibaren hesaplamalara piyasa riski de dâhil edilmiştir (Yaslıdağ, 2007: 2). Piyasa riskinin dâhil edilmesiyle birlikte sermaye yeterlilik rasyosunun ölçümü daha etkili hale gelmiştir.

Öz kaynakların piyasa riski ile kredi riski toplamına bölünmesiyle bulunan sermaye yeterlilik oranı en az yüzde sekiz olmalıdır. Bir başka deyişle yüzde sekize eşit veya yüzde sekizden daha fazla olmalıdır.

Banka müşterileri bazı durumlarda yapılan sözleşme şartlarına uymamaktadır. Bu durumda yükümlülüklerinin bir kısmını ya da tamamını zamanında yerine getirmemektedirler. Bankalar bu süreçte kullandıkları kredinin geri ödemesinin

yapılmamasıyla kredi riskiyle karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu sebeple kredi riskinin Basel düzenlemelerinde önemi vurgulanmıştır. Piyasa riski ise, bankaların sahip olduğu mali belgelerin faiz oranlarının değişmesinden, kurdaki değişimlerden ve hisse senedi fiyatlarında oluşan değişimlerden dolayı karşılaşılabilecekleri risktir. Piyasa riskini oluşturan faktörler sürekli değişim içerisindedir. Risk unsurunu bünyelerinde bulundurmaktadırlar.

Basel I düzenlemelerinde ülke riski olgusu vurgulanmıştır. Ülkeler, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD)'ye üyelikleri ile IMF'ye yaptıkları taahhütleri konusunda bağlılık durumlarına göre sınıflandırılmışlardır.

Basel I, riske dayalı sermayenin belirlenmesini amaçladığından bankaların beklenen ve beklenmeyen kayıplarını karşılama kapasitesini ifade etme konusunda yetersiz kalmaktadır. Varlıklar ve finansal kurumlar arasında hassas bir risk ayrımı yapılmayışı, portföy hesaplamaları ve netleştirmelerin dikkate alınmayışı ve hesaplamalarda varlıkların defter değerlerinin kullanılması Basel I kriterlerinin zaman içerisinde yetersiz kalmalarına neden olmuştur. Risk kategorilerinin yeterli olmaması ve borçlunun OECD ülkesi olup olmaması koşulu da Basel I Standartlarının yetersizliği ve bu eksikliklerin giderilebilmesi için yeni standartların oluşturulması gerektiğini ortaya çıkartmıştır (Yaslıdağ, 2007: 3). Bu sebeple Basel II Kriterlerinin gerekliliği ortaya çıkmıştır.

3.7.2. Finansal Sistemde Finansal İstikrarın Sağlanmasında Basel II Kriterleri

Basel II ile bankalarda etkin risk yönetimini ve piyasa disiplini geliştirmek, sermaye yeterliliği ölçümlerinin etkinliğini arttırmak ve bu sayede sağlam ve etkin bir bankacılık sistemi oluşturmak dolayısıyla da finansal istikrara katkıda bulunmak amaçlanmıştır (Canbaş ve Doğukanlı, 2012: 186).

Basel II Kriterleri, bankaların riske dayalı bir sermaye yükümlülüğüne sahip olmalarını öngören ve bankaların bulundurmaları gereken sermaye yükümlülüğünün hesaplanmasında basitten gelişmişe doğru giden farklı ölçüm yaklaşımlarının kullanılabilmesine olanak sağlayan çok kapsamlı bir düzenlemedir. (Yaslıdağ, 2007: 3)

Avrupa Birliği Komisyonu, 14 Temmuz 2004 tarihinde Basel II'yi üye ülkelerin tüm bankaları için zorunlu kılmış ve uygulama 2007 başında fiilen başlamıştır (Erdem, 2008: 224).

Basel düzenlemelerine göre; Basel II sermaye yeterlilik oranı en az yüzde sekiz olmalıdır. Başka bir deyişle yüzde sekize eşit veya yüzde sekizden daha fazla olmalıdır. Basel II, kredi riski için gerekli olan sermaye yeterlilik yapısını değiştirmiştir. Piyasa riski ile ilgili düzenlemelerde değişiklik yapmamıştır.

Operasyonel risk, işlemeyen ya da uygun olmayan iç süreçler, insanlar, sistemler ya da dış etkenler nedeniyle ortaya çıkabilecek zarara uğrama riskine denir (Erdem, 2008: 225).

Basel komitesi operasyonel riskin sayısallaştırılabilen kısmı için tahsis edilecek sermayenin hesaplanmasında “Temel Gösterge Yaklaşımı”, “Standartlaştırılmış Yaklaşım” ve “İleri Düzey Ölçüm Yaklaşımları” nı” önermektedir. Operasyonel riskin sayısallaştırılamayan bölümü için ise Kalitatif Standartlar ve Benchmarking Teknikleri önerilmektedir. Operasyonel risk yönetiminin son aşamasında da iç denetim, iç kontrol ve sigortalama yoluyla operasyonel riskin kontrol edilerek azaltılması amaçlanmaktadır (Canbaş ve Doğukanlı, 2012: 156-157). Basel komitesinin operasyonel risk yönetimi konusunda önermiş olduğu yaklaşımlar çerçevesinde riske karşı korunma amaçlanmaktadır.

Basel II bankalarda etkin risk yönetimini ve piyasa disiplinini geliştirmek, sermaye yeterliliği ölçümlerinin etkinliğini arttırmak ve bu sayede sağlam ve etkin bir bankacılık sistemi oluşturmak ve finansal istikrara katkıda bulunmak için sunulmuş önemli bir fırsattır (BDDK, 2005: 1).

Finansal sistemin istikrarı için bankacılık alanında yapılan bu düzenlemeleri bankalar uygulamışlardır. Uygulayan bankalar hassas risk ölçümü ile mali yapıları daha sağlam hale gelmiştir. Ayrıca riske dayalı müşteri ve ürün fiyatlaması yaptıkları için bankaların güvenilirlikleri de artmıştır.

3.7.3. Finansal Sistemde Finansal İstikrarın Sağlanmasında Basel III

Kriterleri

Basel III Kriterleri, 2008 yılında yaşanan küresel krizin sonucunda finansal düzenlemelerin yetersizliğinin ortaya çıkması üzerine Basel II Kriterlerinin tamamlama amacıyla yayımlanmıştır.

Basel III Kriterlerinin amaçları şu şekildedir (Cangürel vd. , 2010: 1):

1. Kaynağı ne olursa olsun finansal ve ekonomik şoklara karşı bankacılık sisteminin dayanıklılığının artırılması,
2. Kurumsal yönetim ve risk yönetimini uygulamalarının geliştirilmesi,
3. Bankaların şeffaflığının ve kamuya bilgi verme özelliklerinin artırılması,
4. Mikro bazda yapılan düzenlemelerle bireysel olarak bankaların dayanıklılığının artırılması,
5. Makro bazda düzenlemelerle finansal sistemin şoklara karşı direncinin artırılması,

Tüm bu amaçların gerçekleşmesi için şu alanlarda çalışmalar yapılmıştır (Cangürel, 2010: 2):

1. Hâlihazırda kullanılan asgari sermayenin nicelik olarak artırılması, niteliğinde değişiklikler yapılması ve mevcut uygulamaya ilaveten risk bazlı olmayan, diğer bir ifadeyle muhasebesel bazlı bir asgari sermaye yeterliliği standardının getirilmesi,
2. Tutulması gereken sermaye ihtiyacının ekonominin çevrim dönemlerine göre artırılabilmesi ya da azaltılabilmesi,
3. Asgari likidite oranlarına yönelik düzenlemeler yapılması,
4. Alım-satım hesaplarına ilişkin sermaye yeterliliği hesaplamalarında değişiklik yapılması,
5. Karşı taraf kredi riskinin hesaplanmasına ilişkin değişiklik yapılması yönünde çalışmalar yapılmıştır.

Basel III düzenlemeleri, özkaynaklar, sermayeye ilişkin oranlar, kaldıraç oranı, likidite oranları alanlarında yenilikler getirmiştir. Yapılan yenilikler şöyledir (Cangürel, 2010: 6-7):

Basel II'de yer alan özkaynakların kapsamı değiştirilmiştir. Mevcut düzenlemede yer alan katkı sermayenin ana sermayenin %100'ünü geçemeyeceği hükmü ve üçüncü kuşak sermaye (Tier 3) uygulaması kaldırılmıştır.

Ana sermaye (Tier 1) içinde yer alan ve zarar karşılama potansiyeli yüksek olan unsurlar çekirdek sermaye olarak adlandırılmıştır. Çekirdek sermaye; ödenmiş sermaye, dağıtılmamış karlar, kar (zarar), diğer kapsamlı gelir tablosu kalemleri ile bu toplamdan değerlerden oluşmaktadır.

Finansal kuruluşlara yapılan ve eşik değeri aşan yatırımları, mortgage servis hizmetlerini ve ertelenmiş vergi aktifini içeren düzenleyici ayarlamalar 1 Ocak 2018'den itibaren çekirdek sermayede bir indirim kalemi olarak kullanılacaktır. Bunun için kademeli olarak 2014'ten başlamak üzere bu unsurların %20'si, 2015'te %40'ı, 2016'da %60'ı, 2017'de %80'i, 2018'de %100'ü çekirdek sermayeden indirilecektir.

Bundan böyle ana sermayenin çekirdek sermaye içerisinde yer almayan veya katkı sermaye içerisinde değerlendirilmeyecek olan sermaye bileşenlerinin 2013'te %90'ı tanınacak ve her yıl tanıma oranı %10 düşürülerek toplam 10 yıl içerisinde söz konusu unsurlar tamamen sermaye bileşeni olmaktan çıkarılacaktır.

Basel III ile birlikte asgari çekirdek sermaye oranı (Çekirdek Sermaye / Risk ağırlıklı Varlıklar) 2013 ile 2015 tarihleri arasında kademeli olarak %2'den %4.5'a çıkarılacaktır. Aynı dönemde birinci kuşak sermaye (çekirdek sermaye ve ana sermayeye dâhil edilecek diğer kalemler) oranı da %4'ten %6'ya çıkarılacaktır.

Döngüsellği yeterince dikkate almamasıyla eleştirilen Basel II'nin bu yöndeki eksikliğini kapatmak amacıyla ülke şartlarına ve tercihlerine bağlı olarak %0 ila %2.5 arasında değişen döngüsel sermaye tamponu uygulaması getirilmiştir.

Sermaye oranlarını destekleyici nitelikte olan şeffaf, basit anlaşılır ve risk bazlı olmayan kaldıraç oranı getirilmiştir. Söz konusu oran birinci kuşak sermayenin (Ana Sermaye) dönüşüm oranlarıyla dikkate alınmış bilanço dışı kalemler ve aktifler toplamına bölünmesi suretiyle bulunacak olup 2017 yılının ilk yarısına kadar sürecek olan paralel uygulama döneminde %3 oranı test edilecektir.

Basel III ile birlikte likiditeye ilişkin olarak Likidite Karşılama Oranı ve Net İstikrarlı Fonlama Oranı isimli iki adet oran ihdas edilmiştir. Bankaların likit

varlıklarının 30 gün içerisinde gerçekleşecek net nakit çıkışlarına bölünmesi suretiyle hesaplanacak olan Likidite Karşılama Oranının minimum %100 olması gerekmektedir. Net nakit çıkışı, 30 gün içerisindeki nakit çıkışları ile 30 gün içerisindeki nakit girişleri arasındaki farktır.

Türk bankacılık sektörünün sermaye yeterlilik oranı mevduat bankaları için %15.96, katılım bankaları için %15.48, kalkınma ve yatırım bankaları için %22.94 olarak gerçekleşmiştir (BDDK, 2019a: 21). Türk bankacılık sektörü sermaye yeterlilik oranının Basel III Kriterleri'nin üzerinde olması sektörün güçlü durumda olduğunu gösterir. Ayrıca ilave sermayeye ihtiyaç getirilmesi sonucu orta ve uzun vadede bankaların tasarrufları yatırımlara dönüştürme konusunda aracılık yapmasıyla ekonomik büyümeye ve dolayısıyla istikrara katkı sağlaması muhtemeldir.

SONUÇ

Dünya finans sisteminde meydana gelen istikrarsızlıklar, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin finans yapılarının ulusal ve uluslararası boyutta düzenlenmesi gerekliliğini ortaya çıkartmıştır. Uluslararası finansal sistemin öne çıkmasıyla uluslararası işbirliğini gerektiren düzenlemeler yapılmıştır. Düzenlemelerin kapsamında, piyasaların geliştirilmesi ve güçlendirilmesi, rekabetçi yapının geliştirilmesi, mali şeffaflığın sağlanması, ekonomik faaliyetleri düzenleyen kuralların birbirleriyle uyumlaştırılması, kuralların uygulanması ve denetlenmesiyle istikrarlı bir finansal sistemin oluşturulması amaçlanmıştır.

Finansal piyasaların, finansal araçların, hanehalkının ve finansal araçların oluşturduğu finansal sistem yurtiçinde ve yurtdışında geniş bir alana yayılmış bulunmaktadır. Finansal sistem, modern ekonomilerde uluslararası alanda işlerlik gösterir. Finansal sistemin aksamadan, başarılı ve güçlü bir şekilde faaliyet göstermeye devam etmesi finansal istikrar açısından önem arz eder. Ancak bu şekilde finansal istikrar gerçekleşmiş olur. Eğer gerekli altyapı oluşturulmamışsa finansal sistem içerisinde aracılık yapan bankalar krizlerin derinleşmesinden etkilenir. Ülkemizde 1994, 2001 yıllarında önemli krizler yaşanmıştır. Bu krizler akabinde bankaların olası risklere karşı korunması açısından çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Basel düzenlemeleri, bankaları, risklere karşı daha güvenli duruma getirme açısından önem arz eder.

Bankalar, finansal araçlar olarak finansal istikrara çeşitli şekillerde destek verirler. Bankalar, özellikle kredi kullandırma fonksiyonuyla hem finansal hem de ekonomik istikrarın sağlanmasına önemli bir şekilde katkıda bulunur. Çünkü kriz dönemlerinde finansal ve ekonomik sistemin işlerliğinin sağlanmasında banka kredileri gerekli bir unsurdur. Kriz dönemlerinde tüketiciler fon ihtiyaçlarını bankalar sayesinde karşılar. Krizin etkisi bu krediler eliyle daha az hissedilir. Kredilerin doğru ve verimli alanlarda kullanılması finansal sistemin gelişimi ve devamında krizlerin derinleşmeden etkisinin kaybolmasında önemli bir etkiye sahiptir.

Bankaların müşterilerine sağladıkları kredi kartlarının finansal sistem içerisinde yeri yıllar geçtikçe genişlemektedir. Genellikle kredi kartı nakit sıkıntısı çeken müşteriler açısından tercih edilir. Ancak, son yıllarda birçok alanda kredi kartı kullanımını oldukça artmıştır. Kredi kartıyla internet üzerinden alışveriş yapılması, yüksek miktarda

nakit para taşımanın güvenli olmaması, para üstü sıkıntısı, kolay alışveriş gibi sebeplerle kredi kartının kullanım alanı genişlemiştir. Kredi kartı kullanımının artışıyla, nakit ihtiyacı azalır. Nakit ihtiyacının azalması da para talebinin azalmasını sağlar. Böylece finansal sisteme istikrar kazandırma konusunda bankalar kredi kartı uygulamasıyla katkı sağlar.

Bankalar finansal sistemde likidite sağlamak gibi önemli bir fonksiyona sahiptir. Bankalar ve diğer aracı kurumlar, merkez bankalarının piyasaya sağladığı likiditeyi varlık piyasaları ve bankalararası piyasa aracılığıyla ihtiyaç sahiplerine aktarır. Finansal sistemde likiditenin varlığı işlemlerin kolaylığını sağlar. Kriz dönemlerinde bankaların likidite yeterliliği mevcutsa faaliyetlerin devamlılığı sağlanır. Dolayısıyla bankalar likidite uygulamaları ile finansal istikrarın sağlanmasını etkiler.

Bankalar finansal sistemde zaman zaman çeşitli risklere maruz kalırlar. Risk aktarımını yapamayan bankalar için ağır neticeler ortaya çıkabilir. Bankalar risk yönetimi yaparak risklere karşı korunurlar. Riskten korunan bankaların faaliyetleri sektöre uğramadan devam eder. Finansal istikrar açısından risk aktarımı önem arz eder.

Katılım bankaları, faizli bankacılığı tercih etmeyen müşterilerin fonlarını kabul ederek atıl vaziyette ve kayıt dışı durumda bulunan fonların verimli alanlarda değerlendirilmesine imkân sunar. Katılım bankaları, faiz riskini bünyesinde taşımaz. Katılım bankaları, kredi kullandırma uygulamasını ise doğrudan nakit olarak verme şeklinde yapmaz. Krediyi mal ve hizmet kiralama ve tedarik etme şeklinde yaptıkları için finansal sistemde ticaretin devamlılığının sağlanmasına yardımcı olurlar. Böylece katılım bankaları da finansal istikrara katkıda bulunur.

Uluslararası finansal sistemde, bankaların, değişen koşullara uyum sağlaması amacıyla gelişmeler yakından izlenmeye ve gerekli düzenlemeler yapılmaya devam edilirse bankalar uygulamalarıyla finansal istikrarı etkilemeye devam edecektir.

KAYNAKÇA

- Afşar, Muharrem (2004), *Finansal Küreselleşme Ve Türk Bankacılık Krizleri Üzerine Etkisi*, Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları: Eskişehir.
- Afşar, Muharrem ve Afşar, Aslı (2010), *Finansal Ekonomi*, 1. Baskı, Detay Yayıncılık: Ankara.
- Afşar, Aslı (2011), *Global Kriz Ve Türkiye Konut Piyasasına Etkileri*, Anadolu Üniversitesi Basımevi: Eskişehir.
- Alp, Ali (2000), *Modern Konut Finansmanı*, 2. Baskı, Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları: Ankara.
- Altay, N. Oğuzhan (2014), “*Finansal Sistem Ve Bankalar*”, N. Oğuzhan Altay ve diğerleri (Ed.); *Banka İktisadi Ve İşletmeciliği*, 1. Baskı Detay Yayıncılık: Ankara, ss. 7.
- Aydın, Eyüp Vural (2007), *Basel II Standartları ve KOBİ'lere Etkileri*, Müstakil Sanayici ve İş Adamları Derneği Yayınları: İstanbul.
- Bakkal, Süreyya ve Aysan, Emel (2011), *Türk Bankacılık Sisteminde, Ekonomik Krizin Tüketici Kredilerine Etkisi*, 1. Baskı, Hiperlink Yayınları: İstanbul.
- Bastı, Eyup (2006), *Kriz Teorileri Çerçevesinde 2001 Türkiye Finansal Krizi*, 1. Baskı, Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları: Ankara.
- Başoğlu, Ufuk, Ceylan, Ali ve Parasız, İlker (2009), *Finans Teori Kurum Ve Araçlar*, 2. Baskı, Ekin Yayınevi: Bursa.
- BDDK, (Bankacılık Düzenleme Ve Denetleme Kurumu) (2005) “*10 Soruda Yeni Basel Sermaye Uzlaşısı (Basel II)*”, Araştırma Dairesi, ss. 1, [Erişim: 20 Temmuz 2019, https://www.bddk.org.tr/ContentBddk/dokuman/duyuru_basel_0001_38.pdf].
- BDDK (Bankacılık Düzenleme Ve Denetleme Kurumu) (Mart 2019a), *Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri*, Veri ve Sistem Yönetimi Daire Başkanlığı, ss. 11, 21, İstanbul. [Erişim: 23 Temmuz 2019, <https://www.bddk.org.tr/Duyurular-Kategori/Diger-Duyurular/4>].
- BDDK (Bankacılık Düzenleme Ve Denetleme Kurumu) (Haziran 2019b), *Temel Bankacılık Verileri*, [Erişim: 30 Temmuz 2019, <https://www.bddk.org.tr/>].
- BKM (Banakalararası Kart Merkezi) (2018), *Yıllara Göre Toplam Kredi Kartı Sayısı (2014-2018)*, [Erişim: 2 Mayıs 2019, <https://bkm.com.tr/pos-atm-kart-sayilari/>].
- Büker, Semih (1986), *Finansal Yönetim*, Anadolu Üniversitesi Basımevi: Eskişehir.

- Canbaş, Serpil ve Doğukanlı, Hatice (2012), *Finansal Pazarlar*, 5. Baskı, Karahan Kitabevi: Adana.
- Candan, Hasan ve Özün, Alper (2006), *Bankalarda Risk Yönetimi Ve Basel II*, 1. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul.
- Cangürel vd. , Ozan (2010), “ *Sorularla Basel III*”, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Risk Yönetimi Dairesi, ss. 1-7. [Erişim: 20 Temmuz 2019, http://www.bddk.org.tr/ContentBddk/dokuman/duyuru_basel_0001_53.pdf]
- Ceylan, Ali ve Korkmaz, Turhan (2006), *İşletmelerde Finansal Yönetim*, 9. Baskı, Ekin Kitabevi: Bursa.
- Coşkun, Metin (2002), *Finansal Piyasalar (Kurumlar, Araçlar, Analiz)*, 1.Baskı, Birlik Ofset Yayıncılık: Eskişehir.
- Çolak, Ömer Faruk ve Yiğidim, Aslan (2001), *Türk Bankacılık Sektöründe Kriz*, 1. Baskı, Nobel Yayıncılık: Ankara.
- Doğan E. , Ebubekir (2012), “*Banka Ve Bankacılık Kavramları*”, Ferudun Kaya (Ed.); *Bankacılık Giriş Ve İlkeleri*, 1. Baskı, Beta Yayıncılık: İstanbul, ss. 3.
- Doğan Ö. , Öznur (2012), “*Banka Türleri*”, Ferudun Kaya (Ed.); *Bankacılık Giriş Ve İlkeleri*, 1. Baskı, Beta Yayıncılık: İstanbul, ss. 83.
- Doğukanlı, Hatice (2012), *Uluslararası Finans*, 3. Baskı, Karahan Kitabevi: Adana.
- Eğilmez, Mahfi (2011), *Küresel Finans Krizi*, 2. Baskı, Remzi Kitabevi: İstanbul.
- Erdem, Ekrem (2008), *Para Banka Ve Finansal Sistem*, 2. Baskı, Detay Yayıncılık: Ankara.
- Ertem, Üner (2015), *Uluslararası Finansman*, Ekin Yayınevi: Bursa.
- EVDS (Elektronik Veri Dağıtım Sistemi) (2005-2019), *Bankalarca Açılan Kredilere Uygulanan Ağırlıklı Ortalama Faiz Oranları Tüketici Kredisi (TL Üzerinden Açılan) (Akım Veri %)*, [Erişim: 5 Haziran 2019, <https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/portlet/K24NEG9DQ1s%3D/tr>].
- Eyüpgiller, Servet (1978), *Bankacılar İçin Banka İşletmeciliği Bilgisi*, 1. Baskı, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü İş Bankası Yayınları: Ankara.
- Gacener Atış, Aydanur (2014), “*Merkez Bankacılığı ve Merkez Bankası-Banka İlişkileri*”, N. Oğuzhan Altay ve diğerleri (Ed.); *Banka İktisadı Ve İşletmeciliği*, 1. Baskı, Detay Yayıncılık: Ankara, ss. 89-90.
- Güçlü, Okay (2012), “*Temel Bankacılık Hizmet Ve Ürünleri*”, Ferudun Kaya (Ed.); *Bankacılık Giriş Ve İlkeleri*, 1. Baskı, Beta Yayıncılık: İstanbul, ss. 29-36.

- Günel, Mehmet (2012), *Para Banka Ve Finansal Sistem*, 4. Baskı, Berikan Yayınevi: Ankara.
- Gündoğdu, Aysel (2016), “*Bankaların Faaliyet Alanlarının Gelişimi*”, Aysel Gündoğdu (Ed.), *Küresel Kriz Sonrası Gelişmeler Işığında Bankacılığın Temelleri*, 1. Baskı, Nobel Yayıncılık: Ankara, ss. 13.
- Güney, Alptekin (2013), *Banka İşlemleri*, 7. Baskı, Beta Yayıncılık: İstanbul.
- Hacıoğlu ve Dinçer (2009), *Finansa Giriş Teori Ve Uygulama*, 1. Baskı, Beta Yayıncılık: İstanbul.
- Işkın, Seyit Ahmet (2012), *Elektronik Bankacılık Hizmetleri ve Denetimi*, İstanbul Ticaret Odası Yayınları: İstanbul.
- İncekara, Ahmet (2011), *Bankacılık ve Finansal Kurumlar*, İktisadi Araştırmalar Vakfı İktisadi İşletmesi: İstanbul.
- Kansu, Aydan (2011), *Konut Balonundan Finansal Krize ABD Mortgage Krizi*, Scala Yayıncılık: İstanbul.
- Kaya, Salih (2003), *Uluslararası Bankacılık Uygulamaları*, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık: Ankara.
- Kondak, Nuray (1998), *Finansal Pazarlara Giriş Menkul Kıymet Pazarlarının Gelişimi Finansal Araçları Ve Kurumları*, Der Yayınları: İstanbul.
- Leblebici Teker, Dilek (2006), *Bankalarda Operasyonel Risk Yönetimi*, 1. Baskı, Literatür Yayıncılık: İstanbul.
- Mishkin, Frederich S. (2011), *Para, Bankacılık ve Finansal Piyasalar İktisadı* (Çev. Nazım Engin-Serçin Şahin-Serkan Çiçek-Çiğdem Boz), 1. Baskı, Pearson Education Yayıncılık: Ankara (2007).
- Okay, Güçlü (2012), “*Temel Bankacılık Hizmet Ve Ürünleri*”, Ferudun Kaya (Ed.); *Bankacılık Giriş ve İlkeleri*, 1. Baskı, Beta Yayıncılık: İstanbul, ss29-36.
- Orhan, Osman ve Erdoğan, Seyfettin (2008), *Para Politikası*, Yazıt Yayın-Dağıtım: Ankara.
- Öçal, Tezer ve Çolak, Ömer Faruk (1999), *Finansal Sistem ve Bankalar*, Nobel Yayıncılık: Ankara.
- Özer, Mustafa (1999), *Finansal Krizler, Piyasa Başarısızlıkları Ve Finansal İstikrarı Sağlamaya Yönelik Politikalar*, Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları: Eskişehir.
- Öztürk, Kezban (2015), *Kredi Politikası ve Değerlendirmesi*, Siyasal Kitabevi: Ankara.

- Parasız, İlker ve Yıldırım, Kemal (1994), *Uluslararası Finansman Teori Ve Uygulama*, 1. Baskı, Ezgi Kitabevi Yayınları: Bursa.
- Parasız, İlker (1996), *Kriz Ekonomisi*, 2. Baskı, Ezgi Kitabevi Yayınları: Bursa.
- Parasız, İlker (2000), *Modern Bankacılık*, Kuşak Ofset: İstanbul.
- Parasız, İlker (2005), *Para Banka Ve Finansal Piyasalar*, 8. Baskı, Ezgi Kitabevi: Bursa.
- Parasız, İlker (2007), *Para Teorisi Ve Politikası*, Ezgi Kitabevi Yayınları: Bursa.
- Parasız, İlker (2011), *Türkiye’de ve Dünya’da Bankacılık*, 1. Baskı, Ezgi Kitabevi: Bursa.
- Parasız, İlker ve Ekren, Nazım (2015), *Parasal Ekonomi Teori Ve Politika*, Ekin Yayınevi: Bursa.
- Sarıaslan, Halil ve Erol, Cengiz (2008), *Finansal Yönetim Kavramlar*, Kurumlar ve İlkeler, Siyasal Kitabevi: Ankara.
- Selçuk, Hasan ve Tunay, K. Batu (2014), *Ticari Banka Yönetiminin Temelleri*, 1. Baskı, Nobel Yayıncılık: Ankara.
- Takan, Mehmet (2001), *Bankacılık Teori Uygulama ve Yönetim*, 1. Baskı, Nobel Yayınları: Ankara.
- TBB (Türkiye Bankalar Birliği) (1993-1995), (2000-2006), (2007-2010), (2018-2019), *Banka, Çalışan ve Şube Bilgileri*, [Erişim: 6 Mayıs 2019, (<https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59>)].
- TCMB (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası) (2005-2019), *Tüketici Fiyat Endeksleri (Yıllık % Değişim) (2003=100)*, [Erişim: 5 Haziran 2019, <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Ististikler/Enflasyon+Verileri/>].
- Tuna, A.Kadir (2013), *Bankalarda Kurumsal Yönetim*, 1. Baskı, Nobel Yayıncılık: Ankara.
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2017), *Harcama Yöntemi ile GSYH (2009 Bazlı)*, [Erişim: 1 Haziran 2019, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist.>]
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (Haziran 2019), *İstatistiklerle Türkiye Turkey in Statistics 2018*, Yayın No: 4546, ss.132, [Erişim: 25 Temmuz 2019, <https://biruni.tuik.gov.tr/yayin/views/visitorPages/index.zul>].
- Ulusoy, Tolga (2012), “*Bankacılıkta Risk Yönetimi*”, Ferudun Kaya (Ed.); *Bankacılık Giriş Ve İlkeleri*, 1. Baskı, Beta Yayıncılık: İstanbul, ss. 362-363.

- Ural, Mert (2014), “*Bankacılıkta Sınıflandırma*”, N. Oğuzhan Altay ve diğerleri (Ed.); *Banka İktisadi Ve İşletmeciliği*, 1. Baskı, Detay Yayıncılık: Ankara, ss. 55.
- Uyar, Seçil (2003), *Bankacılık Krizleri*, Ziraat Matbaacılık: Ankara.
- Uzunoğlu, Sadi (2003), *Para ve Döviz Piyasaları*, 3. Baskı, Literatür Yayıncılık: İstanbul.
- Uzunoğlu, Sadi (2014), *Bankacılığa Giriş*, 1. Baskı, Literatür Yayıncılık: İstanbul.
- Vurucu, Mehmet ve Arı, Mustafa Ufuk (2014), *A'dan Z'ye Bankacılık*, 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık: Ankara.
- Yaslıdağ, Beyhan (2007), *Kredi Derecelendirme Sistemi*, 1. Baskı, Literatür Yayınları: İstanbul.
- Yaslıdağ, Beyhan (2016), *Türev Piyasalar ve Analiz Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık: Ankara.
- Yay, Gülsün Gürkan (2012), *Para Ve Finans Teori-Politika*, 1. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.
- Yazıcı, Resül (2016), “Finansal Krizlerin önlenmesinde Katılım Bankacılığı Sisteminin Rolü”, *Sakarya İktisat Dergisi*, Mart, S: 5, ss. 64-65. [Erişim: 18 Temmuz 2019, https://scholar.google.com.tr/scholar?q=res%C3%BC1+yaz%C4%B1c%C4%B1+kat%C4%B1%C4%B1m+bankalar%C4%B1n%C4%B1n&hl=tr&as_sdt=0&as_vis=1&oi=scholart].
- Yazıcı, Resül (2017), *Finansal Sistemde Faiz Sorunsalı Ve Katılım Bankacılığı*, 1. Baskı, Kriter Yayınevi: İstanbul.
- Yıldırım, Oğuz (2014), *Türk Bankacılık Sistemi*, 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık: Ankara.
- Yüksel, Serhat (2016), “*Kriz Sonrası Bankacılık Risklerine Yaklaşım*”, Aysel Gündoğdu (Ed.), *Küresel Kriz Sonrası Gelişmeler Işığında Bankacılığın Temelleri*, 1. Baskı, Nobel Yayınları: Ankara, ss. 37-61.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı: Kübra ÖMÜR

Adres: Kayhan Mah. Curabey Cad.

Numara: 25, Daire: 5, Söğüt/BİLECİK

Tel: 0551 150 98 85

E-Posta: omurkubra90@gmail.com

Doğum Tarihi: 01.02.1989

Doğum Yeri: Söğüt/BİLECİK

Lisans: Hitit Üniversitesi

Yüksek Lisans: Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi

Tez Konusu: Türkiye’de Finansal İstikrarın Sağlanmasında Bankacılık Uygulamalarının Etkisi

